INSTITUTUL DE STUDII SUD-EST EUROPEAN

REVISTA ISTORICĂ

FONDATOR N. IORGA

PUBLICAȚIE SEMESTRIALĂ

VOL. XXIX, N-LE 7—12 IULIE—DECEMVRIE 1943

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICA

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

FONDATOR: N. IORGA DIRECTOR: N. BĂNESCU

Vol. XXIX, n-le 7—12 Iulie—Decemvrie 1943

Redacţia: Manuscriptele, cărţile de recensat şi orice priveşte redacţia se trimet în Şoseaua Bonaparte, 6, Bucureşti, III.

Administraţia: Abonamentele şi orice comandă, se trimet la „Institutul pentru studiul Europei Sud-Orientale", Şos. Bonaparte, 6, Bucureşti.

Abonamentul anual: 1000 lei. Pentru instituţii şi autorităţi: abonamentul 1500 lei.

CUPRINSUL

Pag.

Articole:

V. Laurent: Argyros Karatzas, protokuropalates şi duce de Philippopoli 203—210
N. Bănescu: Sfârşitul unei legende „Slovo o polku Igoreve" . . . . 211—214
C. Göllner: Prezenţa Domnilor români în „Militia Christiana". . . . 215—228
J. Gouillard: O scrisoare inedită a lui William Wake, arhiepiscop de Canterbury, către Nicolae Mavrocordat . . . . . 229—233
I. Sabău: O nouă listă a episcopilor catolici din Moldova . . . . . 235—242
D. Berciu: Toporul tracic de la Criţ, jud. Târnava-Mare . . . . . 243—246
V. Mihordea: Fuga lui Alexandru Mavrocordat în Rusia şi întrevederea de la Kerson (1787) . . . . . 247—266

Documente:

N. Bănescu: Un călător englez din secolul al XVII-lea despre Morlachi. 267—268
A. Gorovei: Spionaj unguresc . . . . . 268—270
Eug. Chişca: Un document: *Cu ocazia comemorării a o sută de ani dela anexarea Basarabiei la Rusia*, de N. Durnovo . . . . . 271—275
I. C. Filitti: Câteva documente româneşti . . . . . 275—283
Em. Em. Săvoiu: Un document craiovean (1790) 284
V. Mihordea: Ştiri din Războiul pentru independenţă . . . . . 284—286

Dări de samă:

N. Iorga: *Oameni representativi în purtarea războaielor.* Lecţii ţinute la Şcoala de război, 1937 (N. Bănescu) . . . . . 87—288

www.dacoromanica.ro

SFÂRȘITUL UNEI LEGENDE: „SLOVO O POLKU IGOREVE"

Unul din documentele istorice, pe care știința slavă s'a sprijinit statornic în pretențiile sale privitoare la stăpânirea rusească la Dunăre, în timpul Evului-mediu, e vestitul poem în prosă *Slovo o polku Igoreve*, cunoscut de obiceiu sub titlul mai scurt de *Cântul lui Igor*, de și ar trebui numit mai exact, după justa observație a învățatului Leger, *Povestea batalionului lui Igor* („Dit ou récit du bataillon d'Igor"). Poemul povestește fapte dela sfârșitul secolului al XII-lea, și autorul său e socotit în general contemporan cu evenimentele povestite.

Descoperit în 1795, într'un *Sbornic* cumpărat dela un călugăr din Iaroslavl de un nobil literat, contele Musin-Puškin, el a fost publicat de acesta în 1800. Manuscriptul, care ar fi fost din veacul al XIV-lea, a pierit apoi în incendiul Moscovei dela 1812. Poemul a făcut de atunci obiectul unei lungi discuții în lumea învățaților, între cari mulți, chiar Ruși, s'au îndoit de autenticitatea lui. Un examen paleografic, care singur ar fi putut decide în această privință, nu mai era posibil.

Acum o jumătate de veac, Louis Leger, prezentând publicului francez această operă, își exprima hotărît îndoelile sale în privința autenticității: „*Dacă manuscriptul n'a fost fabricat către sfârșitul secolului al XVIII-lea, sub influența poemelor ossianice* — scria dânsul — *este în tot casul sigur că el nu e contemporan cu evenimentele pe care are pretenția să le celebreze*". Mai departe: „Că e din veacul al XVIII-lea ori din al XV-lea, el nu trebue să fie considerat nici ca un poem, nici ca un produs al literaturii populare, ci ca *o operă de retor, o compoziție de ca-*

www.dacoromanica.ro

binet'' [1]). Marele învăţat a fost un adevărat profet. El a avut şi intuiţia exactă a izvorului din care poemul s'a inspirat. Este, în vechea literatură rusă a povestirilor (*Skazania*), în care clerici instruiţi îşi declamau evlavia sau patriotismul, o compoziţie vestită, *Zadonščina* (Campania de peste Don) : ,,ea seamănă extraordinar — scria Leger — cu *Povestea batalionului lui Igor* şi se consideră bucuros ca o imitaţie a acestui celebru fragment. *Ar fi poate locul să răsturnăm hipotesa şi să ne întrebăm dacă, dimpotrivă, cântăreţul lui Igor nu s'a inspirat din Zadonščina*'' [2]).

La noi, I. Bogdan a socotit că poema ,,nu poate servi pentru un istoric serios de izvor neîndoelnic'', de şi pe aceasta ,,se întemeiază cei mai mulţi istorici ruşi, în lipsă de alte dovezi mai bune'' [3]). Regretatul Iorga a fost în totdeauna convins de factura ei ,,romantică modernă''. Ultima sa părere o aflăm în vol. III al ,,Istoriei Românilor'', unde, cu intuiţia ce-l caracteriza, spune că poema ,,are o pecete de romantism din întâia jumătate a secolului al XIX-lea'' [4]).

Dar patriotismul rus a dus o adevărată ofensivă ştiinţifică în sprijinul autenticităţii, şi azi *Cântul lui Igor* e socotit în Rusia ca cel mai vechiu şi mai preţios monument poetic al literaturii ruseşti, singurul care ar fi supravieţuit din naufragiul unei epoci de mare înflorire poetică, distrusă de pustiirile năvălirii Tătarilor. El ne apare astfel, pentru a întrebuinţa expresia fericită a d-lui Mazon, ,,într'o singurătate impresionantă''.

Pentru istoria veche a ţinuturilor noastre s'a crezut că are o mare importanţă ; de aceea a şi fost tradus, încă de mult, în româneşte, de Papadopol-Calimah. De mai multe ori, în cursul povestirii, apare un fluviu *Dunaj*, în care învăţăţii slavi au văzut ,,Dunărea'', cu toate că cercetări serioase au dovedit că *Dunaj*, în *Cântul lui Igor*, ca şi în toată literatura populară rusă, înseamnă orice apă mare, orice fluviu. Am semnalat odată argumentaţia produsă, atât de documentat, în acest sens, de Peretz Volodimir, în lucrarea sa : ,,Slovo o polku igorevim'', Kiev, 1926. Dar isto-

1) *Les débuts de la littérature russe*, în vol. *Russes et Slaves, études politiques et littéraires*, Hachette, Paris, 1890, pp. 89—90.

2) *Ibidem*, p. 94.

3) V. studiul său asupra ,,Diplomei bârlădene'', An. Ac. Rom., XI, p. 101.

4) *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 75.

www.dacoromanica.ro

ricii ruși au continuat a păstra identificarea absurdă, nevoind să renunțe la ideia unei stăpâniri a Rusiei la Dunăre. Vasiljevskij a putut clădi pe această ilusie o întreagă teorie a coloniilor ruseşti care, încă din veacul al X-lea, au coborît mereu în regiunile Dunării, pentru a alcătui majoritatea populației din Paristrion. Învățații bulgari au îmbrățișat cu entusiasm această părere, și Mutafčiev nu s'a sfiit a pretinde că, în veacul al XII-lea, ținutul dintre Dunăre și Balcani se umplu de elemente rusești, care veneau mereu, pentru interesele apărării bizantine a frontierei dunărene (!), o adevărată „aristocrație rusă de grăniceri", desmințită de tăcerea absolută a izvoarelor. Spre a fi consecvent în absurditate, el atribue Asăneștilor, Români neaoși, o origine ruso-cumană!

Iată însă că astăzi toate aceste construcții ale fantasiei se năruie odată cu autenticitatea celebrului *Cânt al lui Igor*.

Eminentul slavist francez, d. André Mazon, dă acum la lumină resultatul laborioaselor sale cercetări în această chestie, sub titlul: „*Le Slovo d'Igor*, (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves, IX), Paris, 1940. Incheierile sale fixează definitiv valoarea pretinsului monument poetic din veacul al XII-lea, dovedind că *avem a face cu un fabricat din epoca împărătesei Catherina II*, o imitație („pastiche"), al cărei model principal a fost, cum bănuise Leger, *Zadonščina*, în versiunile ei tardive din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea.

Zadonščina, compoziție din veacul al XV-lea, socotită de știința rusă ca un plagiat stângaciu al *Cântului lui Igor*, celebrează gloria Marelui duce de Moscova, Dimitrij Ivanovič Donskoj, învingătorul Tătarilor în „Câmpia Becaților" (*Kulikovo pole*), în 1380. *Cântul lui Igor* comemorează campania nefericită a prințului de Novgorod-Seversk împotriva Cumanilor, campanie pe care versiunile celei mai vechi Cronici o datează din 1185 sau 1186.

Analogia dintre amândouă, subliniată de învățatul francez, trebuia să aducă aceleași desvoltări, aceleași clișee și, la nevoie, aceleași episoade. Confruntarea acestor episoade arată fără putință de îndoială că *Zadonščina* a fost pentru *Cântul lui Igor* prin-

www.dacoromanica.ro

cipalul izvor. La aceasta, s'au adaus împrumuturi din Cronici, din Biblie, din *byline* (bucăţi epice care celebrează istoria kieviană), din poemele lui Ossian şi din alte izvoare moderne, pe care cu pătrunderea sa critică, d. Mazon izbuteşte a le preciza.

Autorul a fost un scriitor care a ţinut să servească politica împărătesei sale. Materia, — observă eminentul slavist, — era puţin cam banală ; campania nefericită a lui Igor n'a fost decât un eveniment de minimă importanţă, între numeroasele expediţii militare de care în acea epocă e plină istoria Rusiei. Scriitor cu experienţă, autorul a reînoit însă această materie, transpunând-o în stil poetic şi pe un plan mai vechiu decât acela în care o aşează relaţia cronicelor. El a îndepărtat-o chiar „într'un trecut pantheist, în care nu regăsim Rusia dela sfârşitul secolului al XII-lea, creştinată de două sute de ani".

Eruditul francez vede o legătură între descoperirea celebrei inscripţii, aflate în 1792, aproape de Taman (Tmutorokan) şi *Cântul lui Igor*, care-şi face apariţia aproape în acelaş timp (1795). Ea caracterisează perfect atmosfera din care amândouă au ieşit : aceea a cuceririlor Catherinei II la Marea Neagră. Le-am putea adăuga „diploma bârlădeană a lui Ivanko Rostislavić, apropiată de aceeaşi epocă (1134).

Felicităm pe d. Mazon de a fi deslegat în sfârşit această mare enigmă a istoriei. Pentru noi, constatările sale sunt de o importanţă capitală : ele surpă definitiv o teorie absurdă, care-şi culegea armele principale din arsenalul acestui falsificat.

N. BĂNESCU

www.dacoromanica.ro

PREZENȚA DOMNILOR ROMÂNI ÎN „MILITIA CHRISTIANA"

Tradiția luptelor glorioase ale lui Mihai Viteazul, precum și conștiința lui despre misiunea Țărilor Române ca stăvilar al creștinătății supraviețuiesc în fiul său Nicolae Petrașcu, care a trăit zbuciumările domniei ilustrului său tată, ca și în succesorul său la domnie, Radu Șerban, luptător hotărît pentru dreptate și cruce. Avântul sufletesc al lui Mihai Viteazul părea că s'a întrupat în el, făcându-l plin de încredere în sine, cutezător și ori când gata să tragă sabia din teacă.

Sfârșitul tragic al puternicului și strălucitului său predecesor n'a fost pentru dânsul o învățătură sau un îndemn spre o viață și o domnie modestă și liniștită, ci dimpotrivă, măreția faptelor de arme ale lui Mihai Viteazul au fost pentru Radu Șerban o ispită și un miraj primejdios, cari îi stimulau ambiția, pentru a ajunge la gloria și situația temutului său înaintaș.

La războinicii urmași ai lui Mihai Viteazul, vor face apel, din nou, purtătorii ideii Ligii Creștine, susținută la începutul secolului al XVII-lea, nu de Papalitate, ci de nobilimea franceză, căreia îi aparține Charles de Gonzague, duce de Nevers [1]).

---

1) Literatura asupra planului de cruciată elaborat de ducele de Nevers este bogată, dar acest proiect atât de interesant, precum și relațiile Domnitorului român cu ducele francez, n'au fost încă studiate în ansamblu. Menționăm următoarele studii și lucrări: Berger de Xivrey, *Mémoires pour une tentative d'insurrection organisée dans le Magne de 1612—1619*, Paris, 1841, 24 p., Extras din Bibliothèque de l'École des Chartes, 1840—41; J. Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la Morée*, Paris, 1843, t. IV, pp. 270—30; Mgr. Crosnier, *Croisade prêchée à Nevers au dix-septième siècle. Fondation de l'Ordre de l'Im-*

www.dacoromanica.ro

Inrudirea cu familia Paleologilor, prin mama sa Henriette de Clèves, îi dădea dreptul legitim să aspire la tronul foştilor împăraţi bizantini şi să-şi pună, deci, toate speranţele în lupta împotriva Turcilor, acţiune în care se şi distinsese (la asediul Budei, unde fusese rănit) [1]).

Emisarii ducelui de Nevers, cum făcuseră cu zece ani în urmă agenţii discreţi ai Papei Clement al VII-lea, plecau acuma din Franţa şi din Italia, cutreerând pe urmele faimosului diplomat pontifical Cumulović, ţările balcanice. Prin aceştia reuşeşte să intre în legătură cu şefii bisericeşti ai popoarelor slave. Bătrânul conspirator Dionisie Ralì Paleologul, sfătuitorul lui Mihai Viteazul [2]), îmbărbătează populaţia grecească oprimată, promiţând eliberarea ei de către acest tânăr şi generos duce francez, plin de avânt şi de entuziasm : „Tu eşti acel Moise, — exclamă Ralì Paleologul, adresându-se ducelui de Nevers, — care a eliberat poporul lui Dumnezeu din greaua captivitate faraonică ; tu, acel rege Solomon distins de Dumnezeu, care ia domnii şi provincii".

---

maculée Conception, Bulletin de la Soc. Nivernaise, seria I, t. II, pp. 225—29 ; E. Georgescu, *Trois princes roumains et le projet de croisade du duc de Nevers*, Revue historique du sud-est européen, Bucureşti, 1934, an. XI, pp. 337—341 ; C. Göllner, *La Milice Chrétienne, un instrument de croisade au XVII-ème siècle*, Mélanges de l'École roumaine en France, Paris, 1936, pp. 59—118 ; F. Lenormant, *Turcs et Monténégrins*, Paris, 1886, pp. 95—122 ; Th. Holban, *Un plan de cruciată, din iniţiativă românească*, Revista istorică, 1935, an. XXI, pp. 105—108 ; C. Göllner, *Planul de cruciată al lui Ch. Gonzague, duce de Nevers şi răsunetul lui în poezia vremii*, Omagiul fraţilor Lapedatu, Bucureşti, 1936, pp. 331—361 ; V. G. Fagniez, *Le projet de croisade 1616—1625 et le père Joseph et Richelieu*, Revue des questions historiques, Paris, 1889, p. 441 şi următoarele.

1) *Discours sur ce qui s'est passé au voyage de monseigneur le duc de Nevers, en l'année 1602*, Viena, 1602, 17 p. ; date biografice interesante se găsesc în : G. Joully, *Panégyrique du voyage et retour de M. de Nevers de la guerre contre les Turcs*, Paris, 1603, 31 p. ; vezi şi Duchesne, *Panégyrique funèbre de feu monseigneur le sérénissime prince Charles de Gonzague et de Clèves, duc de Nevers*, Paris, 1638, 32 p.

2) N. Iorga, *Un conseiller byzantin de Michel le Brave, le métropolite Denis Rhalis Paléologue*, Bulletin de la Sect. hist. de l'Académie Roumaine, Bucarest, 1920, an. VIII, pp. 92—105 ; idem, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul, mitropolitul Dionisie Rally*, Revista istorică, 1919. V. pp. 26—35 ; vezi şi P. P. Panaitescu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, pp. 52—57.

www.dacoromanica.ro

Scrisoarea este semnată, ca și celelalte scrisori ale sale din timpul lui Mihai Viteazul : Διονύσιος ἀρχιεπίσκοπος Τερνοβοῦ [1]).

O delegație a populației din Moreea, sosește în Franța.

In luna Septemvrie a anului 1614, se ține la Cuci — în Albania superioară — o consfătuire a conspiratorilor, la care ia parte patriarhul din Ohrida, precum și șefii triburilor din Albania, Bosnia, Sârbia și Dalmația. Se proiectează anume un atac prin surprindere asupra cetății Croia, reședința lui Scanderbeg, urmând ca după aceea să se înainteze spre Adrianopol și Constantinopol.

In planul acesta de răscoală, transmis ducelui de Nevers [2]), se face mențiune și de Domnitorii Țărilor Române. Astfel se afirma că „Domnitorul din Țara Românească și cel din Moldova vor veni în ajutorul lor, deoarece au și avut loc tratative cu dânșii, prin Arhiepiscopul din Țara Românească, care este văr cu Patriarhul din Sârbia" [3]).

Acestea sunt primele legături cunoscute ale ducelui de Nevers cu Țările Române, prin intermediul „Arhiepiscopului Vallachiei", care este fără îndoială însuși Dionisie Ralì Paleologul.

Ducele de Nevers a reușit să intre în legătură cu popoarele din Sud-estul european și să concretizeze, în teorie, condițiunile revoltei. Pentru a începe însă cu succes mișcarea revoluționară, n'avea nevoie la început numai de triburi revoltate, ci de trupe bine disciplinate, ca să poată da impulsul inițial mișcării de eliberare a creștinilor aflați supt stăpânirea turcească. In jurul acestui nucleu se puteau grupa popoarele balcanice, pe măsură ce progresa insurecția.

Faimosul Père Joseph — eminența cenușie — de pe lângă atotputernicul ministru al lui Ludovic al XIII-lea, suggera deci

---

1. Biblioteca Națională, Paris, fondul lat. 4703, f. 85 : „Tu es ille magnus Moses, qui populum Dei de dura captivitate pharaonica liberavit, tu ille Rex Solomon, quem Deus delectavit, cui subjecit regnas et provincias".

2) Buchon, *o. c.*, pp. 331—332 ; Berger de Xivrey, *o. c.*, pp. 18—21 ; Lenormant, *o. c.*, pp. 99—103 ; deliberările dela Cuci se găsesc păstrate la Bibl. Nat., Paris, f-fr-9525. (Vom cita de aci înainte Biblioteca Națională, Paris, B. N. P.).

3) Buchon, *o. c.*, pp. 331—332 : „il principe di Vallachia et quello di Moravia (Moldavie) veniano sempre in aiuto nostro poiché gia con loro è stato trattato per via del arcivescovo di Vallachia, il quale è gugino carnale del patriarcha de Servia".

www.dacoromanica.ro

ducelui de Nevers ideea de a crea un ordin cavaleresc, un instrument disciplinat de luptă, sau să facă apel la ajutorul unui ordin existent [1]).

La începutul anului 1615 fraţii Pietro şi Giovanni Petrignani Sforza au încercat să înfiinţeze la Roma un ordin cavaleresc (*ordre de chevalerie*) cu misiunea de a lupta împotriva necredincioşilor [2]). Această încercare a fraţilor Petrignani a fost bine primită la Roma. Cardinalii Bandino, Eusebio, Mellini şi Vessalo, remit Papei Pavel al V-lea statutele noului ordin, cu recomandările cele mai călduroase [3]). Lipsindu-le însă fondurile necesare fraţilor Petrignani, numiţi de către ambasadorul francez la Roma, Denis Marquemont „des personnes fort ordinaires", proiectul acesta începe să fie uitat [4]).

Ocazie fericită pentru ducele de Nevers !

El invită prin Chateaurenault, omul lui de încredere dela Roma, pe Giovanni Battista Petrignani, la Paris [5]), unde în August 1618, cad de acord asupra organizării noului ordin cavaleresc şi tipăresc statutele Ordinului în limba franceză şi italiană, hotărînd ca el să poarte numele de „Militia Christiana" (*Milice Chrétienne*) [6]).

In drum spre Viena, unde trebuia să aibă loc ceremonia solemnă de constituire a Miliţiei Creştine, ducele de Nevers şi Petrignani se opresc la Olmütz, în Moravia, la contele Altheim, prietenul ducelui. Valentin Homonnay, unul dintre cei mai entuziasmaţi dintre viitorii membri ai Ordinului, este în cel mai strict secret invitat la aceste convorbiri [7]). Ducele de Nevers, Petrignani şi contele de Altheim, îşi împart aici sferele de influenţă. Se hotărăşte astfel ca ducele francez să fie şeful Ordinului în

1) *Le véritable père Joseph capucin*, Saint Jean de Maurienne, 1704, p. 230; G. Hannotaux, *Le père Joseph*, Paris, 1873, p. 118.

2) Memoriul lui Pasqualino Pastoricchio, B. N. P. Ms. 4723, f. 114.

3) Scrisoarea cardinalului Bandino se află reprodusă în memoriul manuscris *Riposta alle objectioni sparse contro gli Petrignani*, B. N. P. Ms. 4704, f. 108.

4) *Scrisoarea ambasadorului francez adresată regelui Ludovic al XIII-lea*, 2° Iunie 1618, B. N. P. Ms. 7082, f. 272.

5) B. N. P. Ms. 7082, f. 272.

6) *Articles de la fondation de l'Ordre et Milice des chevaliers nouvellement institués*... Paris, 1618, 14 p.; *Capitoli per la nuova Militia de cavalieri*, Paris, 6 p.

7) B. N. P., Ms. 4703, f. 89, f. 15.

www.dacoromanica.ro

Italia, iar contele de Altheim să rămână cu răspunderea organizației Ordinului în părțile sud-est europene [1]).

Ceremoniile de fondare ale Ordinului au avut loc cu mult fast la Viena (8 Martie 1619), în prezența împăratului Mathias și a arhiducelui Ferdinand.

După slujba religioasă, cavalerii noului ordin se adună într'o piață bogat pavoazată pentru această ceremonie. Pământul este acoperit cu un prețios covor oriental, iar careul este închis cu panglici de mătase. La începutul ceremoniei, contele de Altheim, ca cel mai bătrân dintre cavaleri, primește jurământul ducelui de Nevers, înmânându-i insignele Ordinului, crucea și colierul. La rândul său, ducele de Nevers predă celorlalți cavaleri, crucea și colierul Miliției Creștine. După ce cavalerii au depus jurământul pe sfânta Evanghelie, scot săbiile și taie panglicile de mătase ce închid careul, arătând în felul acesta simbolic că nimic nu-i va putea împiedeca să realiseze misiunea Ordinului. In biserica Sfântului Ștefan urmează o altă ceremonie, mai scurtă. Ducele de Nevers se adresează fiecărui cavaler cu următoarea formulă : „*Te recipimus in ordinem Equitem Militiae Christianae sub titulo B. Virginis et S. Michaelis, ut ipsorum intercessione Sancta Trinitas te confirmet in gloria nominis sui, ad pacem christianorum et liberationem eorum qui sunt oppresi ab infidelibus* [2]).

Nunțiul papal se grăbește să trimită la Roma un „*Catalogo de'principi et cavalieri ch'anno presso la croce a Viena il Venerdi otto di marzo* 1619". In fruntea cavalerilor cu gradul de Mare Cruce (*Gran Groce*) figurează Radu Șerban, „Il Principe di Valachia", iar printre cavalerii de „Seconda Croce", este menționat „Il Sig. Petrasco Vaivoda" (Nicolae Petrașcu). [3])

---

1) *Actul de constituire dela Olmütz*, B. N. P., Ms. 4273, f. 95 ; *Riposta*, B. N. P., Ms. 4823, f. 108 ; *Extraicts des registres de l'Ordre de la Milice Chretienne*, B. N. P., Ms. 4823, f. 2.

2) *Sommaire de l'institution de l'Ordre de la Milice Chretienne, erigé à Vienne en Autriche le Venerdy VIII jour de Mars mil six cens dix neuf*, f. 1, 7 p. ; *Mercure françois*, 1619, p. 228 ; Fr. Ch. Khevenhiller, *Annales Ferdinandei*, Leipzig, 1721, I, pp. 711—14 ; *Theatrum Europaeum*, I, p. 307 ; vezi și P. Helyot, *Histoire des Ordres*, Paris, 1718, p. 354 ; Mgr. Crosnier, *Les congrégations religieuses dans la diocèse de Nevers*, Nevers, 1877, p. 474.

3) B. N. P., Ms. 4723, f. 122.

www.dacoromanica.ro

Un alt raport italian arată prezenți pe „Radulfo *Baivoda*" și „*l'illustrissimo Petraschi, figlio del gia Michele Vaivoda*", la ceremoniile amintite dela Viena [1]).

In aceeași zi optsprezece cavaleri ai Miliției Creștine semnează l'*Acte de l'acception des Statuts*, care s'a păstrat în fondul de manuscrise franceze ale Bibliotecii Naționale din Paris [2]).

O atenție deosebită se pare că a fost acordată lui Radu Șerban, care semnează cel dintâi actul de adeziune; după semnătura sa urmează aceea a ducelui de Saxa, a contelui Giovanni Vincenzo Arco, a contelui Puchheim și a lui George Homonnay [3]), omul de încredere al lui Pazmany [4]). Un alt membru proeminent al Ordinului a fost Henri du Val, conte de Dampierre, intermediarul dintre ducele de Nevers și contele de Altheim, care știa să mânuiască mai bine spada decât pana, mărturisind sincer într'o scrisoare: „bonus latinus non sum" [5]). Chiar regele Sigismund își dă adeziunea [6]), iar arhiducii Leopold și Ferdinand — viitorul împărat — erau și ei în strânse relații cu Miliția Creștină [7]).

In bogata corespondență a ducelui de Nevers se găsesc și scrisori ale lui Gaspar Graziani [8]), care frecventa la Viena casa contelui de Altheim și care l-a inițiat probabil în planurile măreție ale ducelui de Nevers.

Gaspar Graziani, deși se afla în serviciul diplomației turcești, își oferea fără scrupule serviciile sale fondatorului Miliției

1) B. N. P., Ms. fondul Dupuy, 662, f. 289—290, publicat și de Th. Holban, *c.*, pp. 105—108.

2) B. N. P., Ms. 4723, f. 2; vezi și Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Supl. I, p. 187; A. Mesrobeanu, *Nuovi contributi sul Vaivoda G. Graziani*, Diplomatarium italicum, III, p. 190: „sono capi il S. Duca di Nivers, il Prencipe Radulio di Valachia, et il Sr. Conte d'Altan".

3) Pentru adeziunea nobililor înșirați mai jos, vezi: B. N. P., Ms. 4723 f. 2. și col. Dupuy, 662, f. 289.

4) G. Szekfü, *Bethlen Gábor*, Budapest, 1929, pp. 61—63.

5. B. N. P., Ms. 4703, f. 38.

6) B. N. P., Ms. 4703, f. 95; 4723, f. 173; 4713, f. 91; 4694, f. 25; 4723, f. 23; A. Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, Roma, 1863, III, p. 374.

7) B. N. P., Ms. 4703, f. 131, f. 135.

8) Sunt și două scrisori turcești, semnate de G. Graziani, prin care contele de Altheim este autorizat să construiască o biserică la Krems, B. N. P., Ms. fr. 4694, f. 89—90.

www.dacoromanica.ro

Creștine, asigurându-l că a avut întotdeauna cele mai bune sentimente pentru națiunea franceză, întreținând relațiuni cordiale cu Salignac și cu de Brèves, ambasadorii Franței la Constantinopol. In scrisoarea sa, datată din Viena la 5 Octombrie 1618, menționează pe contele de Altheim și pe Marcones (Marconnet), *„per dare relatione tale della persona mia a Vostra Signoria illustrissima"* [1]).

Marconnet este cunoscutul curier al Miliției Creștine și omul de încredere al lui Père Joseph, trimis în misiune confidențială în Polonia, pentru a găsi aici adeziuni pentru lupta împotriva Turcilor [2]).

Deși Dionisie Ralì, „arcivescovo di Valachia", nu figurează printre cavalerii Ordinului, — avea vârsta de 80 de ani și era chinuit de sciatică, — totuși ducele de Nevers se simte obligat să-i remită prin Giovanni Battista Petrignani 22 bani de aur franțuzești, pentru servicii aduse Miliției Creștine [3]).

Ducele de Nevers a intrat probabil în legătură cu Radu Șerban tot prin Dionisie Ralì. Fostul Domnitor al Țării Românești cunoștea dealtfel de mult pe contele de Altheim și pe George de Homonnay, exponent al nobilimii catolice din Transilvania. El a luat parte la încercarea sângeroasă a lui Homonnay de a înlătura pe Gavril Bethlen, sperând să redobândească cu această ocazie scaunul Țării Românești [4]). Gaspar Graziani a fost și el la curent cu planurile lui Radu Șerban. Așa, scrie la 10 Ianuarie că Radu Șerban n'a vrut să urmeze sfatul ce i-l dase în casa

---

1) B. N. P., Ms. 4703, f. 87; publicat de Buchon, *o. c.*, I, pp. 291—92; E. Georgescu, *o. c.*, pp. 340—41; N. Iorga, *Un conseiller byzantin...*, p. 101.

2) B. N. P., Ms. 4723, f. 59; G. Bentivoglio, *La nunziatura di Francia*, Florența, 1863, p. 1161; corespondența lui Marconnet cu nobilimea din Polonia se găsește păstrată în fondul de manuscrise al bibliotecii din Carpentras, 1816, P. 1. VIII, t. 1; a reușit să câștige și pe Cazaci, B. N. P., Ms. 4703, f. 38.

3) Chitanța a fost publicată de N. Iorga în *Un conseiller byzantin de Michel le Brave*, p. 102.

4) Pentru aceste frământări vezi studiul bine documentat al d-lui A. Mesrobeanu, citat deja, p. 168; introducerea d-lui A. Veress în volumul al IX-lea din *Documente*; Szekfü, *o. c.*, pp. 90—1; N. Iorga, *Studii și Documente*, București, 1902, IV, p. CXXXIX; Hurmuzaki, *Documente*, IV.1 și IV.2; I. Moga, *La contesa Ivra Gabriele Bathori e Radu Șerban*, Diplomatarium italicum, III, pp. 42—125.

www.dacoromanica.ro

contelui Altheim de a-şi amâna expediţia nefericită [1]). Infrângerea suferită nu-l descurajează. La 22 Aprilie 1617, se ştia la Veneţia că Radu Şerban, contele de Altheim şi Homonnay, se întâlnesc zilnic în vederea planurilor comune [2]).

Aspiraţiile acestor trei duşmani neînduplecaţi ai lui Gavril Bethlen vor fi canalizate în Miliţia Creştină, primind prin înfiinţarea acestui ordin un puternic impuls şi o încurajare hotărîtoare.

Solemnităţile înfiinţării ordinului Miliţiei Creştine au fost mult comentate în lumea creştină. Marco Aurelio Scaglia încerca chiar să găsească în Sfânta Scriptură pasagii care ar fi prevestit înfiinţarea Miliţiei Creştine [3]), iar Pasqualino Pastoricchio scria un „discorso intorno l'inventione dell'ordine... della Militia Christiana" [4]). Nu lipsesc nici producţiile poetice. Père Joseph preamăreşte noul ordin de cavaleri în a sa poemă „Turciade" [5]), iar Claude Billard dedică aceluiaşi ordin, poema „Sanctae Militiae sacrique belli in Turcos prognosticon" [6]).

Noul ordin nu fusese încă oficial recunoscut de curia romană, însă nunciul papal Bentivoglio primise dela cardinalul Scipio Borghese asigurarea că Papa va acorda toată solicitudinea acestui ordin de cavaleri [7]). Un sprijin preţios găsea Miliţia Creştină la Roma în persoana ambasadorului Franţei, de Marquemont [8]).

Cu toate acestea noul ordin întâmpina dificultăţi neaşteptate.

Miliţia Creştină, urmărind eliberarea popoarelor balcanice de supt stăpânirea turcească şi dorind, în mod firesc, să recruteze cât mai mulţi aderenţi din aceste regiuni, nu avea posibilitatea să ceară cavalerilor ortodocşi să treacă la catolicism. Acest

---

1) Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 88.

2) Mesrobeanu, *o. c.*, p. 169, 2 :„ il Generale Altaim, Humanai et Radulio Vaivoda convenghino giornalmente per consultarsi fra di loro per le cose di Transilvania".

3) B. N. P. Ms. 4704, f. 79.

4) B. N. P. Ms. 4704, f. 79.

5) L. Dedouvres, *De patris Josephi Turciados*, Angers, 1894, p. 36.

6. B. N. P. Ms. 4724, f. 110; vezi C. Göllner, *Planul de Cruciată a ducelui de Nevers şi răsunetul lui în poezia vremii*, pp. 351—361.

7) Bentivoglio, *o. c.*, 1074.

8) Bentivoglio, *o. c.*, 1161.

www.dacoromanica.ro

ordin nu putea să fie mai puțin tolerant decât Turcii înșiși, împotriva cărora trebuiau să se lupte. Nu se făcea, deci, nici o deosebire de credință. „Toutes sortes de nations pourront estre reçues en la dite fondation", specificau statutele Ordinului [1]).

Aceasta era inadmisibil pentru Papalitate!

Cardinalul Mellini, care răspunde în numele Papei la memoriul prezentat de contele de Arco, însărcinat cu aceste tratative la Roma, cerea în modul cel mai categoric ca toți cavalerii Ordinului să fie de religie romano-catolică, urmând ca ceilalți, de altă religie, să fie imediat excluși [2]). De aceeași intransigență romană s'a lovit și Mihai Viteazul. Contribuția lui decisivă la armată a fost binevenită Ligii Sfinte, însă când Voevodul a cerut, ca și Sigismund Báthori, subvenții bănești dela Roma, i s'a pretins să treacă mai întâiu la religia catolică [3]).

Postulatele cardinalului Mellini periclitau însăși existența Ordinului și puteau avea urmări grave, ca: 1) renunțarea din partea Sârbilor, Grecilor și Albanezilor de a mai colabora cu Ordinul și 2) excluderea lui Nicolae Petrașcu și Radu Șerban din Miliția Creștină. Contele de Altheim convoacă atunci în grabă, la 3 Septembrie 1619, pe membrii districtului oriental, ca să ia atitudine în fața exigențelor romane. După lungi deliberări, contele de Altheim a fost însărcinat să ceară dela curia romană să renunțe la acest postulat, precum și să facă apel la intervenția împăratului Ferdinand, pentru ca acesta „să pună în vedere că prin menținerea clauzei amintite, principii Radu Șerban și Nicolae Petrașcu ar fi excluși din Ordin și că, prin aceasta, ar cădea speranța eliberării domniilor și țărilor de religie ortodoxă" [4]). In

---

1) *Articles de la Fondation*, 11.

2) *Riposta del Card. Mellini*, B. N. P., Ms. 4723, f. 139 „l'esclusione de caduno che non si conformi in tutto alla catolica fede".

3) Hurmuzaki, *o. c.*, IV, 38.

4) *Hotărîrile districtului oriental*, B. N. P., Ms. 4703, f. 104—105 „ut papa a dicta clausula remittat, ponendo Suae Regiae Mti. in considerationem quod per subsistentiam dictae clausulae vel Graeci exponentur manifesto periculo, vel principes Radulius et D. Petrasco excluderentur ab Ordine, unde per consequens caderet spes liberandi regna et provincias descriptas in praedictis litteris, ut quae graecae fidei sunt".

www.dacoromanica.ro

acelaş sens trebuia să intervină şi contele de Arco la Roma [1]), subliniind din nou importanţa adeziunei lui Radu Şerban şi a lui Nicolae Petraşcu la Miliţia Creştină.

Intre timp, ducele de Nevers începe pregătirile pentru lupta împotriva Turcilor.

Işi strânge informaţiile şi primeşte memorii amănunţite asupra efectivelor armatei necesare, în vederea începerii campaniei mult aşteptate. Un memoriu arată că ar fi necesar : trei regimente de cavalerie germane, valone sau franceze, a o mie de oameni fiecare şi trei regimente de infanterie — germane — a trei mii de soldaţi. Grosul trupelor urma să fie recrutat de contele de Homonnay şi anume : 60.000 călărime şi 3.600 pedestrime ; în ceeace îl priveşte pe Radu Şerban, acesta comanda 4.000 de călăreţi şi 3.600 de pedestraşi [2]).

Atât ducele de Nevers cât şi contele Altheim arătau o bunăvoinţă deosebită lui Radu Şerban. Se pare că ambasadorul Franţei la Constantinopol a fost pus în curent asupra planurilor lui Radu Şerban, ştirile transmiţându-se printr'un cod special în care Moldova era numită „compas", iar „la plume" însemna Ţara Românească [3]). Radu Şerban spera în sfârşit să-şi vadă visul împlinit : anume acela de a redeveni, măcar la bătrâneţe, Domnul Ţării Româneşti. El se simte îmbărbătat, ştiind că are acum „fraţi", din acelaş ordin, în întreaga creştinătate, ceeace imprudentul său secretar se grăbeşte să vestească în Polonia că Domnul său va ajunge în scurt timp, *„in altro e piu fiorito stato* [4]).

Astfel de scrisori au fost fatale pentru Radu Şerban. Mai multe scrisori trimise de către secretarul lui Radu-Vodă în Polonia, sunt interceptate la hotarele Transilvaniei şi trimise Marelui Vizir care, din conţinutul lor şi mai ales din pasagiul pri-

---

1) *Instrucţiuni pentru contele Arco, din Ianuarie* 1620, B. N. P., Ms. 4704, f. 3, „verum cum in consilio praelicti fuissent III. Dui. Radulius Walachias Transalpinae princeps, etc. Nikolaus Petrasko, Waiwoda graecae fidei" ; vezi şi *Raggionamento presentato a S. Sta per il conte d'Arco*, B. N. P., Ms. 4723, f. 135.

2. *Memoire sur l'Etast de la quantité de cavalerie et infanterie pour faire evolter ces peuples*, B. N. P., Ms. 4727, f. 53.

3. B. N. P. 4720, f. 20.

4. Hurmuzaki, *Documente*, IV,1, p. 587.

www.dacoromanica.ro

vitor la noul ordin cavaleresc, bănuia o mare conspirație împotriva Imperiului otoman [1]).

Ambasadorul austriac, Hans de Molart, încearcă să pună capăt acestor întâmplări, pretinzând că el, personal, nu știe nimic și că Impăratul nu se amestecă în treburi bisericești, căci n'ar fi permis niciodată lui Radu Șerban să intre într'un astfel de ordin. Prudentul diplomat austriac atrage însă cercurilor conducătoare atenția, în raportul său, că fostul Domnitor s'a compromis cu astfel de scrisori și că n'ar fi momentul de a-l recomanda din nou pe Radu Șerban [2]).

Moartea lui Radu Șerban (13 Martie 1620), pune capăt unei vieți zbuciumate. El a fost înmormântat la Viena, în catedrala Sfântului Ștefan [3]), unde, cu doi ani înainte, depusese jurământul solemn de intrare în Miliția Creștină.

Toate speranțele Ordinului se îndreptau acum spre Polonia, unde domnea un fel de rege-misionar, Sigismund al III-lea, care-și manifestase mai de mult simpatia pentru Miliția Creștină. La Varșovia, ducele de Nevers reușește să câștige pentru noul ordin floarea nobilimii poloneze : Andrei Lipsky, vice-cancelarul regatului, Martin Liszowski, Tarnowski, Ștefan Lubomirski, Ioan Konawski și ducele de Zbaraș. Cel mai devotat aderent al Miliției Creștine a fost însă Samuil Korecki, dușman neînduplecat al Turcilor.

Korecki scria, la 12 Decemvrie 1618, ducelui de Nevers : „am aflat că Excelența Voastră face pregătiri pentru a începe lupta împotriva Turcilor, în primăvara viitoare. Mă veți găsi, Excelență, totdeauna gata să vă servesc. Cazacii sunt gata să înceapă campania cu numărul de luptători pe care îl doriți [4])".

Ducele de Nevers, dorind să atace pe Turci prin Moldova, cere confidentului său polon lămuriri asupra posibilităților mi-

---

1) Hurmuzaki, *Documente*, IV, 1, p. 587.

2) Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, București, 1900, III, p. 96.

3) Veress, *Documente*, IX, p. 213.

4) B. N. P., Ms. 4703, f. 95 ; *ibid.*, 4723, f. 173 ; *ibid.*, 4713, f. 91 ; *ibid.*, 4694, f. 25 ; *ibid.*, 4723, f. 93 ; *ibid.*, 4703, f. 101 ; *ibid.*, 4703, f. 118 ; pentru atitudinea Poloniei și ecoul Miliției Creștine în Polonia, vezi și Szelagowsky, *Slask i Polska wobec powstania ezebiego*, Lwow, 1904, pp. 67—70.

www.dacoromanica.ro

litare ale acestei provincii. Iată ce răspunde Korecki: „Moldova va furniza nu numai alimente suficiente pentru o armată foarte puternică, fiind provincia amintită prea bogată în tot felul de vite şi alte provizii, pacinică şi pusă în valoare, va putea da în fiecare lună şi o sută de mii de sechini şi 15.000 de luptători, oameni foarte îndemănateci şi obicinuiţi a lupta contra Turcilor. Tunurile se vor găsi în mare cantitate în amintita Moldovă şi în cetăţile dunărene" [1]).

Domnul Moldovei era Gaspar Graziani, care şi-a manifestat mai de mult bunele sentimente faţă de ducele de Nevers. Un denunţ al intrigantului principe al Transilvaniei, Gabriel Bethlen, confirmă că Graziani ar fi fost membru al Miliţiei Creştine [3]). In acest sens, raportează şi Achille d'Harlay, ambasadorul Franţei la Constantinopol: „Il m'a fait beaucoup de protestations de fidélité envers la Chrétienté et je le tiens pour l'homme qui servirait au dessein, dont il se bruit tant, de Monsieur de Nevers" [4]).

Spre a-şi arăta zelul de luptător pentru cruce şi spre a-şi creia un titlu de recunoştinţă din partea Creştinătăţii, Gaspar Graziani măcelăreşte până la unul delegaţia turcească care îi aducea mazilirea; după care porneşte spre capitala ţării „repezindu-se în Iaşi şi a turbat târgul asupra Turcilor şi unde pe care i-au apucat vremea, acolo i-au omorât. Mulţi dintre Turcii cu arme se închideau în pivniţi de se apărau" [5]).

Răscoala sa, el o prezenta ca o luptă pentru Creştinătate şi se adresează Papei, cerându-i ajutor pentru continuarea luptei;

---

1. B. N. P. Ms. 4722 „iay entendu que V. E. faisoit lever des gens de guerre contre les Turcs en laquelle V. E. me trouvera tousiours de la servir... les Cosaccques seront prestes de se mettre en campagne avec telle quantité quelle desirera".

2) B. N. P. Ms. fr. 4722 „pour les vituailles elle en fournira non seulement a suffisance pour une très puissante armée, estand ladicte Province abondante an toute sorte de bestial at aultres provisions a ce necessaires, mais encore estant paisible et remise en valeur pourra fournir tous les mois cent mille sequins et quinze mille combattants, gens fort adroits et accoustumer de combattre contre les Tartares".

3) N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha, 1900, III, p. 371.

4) B. N. P. Ms. fr. 16149, f. 36; vezi Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I. 1848.

5) Miron Costin în Kogălniceanu, *Letopiseţe*, ed. 2-a, I, p. 270.

www.dacoromanica.ro

însă ca Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, va primi și el, în loc de un ajutor efectiv, promisiuni și asigurări de simpatie [1]).

Nu era părăsit de prietenii săi poloni și de Korecki, animatorul luptei împotriva Turcilor. La 12 Septembrie, oastea de cruciată era la Țuțora. Prima ciocnire fu prielnică oștilor, dar un contra-atac tătăresc a fost fatal și a decis de soarta bătăliei. Moldovenii și mercenarii polonezi părăsesc pe Gaspar Graziani și fug în spre Carpați. Pe drum, el este ucis de ai săi.

Așa se sfârșește viața aventuroasă a lui Gaspar Graziani, Domnul Moldovei, duce de Naxos și duce de Paros [2]).

Ar fi greșit să vedem în Miliția Creștină singurul factor ce a determinat răscoala lui Gaspar Graziani și expediția polonă din Moldova. Legăturile lui Gaspar Graziani cu cavalerii ordinului ducelui de Nevers ne permit însă să întrevedem o cauzalitate în desfășurarea evenimentelor și să simțim o ideie călăuzitoare, care dă un sens sfârșitului vieții unui aventurier.

Privită prin prizma năzuințelor Miliției Creștine, lupta dela Țuțora apare într'o lumină nouă — poate falsă — care dă însă contururi hotărîte unui episod din Istoria Românilor.

*

Războiul de treizeci de ani a schimbat preocuparea principală a Miliției Creștine : lupta împotriva Turcilor.

Încă dela 28 Decemvrie, marele mareșal al Poloniei își exprimă îngrijorarea că amestecul Miliției Creștine în Războiul de treizeci de ani o va îndepărta de la proiectele sale inițiale de luptă (il disegno cosi nobile andarse per poca cosa in fumo [3]).

Va fi destinul tragic al Miliției Creștine să ajungă un instrument de partid, amestecându-se în rivalitățile politice, cu aspect religios, din Germania. Interesele divergente ale membrilor Ordinului, cari urmăreau fiecare proiectele lor particulare, sperând să se folosească de Miliția Creștină pentru realizarea lor, vor

1) Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 389.

2) E. Wassenberg, *Gestorum Vladislai IV*, Danzig, 1643, I, pp. 63—66 ; vezi și studiul bine documentat al d-lui N. I. Bejenaru, *Gaspar Grațiani*, Cercetări istorice, Iași, 1925, pp. 81—86.

3) B. N. P. Ms. 4703, f. 108.

www.dacoromanica.ro

putea fi subordonate unui ideal comun, atât cât Ordinul va rămâne fidel idealului său de a lupta împotriva necredincioşilor şi nu împotriva ereticilor. In momentul în care curia romană va degrada Miliţia Creştină, transformând-o într'un instrument de partid politic, tendinţele divergente ale cavalerilor de naţionalităţi diferite se vor manifesta în mod forţat, entuziasmul va dispărea şi Ordinul va fi uitat.

C. GÖLLNER

www.dacoromanica.ro

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI WILLIAM WAKE, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY, CĂTRE NICOLAE MAVROCORDAT

La 14 Iulie 1723, Nicolae A. Mavrocordat termina astfel lungul post-scriptum al unei scrisori către patriarhul de Ierusalim, Chrysant Notaras: „Am văzut ce societate faci Fericirea Ta în Neochorion cu preotul ambasadorului Englezilor [1]). Avem şi noi corespondenţă cu un arhiepiscop de Canterbury, anume William, şi ne scriem unul altuia; care este unul din cei mari de acolo, şi ni-a trimes chiar şi unele cărţi şi se vede din multe semne că e filelin" [2]).

Acest corespondent englez este William Wake, titularul scaunului primat al Angliei între anii 1716—1737. Este mai ales cunoscut pe continent prin rolul său în istoria negocierilor de unire întreprinse în secolul-al XVIII-lea de „Non-Jureurs" englezi pe lângă ierarhia ortodoxă greacă.

Tratativele durau de 10 ani, când Thomas Payne, confesorul ambasadei britanice la Constantinopole, informează pe arhiepiscopul de Canterbury. Prelatul făcu atunci cunoscut lui Notaras, care tocmai îi trimisese două din lucrările sale, că „Non-Jureurs" constituiau în biserica anglicană o dizidenţă religioasă şi politică fără mandat [3]).

---

1) Este vorba de Thomas Payne; cf. scrisoarea lui Chrysant către William Wake, cu data de 19 Ianuarie 1727, Mansi, *Amplissima coll. conc.*, t. 37, pp. 597—598.

2) E. Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, t. IV, Epistolaire grec, p. 173, no. 126, şi N. Iorga, *Documente greceşti* în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. XIV, part. II, pp. 886—887, nr. DCCCLIX.

3) Scrisoarea lui Wake a fost publicată în original de către L. Petit în Mansi, *Amplissima coll. conc.*, t. 37, pp. 591—594; George Williams a introdus

www.dacoromanica.ro

Corespondenţa lui Wake cu Nicolae Mavrocordat formează un alt capitol al relaţiilor cu continentul. Nimeni nu şi-a dat până acum osteneala de a verifica starea în care se găsesc conţinutul şi valoarea acestor scrisori, cercetând fondul Wake dela Christ Church Library din Oxford [1]).

Poate nu mai rămâne din ele nimic, poate se reduce la una sau două scrisori : în domeniul înaltelor relaţii, amorul propriu a făcut repede să se transforme o întâlnire în prietenie.

Aşteptând cercetarea, putem publica o scrisoare din această corespondenţă, ajunsă la noi pe aceeaşi cale ca şi scrisoarea lui Le Quien către Mavrocordat [2]).

Scrisoarea pe care savantul dominican o adresa la 13 Noemvrie 1724 Prinţului, spre a-i mulţumi că-i trimisese în omagiu opera *„De Officiis"*, a fost găsită de N. Iorga în *Marc. ital.* XI, 54. Codicele vine dintr'o copie transcrisă pe pagina finală a unui exemplar din *„De Officiis"*, în posesiunea unui oarecare Niccolò Franceschi. Dar un splendid exemplar al lucrării, ediţie din Leipzig, 1722, păstrat în Biblioteca Institutului Francez de Studii Bizantine din Bucureşti, conţine tocmai, în aceleaşi condiţiuni, scrisoarea lui Le Quien. Textul este identic, afară de un spaţiu liber pentru „Grecie" şi două greşeli de elisiune, care trădează un copist puţin familiarizat cu limba franceză. Identitatea celor două exemplare este deci mai mult decât probabilă. Cel dela Institutul bizantin are la urmă, deasupra titlului, literele P. D. W. în aur, care ar trebui să se lămurească.

Dar aceasta n'are, de altfel, decât mică importanţă pentru noi. Ce interesează mai mult este prezenţa, pe recto şi verso paginei lăsate în alb, dela început — de o altă mână şi scrisă de două ori (vezi mai jos) — a unei scrisori *„Illustrissimi et Reverendissimi*

---

versiunea engleză în cartea sa, *The orthodox Church of the East in the eighteenth century*, London, 1868, LV şi urm. Asupra întregii acestei chestiuni, în afară de această din urmă lucrare, se va putea recurge la L. Petit, *Entre anglicans et orthodoxes au début du XVIII-ème siècle*, *Échos d'Orient*, 1905, VIII, 321 sq. şi I. Karmiris, Ὀρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Atena, 1937, I, 318 sq.

1) G. Williams, l. l. LV.

2) N. Iorga, *O scrisoare a lui Le Quien către Neculae N. Mavrocordat* în *Arhiva, Organul societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi*, Anul X, 1899, pp. 132—133.

www.dacoromanica.ro

Archiepiscopi Cantuariensis", pe care o publicăm chiar aici. Evident, ea figurează în acest loc, pentrucă face aluzie la „*De Officiis*".

Au existat deci mai multe exemplare — cel puţin două — care înfăţişau una sau alta din aceste scrisori, dacă nu pe amândouă. Iniţiativa primei transcrieri nu poate veni decât dela Mavrocordat sau dela altă persoană din jurul său, interesată să facă cunoscute atestări atât de măgulitoare.

Scrisoarea Primatului Marei Britanii confirmă primirea a două manuscrise, un Ioan Klimax şi cele Patru Evanghelii, precum şi o scrisoare a prinţului. Redactată într'un stil cu totul bisericesc, ea nu nesocoteşte expresiile banale ale genului. Se vor găsi, poate, într'o zi aceste codice despre care e vorba, şi care par a fi purtat un ex-dono : „*tuo nomine insignitos*".

Ar rămânea să se fixeze data acestei scrisori şi împrejurările în care cele două personagii au legat relaţii. Desigur după 1719, data apariţiei operei „*De Officiis*", probabil la 1722, data celei de a doua ediţii, pe care Nicolae a trebuit mai ales s'o răspândească din cauza traducerii sale latine ; ea se va fixa cu destulă siguranţă în jurul anilor 1723—1724.

Pe de-o parte, în adevăr, Wake pare să fi avut această lucrare înainte de trimiterea manuscriselor. Pe de altă parte, tonul în genere al scrisorii nu presupune relaţii prea vechi.

Cât despre originea raporturilor, totul te face să crezi că ele au început sau cel puţin s'au prelungit sub semnul cărţii. Scrisoarea lui Nicolae către Chrysant face să se bănuiască, cea a lui Wake o confirmă. Catalogul bibliotecii Prinţului [1]) atestă un număr destul de mare de ediţii engleze biblice, clasice, creştine, la Londra, Cambridge şi Oxford, dintre care mai multe au putut trece printre μερικὰ βιβλία despre care s'a vorbit mai sus.

Alţii să determine dacă se poate şti mai mult în această privinţă.

JEAN GOUILLARD

---

1) Asupra acestui catalog, N. Iorga, *Catalogul bibliotecii lui Constantin Mavrocordat, Analele Acad. Rom.*, seria II, tom., XXXVII, Memoriile secţ. ist., 85 sq. *passim*.

www.dacoromanica.ro

Epistola Ill : et Rdssimi Archiepiscopi Cantuariensis Totius Angliae Primatis.

Serenissime Princeps Domine in H-to Colendissime.

Post longa itinera variosque errores terrâ marique superatos, salvi tandem ad manus meas pervenerunt, quos ad me mittere dignata est Celsitudo Tua, libri manuscripti, benevolentiae erga me Tuae insigne monumentum, munus Principe dignum, bibliothecae meae perenne decus et ornamentum. Ut enim taceam quanti sit pretij egregium illud Io : Climaci exemplar ; quis satis aestimare poterit praeclarum Quatuor Evangeliorum Apographum ? Librum ipso sui adspectu venerandum ; antiquitate, elegantiâ et post tot seculae, suo etiamnum nitore plurimum suspiciendum. Ego verò Serenissime Princeps uti eâ qua par est gratitudine haec contemplor ; ultra tamen suum erga me favorem, illustri hoc pignore mihi confirmatum longè praefero, eumque et spero et voveo perpetuum futurum. Quid enim gratius, quid honorabilius mihi accidere potuit, quam a tam Illustri tam erudito Principe compellari, et in aliquam Tuae benevolentiae partem admitti ? Hoc etiam apud posteros gloriam mihi conciliabit ; cum viderint hos tanti pretij libros Tuo nomine insignitos ; mihique a te tam longè a nobis dissito, tam alto supra me fastigio elevato benignè missos.

Etiam litteras Seren.: V-ae gratus exosculor, et inter pretiosissima ejusdem generis κειμήλια conservandas curabo, ut cum aliud nihil Tuo dignum fastigio rependere valeam, gratum saltem animum mihi non defuisse ostendam. Ἔστι γὰρ κανὼν εὐποιίας ἡ ἑκάστου δύναμις, τῇ γὰρ προαιρέσει μετρεῖται τὸ πρᾶγμα, uti Te Magistro ex aureo Tuo περὶ καθηκόντων libro edidici [1]). ὀφειλὴ δέ ἐστιν ἡ ὅτῳ οὖν καταδληθεῖσα χάρις καὶ ἡ ἀντίδοσις χρέος ἀπαραίτητον [2]). — Τὸν δὲ εὖ πεπονθότα ῥαθύμως ἔχειν περὶ τὴν ἀντέκτισιν τῆς χάριτος, παρανομία ἄντικρύς ἐστι [3]).

Vides Princeps Eruditissime quantum ex Tuis monitis profecerim, quamtumque Tibi debeam, qui eodem tempore et beneficiarium me Tibi obstrictissimum reddis, et quomodo pro

1) Ed. din Leipzig, 1722, cap. XVI, p. 137, 11. 11—12.

2) *Ibid.*, p. 147, 11. 6—7.

3) *Ibid.*, p. 147, 11. 4—5. Citația greacă și cuvintele latine înglobate în ea sunt scrise de altă mână și cu altă cerneală decât restul textului.

www.dacoromanica.ro

tantis Tuis beneficijs in hac mea mediocritate gratum me Tibi ostendam sapientissimè instruis. Deficiunt vires, negat me fortuna mea tanto Principi ἀντίδωρον offerre.

Quod unicè restat animi retributio nunquam deerit; qui nec benignitatem Tuam apud homines depraedicare cessabo; nequé à Deo bonorum omnium largitore precibus exorare, ut Te populo Tuae (sic) Ecclesiae Suae diutissimè conservet, gratiâ sua salutari cumulare dignetur, quâ et magno alijs Principibus exemplo vivas et cum tandem Te Tua fata vocaverint, (:summis quippe viris non minus, quàm nobis inferioris subsellij hominibus aliquando moriendum:) pro eo, quô hic ornaris diademate, aeternam in coelis coronam accipias, per merita et intercessionem Beatissimi Servatoris Nostri Jesu Christi cujus Te protectioni humiliter commendo, utque me inter devinctissimos Tuos clientes annumerare pergas, ex animo voveo; Hec (sic) optat, haec efflagitat

Serenissime Princeps

Celsitudinis Tuae
Humillimus in H-to servus
W. Cant.

www.dacoromanica.ro

O NOUĂ LISTĂ A EPISCOPILOR CATOLICI DIN MOLDOVA.

Găsind o listă a episcopilor catolici din Moldova în Archiva Congregației „de Propaganda Fide" din Roma [1]), am crezut că ar fi bine s'o public, confruntând-o cu listele similare, vechi sau nouă, mai cunoscute, pentru a putea servi la o eventuală completare a lor. Nu e iscălită, nici datată. Ultima numire de episcop de care amintește e din 28 August 1849. Ținând seamă și de locul unde a fost pusă în volum — începutul anului 1850 — e foarte probabil că lista a fost întocmită în 1849.

In general, datele din ea corespund cu acelea din listele publicate, dar găsim între ea și acestea din urmă unele deosebiri considerabile. Ea pomenește, între altele, câțiva episcopi nemenționați în listele anterioare, care, la rândul lor, se deosebesc mult între ele. A fost întocmită pe baza autorilor citați la sfârșitul ei și, de sigur, a documentelor aflătoare în Archiva Congregației „de Propaganda Fide", pentru uzul acestei instituții, cu titlul și textul următor :

Series Chronologica Episcoporum Moldaviae sub titulo Episcopatus Seretensis ac dein Bakoviensis.

1. Primus Episcopus Seretensis (anno 1370) [2]) fuit Andreas, cognomento Wassilo, ex. Ord. Min. [3]), confessore Elisabethae Hun-

1) *Archivio della S. Congregazione di Propaganda Fide. Scritture riferite nei congressi del 1848—1861. Moldavia*, v. II ; primul document așezat la anul 1850.

2) După Gams, un episcop de Siret, cu numele Petru, ar fi stat la Cracovia. Cf. Gams, P. Bonifacius, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Leipzig, 1931, p. 365.

3) Consacrat la 9 Martie 1371. Cf. C. Auner, *Episcopia de Seret (1371—1388)*, în *Revista catolică*, București, a. II (1913), p. 228.

www.dacoromanica.ro

gariae Reginae et celebris concionator, qui postea, anno 1386 [1]) translatus ad Episcopatum Vilnensem [2]) in Lithuania, ibi beato fine quievit [3]). Notandum est autem quod Episcopatus Seretensis inter Senatores regni Poloniae in generalibus comitiis locum habuit, quem tunc tantum amisit cum Polonia ipsa amisit Moldaviam.

2. Anno 1383 successit Nicolaus, pariter de Ord. Minorum [4]).

3. Anno 1388 ab Urbano V creatus fuit Stephanus Ruteni, de Ord. Praed [5]).

4. Anno 1395 Stephanus Martini, pariter de Ord. Praedicatorum [6]).

---

1) Dată confirmată de Gams, *o. c.*, p. 360 și Lequien, *Oriens christianus*, Parisiis, 1740, III, coloana 1119.

2) După Iorga, la 17 Febr. 1387 (N. Iorga: *Istoria Bisericii românești*, Vălenii-de-Munte, 1932, II, p. 317); după Auner, la 12 Martie 1388. Cf. Auner, *l. c.*, p. 235.

3) In anul 1399. Cf. Gams, *o. c.*, p. 360.

4) Acest episcop nu figurează în nicio altă listă. Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1119; Gams, *o. c.*, p. 365; C. Auner, *Cei din urmă episcopi de Seret*, în *Revista catolică*, a. III (1914), p. 569; Iorga, *o. c.*, II, p. 317.

5) Lequien face următoarea observație, *o. c.*, III, c. 1119: " Verum hunc successisse oportet Andreae, quando ad ecclesiam Vilnensem translatus fuit anno 1386". De fapt însă, afară de Lequien și Gams, care el însuși are îndoieli, nimeni nu-l admite ca urmaș imediat al episcopului Andrei. Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1119 și Gams, *o. c.*, p. 365.

Auner consideră drept urmaș al lui Andrei pe Ioan de Cracovia, între 1393—1394, „căruia mai întâi Bzovius, la anul 1606, i-a dat numele de Sartorius". Cf. Auner, *l. c.*, în *Rev cat.*, a. III (1914), p. 569. Mai târziu, în 1646, Polonezul Okolski a făcut „din Ioan al lui Bzovius două persoane deosebite, una Ioan, fără alt epitet, alta Ioan Sartorius, cari amândoi ar fi fost episcopi de Seret". *Ibid.*, p. 569. Peste câțiva ani, Fontana a numit pe primul „Ruthenis". *Ibid.*

După N. Iorga, urmașul imediat al lui Andrei ar fi fost Ștefan Martini, la 8 Iunie 1394; iar pe Ioan Sartorius îl consideră drept al treilea episcop de Siret. (*o. c.*, II, p. 317).

6) După Auner, al treilea episcop de Siret. In privința lui, autorul dă următoarele explicațiuni: „...din acest singur Ștefan s'au făcut trei. Bzovius (1606) nu cunoaște decât un Ștefan la anul 1412; îl numește Zaiaczek, adică Zajaczek, iepuraș. După dânsul se luară toți scriitorii până la Fontana (1666), care, sprijinindu-se greșit pe Okolski și Dlugosz, deosebește un Rutean, Ștefan, în anul 1380, de Polonezul Ștefan Zaiaczek. Cavalieri (1696) descopere bula cu Ștefan Martini și nerecunoscând pe nici unul din cei doi Ștefani ai predecesorilor

www.dacoromanica.ro

5. Circiter anno 1400 creatus fuit Episcopus Seretensis Joannes Sartorius, [1]) pariter de Ord. Praedicatorum, qui a Bonifacio IX obtinuit translationem cathedrae ex Siretensi ad Bakoviensem civitatem [2]). Ex quo itaque tempore Episcopus Seretensis incipit vocari Episcopus Bakoviensis, licet Episcopatus fuerit tempo idem.

6. Anno 1414 Stephanus Zaiocseck, ex Ord. Praed [3]).

7. Anno 1431 Thomas Ernheber, ex Ord. Pred [4]).

8. Anno 1444 Petrus Joannes, ex Ord. Minorum [5]).

---

săi, el adaugă la listă pe un al treilea la anul 1394". Cf. Auner, *l. c.* în *Rev. Cat.*, III (1914), p. 572. Mai departe: „Istoria de până acum a episcopiei de Seret a dovedit că până la anul 1394 nu e loc pentru un episcop Ştefan... trebue neapărat să conchidem că a existat un singur episcop Ştefan al Seretului, adeverit documentar între anii 1394 şi 1412". *Ibid.*

Lequien intercalează între Ştefan Ruthenus şi Ştefan Martini pe Ioannes I. Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1119. Cf. şi Gams, *o. c.*, p. 365, care se ia după Lequien.

1) In privinţa acestei porecle, vezi mai sus, nota 2 dela p. 2. Cf. Lequien, *o. c.*, c. 1119—1120; Gams, *o. c.*, p. 365 şi Iorga, *o. c.*, II, p. 317.

2) Afirmaţie greşită. Transferarea episcopiei catolice la Bacău s'a făcut numai la începutul veacului al XVII-lea şi nu dela Siret, unde ea încetase să existe dela începutul secolului al XV-lea, ci dela Argeş. Primul episcop de Bacău, Ieronim Arsengo, era numit „episcop de Argeş sau de Bacău". Cf. Auner, *Inceputul episcopatului de Bacău*, in *Rev. cat.*, a. I (1912), pp. 383—408.

3) După Lequien şi Gams, din 1412. Vezi *o. c.*, c. 1120, resp. p. 365. După N. Iorga, din anul 1430. Cf. *o. c.*, II, p. 317.

Auner afirmă că în anul 1414 episcop de Siret a fost Nicolae Venatoris, care a urmat, la 5 Martie 1413, lui Ştefan Martini. Cât despre Zaiacseck, îl consideră identic cu Ştefan Martini. Vezi explicaţia lui reprodusă la p. 2 (nota 3). La 31 Iulie a aceluiaşi an, a fost numit, din greşeală, şi un al doilea episcop de Siret, Toma Gruber. Cf. Auner, *Cei din urmă episcopi de Siret*, în *Rev. Cat.*, a. III (1914), p. 576. In lista lui Lequien, *o. c.*, c. 1120 şi a lui Gams, *o. c.*, p. 365, acest episcop Nicolae figurează după Thomas Ernheber; la N. Iorga, *o. c.*, II, p. 317, înaintea lui.

4) După Lequien şi Gams, din 1413. Cf. *o. c.*, c. 1120, resp. p. 365. De aceeaşi părere este şi N. Iorga, *o. c.*, II, p. 317, şi Auner, *Rev. cat.*, a. III (1914), p. 575.

5) Din 1433 după Lequien, *o. c.*, c. 1120. După N. Iorga, *o. c.*, II, p. 317 şi Auner, *l. c.*, în *Rev. cat.*, a. III (1914), p. 577, din 1434. Aceşti doi autori îl consideră drept ultimul episcop de Siret. Gams îl numeşte Ioan III Simon. Cf. *o. c.*, p. 365.

www.dacoromanica.ro

9. Anno 1451 Joannes Roza, ex Ord. Praed [1]).

10. Circiter anno 1460 Joannes Simon [2]), cognominatu Davidix, ex Ord. Minorum. Quo tempore floruit Stephanus dictus Magnus Moldaviae Princeps, qui adjuvantibus Siculis et Polonis apud Berlad die 17 Ianuarii Turcarum copias vicit ac penitus profligavit.

11. Anno 1497, Thomas de Zagradin, ex Ord. Praed [3]).

Post hujus obitum vacavit [4]) sedes Bakoviensis ob continua bella usque ad annum

---

1) Cf. Lequien, *o. c.*, c. 1120. La Gams, *o. c.*, p. 365, este trecut în şirul episcopilor de Bacău (unde n'a existat episcopie la această dată). Auner stabileşte că a fost primul episcop de Baia, numit după 1417. In realitate se numea Ioan de Ryza. Cf. C. Auner, *Episcopia de Baia*, în *Rev. cat.*, a. IV (1915), pp. 94—110.

2) Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1120. Vezi mai sus şi părerea lui Gams dela nota 5.

3) Lequien, *o. c.*, III, c. 1120; Gams, *o. c.*, p. 365. După aceşti autori, Toma de Zogradino a fost ultimul episcop de Siret. N. Iorga îl pune în şirul episcopilor de Baia. Cf. *o. c.*, II., p. 318.

4) Trebue să reamintesc aci rezultatele la care s'a ajuns în urma cercetărilor privitoare la episcopiile catolice din Moldova.

Nu este nicio îndoială în privinţa episcopiei Siretului, care, întemeiată în 1371, a existat până spre mijlocul sec. XV. Ultimul episcop, cu numele Ioan, pare să fi fost numit în anul 1434. Această este părerea prof. Iorga şi a lui Auner. Vezi mai sus nota 5 dela p. 3.

Lequien, *o. c.*, III, c. 1120 şi Gams, *o. c.*, p. 365, care urmează pe primul, continuă şirul episcopilor de Siret, cu Toma de Zogradino, până la anul 1497. La această dată îl întrerup şi-l reiau în al treilea deceniu al sec. XVII sub numele de episcopi de Bacău. Gams mai citează doi episcopi — Ioann. Rosa, la anul 1451, şi Ioannes, ep. Moldav.? — pe care îi pune, în paranteză şi lăsând să i se întrevadă îndoelile, în şirul episcopilor de Bacău. Cf. *o. c.*, p. 365. Comite astfel o greşală evidentă, deoarece episcopia de Bacău n'a existat în timpul acela.

E greşită şi afirmaţia din documentul de faţă că, după moartea lui Toma de Zogradino (c. 1497), episcopia de Bacău — care, de fapt, n'a existat la data aceasta — ar fi fost vacantă până spre 1601.

In al doilea deceniu al sec. XV fu înfiinţată în Moldova, după cererea regelui Poloniei Vladislav şi a soţiei sale Ana, o nouă episcopie catolică, cea dela Baia, care a avut apoi titulari în tot cursul acelui secol. Lista lor, care nu e stabilită încă definitiv, la N. Iorga, *o. c.*, II, p. 318 şi la Auner, *Episcopia de Baia*, în *Rev. cat.*, a. IV (1915), pp. 94—126. In ea sunt trecuţi câţiva care în listele lui Lequien şi Gams, precum şi în cea de faţă, figurează ca episcopi de Siret. Trebue să tragem concluzia că aceşti din urmă doi autori şi acela care a întocmit lista episcopilor, pe care o public, n'au avut cunoştinţă de existenţa episcopiei catolice cu reşedinţa la Baia.

www.dacoromanica.ro

12. 1601 vel circiter, quo Clemens VIII P. M. eandem restituit [1]) ejusdem Episcopum constituens Bernardinum Quirini Italus, ex. Ord. Praed., qui a Tartaris in captivitatem ductus, atque catenis constrictus, fastib isque caesus, tamquam martyr in carcere occubuit.

13. Anno 1605 Hieronymus, ex Ord. Minorum [2]).

14. Anno 1611, Valerianus Lubieniecki, ex Ord. Praed., qui pariter in captivitatem ductus fuit atque in ea extremam diem clausit [3]).

15. Anno 1618 Adamus Goski, ex Ord. Praed [4]).

16. Anno 1624, Nicolaus Fredro, ordinis Minorum [5]).

17. Anno 1633, Joannes Zamoyski [6]), ex Ord. Predicatorum, qui postea translatus fuit ad Episcopatum Praesmiliensem [7]) ac dein ad Luceoriensem [8]). Notandum quod inter translationem praefati Episcopi et nominationem successoris praeterierunt aliqui anni, interea anno 1644 missus fuit in Moldaviam ut Visitator

---

1) Transferarea episcopiei catolice dela Argeş la Bacău (vezi nota 2 dela p. 3) s'ar fi făcut din cauza sărăcirii şi a plecării catolicilor din oraşul muntean. Primul episcop, care a urmat această cale, a fost Bernardino Quirini, numit pe la 1590, „episcop de Argeş în Valachia şi Moldova". Dar, de fapt, întâiul episcop de Bacău a fost Ieronim Arsengo, numit episcop „de Argeş" „sau de Bacău", după moartea lui Quirini (c. 1604). Iar urmaşul lui Arsengo, mort în 1610, Valerian Lubieniecki, purta titlul de „episcop de Bacău", fără vreo menţiune a Argeşului. Cf. C. Auner, *Începutul episcopatului de Bacău*, in *Rev. cat.*, a. I (1912), pp. 384—408.

2) Lipseşte din lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117 şi a lui Gams, *o. c.* p. 365.

3) Cf. Iorga, *o. c.*, II, p. 314 şi Auner, *Începutul episcopatului de Bacău*, în *Rev. cat.*, a. I (1912), p. 408. Lipseşte din lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117 şi a lui Gams, *o. c.*, p. 365.

4) Cf. Iorga, *o. c.*, II, p. 314. Lipseşte din lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117 şi a lui Gams, *o. c.*, p. 365.

5) După prof. Iorga, *o. c.*, II, p. 314, din 1627 până în 1631. Vezi şi Gams, *o. c.*, p. 365, la care figurează ca prim episcop de Bacău. Lequien, *o. c.*, III, c. 1117, nu-l are în lista sa.

6) Este primul episcop de Bacău în lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117. Vezi Iorga, *o. c.*, II, p. 314 şi Gams, *o. c.*, p. 365.

7) Przemysl (Premislia), la 6 Decembrie 1649. Cf. Gams, *o. c.*, p. 356.

8) Luck (Ep. Luceoriensis) et Žytomir, în 1654. A murit acolo, la 1 Ianuarie 1655. Cf. Gams, *o. c.*, p. 352.

www.dacoromanica.ro

Apostolicus Marcus Bandini Archiepiscopus Marcianopolitanus, qui primus Patres Societatis Jesu in Moldaviam vocavit.

18. Anno 1651 electus fuit Episcopus Bakoviensis Mathias Marianus Kurski [1]), Ord. Min., qui deinde translatus fuit ad Episcopatum Ennensem.

19. Circiter 1660 Jacobus Gorecki [2]).

20. Anno 1681 Jacob [3]) Dluski, Ord. Min. Conv., qui in visitatione Ecclesiarum Moldaviae a Tartaris facibus ardentibus ad latera admotis cruciatus, in Conventu Leopoliensis S. Crucis ad quem advectus fuit, pie quievit. Post hujus obitum vacavit iterum sedes Bakoviensis usque ad annum 1693 quo tempore extiterunt tamquam administratores Apostolici prius P. Vitus Piluzzi, Ord. Min. Observantium, ac dein P. Felix Bernebei, Ord. Min. Conv., Episcopus Prissemis.

21. Anno 1693 Amandus Victorinus Cieszeyko [4]), ex Ord. Praedicatorum.

22. Anno 1699 Stanislaus Franciscus Bieganski, Ord. Minorum [5]).

23. Anno 1711 Joannes Damascenus Lubieniecki, Ord. Praed [6]).

24. Anno 1715 Adrianus Skrictuski, Ordinis Minorum, qui ante consecrationem ultimam clausit diem.

25. 1717 Josephat Parysievix, Ord. Min. [7]).

26. Anno 1733 Thomas Zaleski, Ord. Praed., qui obiit ante consecrationem [8]).

---

1) Cf. Gams, *o. c.*, p. 365 şi Iorga, *o. c.*, II. p. 314.

2) După Lequien, *o. c.*, III, c. 1117; Gams, *o. c.*, p. 365 şi Iorga, *o. c.*, II, p. 314, din 1678.

3) *Francisc*, la prof. Iorga, *o. c.*, II, p. 314.

4) Cf. Iorga, *o. c.*, II, p. 314. După Lequien, *o. c.*, III, c. 1118 şi Gams, *o. c.*, p. 365, din anul 1694.

5) După prof. Iorga, *o. c.*, II, p. 314, din anul 1698. Lipseşte din lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117 şi a lui Gams, *o. c.* p. 365.

6) Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1118 şi Gams, *o. c.*, p. 365. Prof. Iorga pune, între Bieganski şi I. D. Lubieniecki, un alt episcop, cu numele Toma Hanuszewicz, pentru anul 1709. Cf. *o. c.*, II, p. 314.

7) Lipseşte din lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1117—1118 şi a lui Gams, *o. c.*, p. 365.

8) Cf. Lequien, *o. c.*, III, c. 1118; Gams, *o. c.*, p. 365 şi Iorga, *o. c.*, II, p. 314.

www.dacoromanica.ro

27. 1738 Stanislaus Raymundus Jazierski, Ord. Praed [1]).

28. Franciscus Candidus Assalinski [2]), Ord. Min., qui obiit 1775 Kieviae [3]), ad cuius sedem translatus fuerat.

29. Dominicus Petrus Karwosseski [4]) qui obiit Sniatino 30 Sept. 1789. Benedictus enim XIV die 5 Augusti 1752 sedem Bakoviensem Sniatinum transtulerat, quin tamen titulum immutaret.

30. Anno 1808, Bonaventura Carenzi Ord. Min. qui Civitate Plebis [5]) in Umbria, ad cujus episcopatus translatus fuerat anno 1814, vitam clausit [6]).

Ultimus Episcopus Bakoviensis.

31. Anno 1815, die 20 Martii Bonaventura Berardi Ravennas, Ord. Min. [7]), a Pio VII immortalis memoriae electus fuit et in sequenti anno die 25 Februarii consecratus Vindibonae ab Illustrissimo ac Reverendissimo Nuntio Apostolico Severali. Atque hic, qui die 13 Aprilis anni 1818 Jassiis obiit, exstitit ultimus Episcopus Bakoviensis: exinde enim ob exortas dificultates Catholicos inter ac Schismaticos, nonnisi Visitatores Apostolici in Moldaviam missi fuere.

Anno itaque 1818 missus fuit tamquam Visitator Apostolicus in Moldaviam Philippus Paroni Romanus, [8]) ord. Min., Episcopus Iloan, qui cum eam Missionem usque ad annum 1825 gubernavit, in Italiam reversus, obiit Reato anno 1845.

Huic successit Bonaventura Zaberoni [9]), ejusdem Ordinis, Episcopus Hellenopolinsis, qui obiit Jassys anno 1836.

Anno 1838 Petrus Raphael Ardoini [10]), Ord. Min., Praefectus Apostolicus Constantinopoleos, electus ac consecratus

---

1) In lista lui Lequien, *o. c.*, III, c. 1118, figurează ca ultim episcop de Bacău.

2) Vezi Gams, *o. c.*, p. 365.

3) Transferat la 7 Ian. 1774. Cf. Gams, *o. c.*, p. 349.

4) Prof. Iorga, *o. c.*, II, 314, îl consideră drept ultimul episcop de Bacău.

5) Città della Pieve.

6) La 13 Novembrie 1817. Carenzi este ultimul episcop de Bacău, după Gams, *o. c.*, p. 365. Prof. Iorga, *o. c.*, II, p. 315, îl numește: „episcop în Moldova", fără să-i indice reședința.

7) Din anul 1814, după prof. Iorga, *o. c.*, II, p. 315.

8) Cf. Iorga, *o. c.*, II, p. 315.

9) *Idem.*

10) *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Episcopus Carrensis in Arabia, missus fuit in Moldaviam tamquam Visitator Apostolicus; qui cum Missionem illam egregie gubernaret ad Episcopatum Algheriensem in Sardinia translatus anno 1843, ibidem elapso anno extremam diem clausit.

Anno 1843 Paulus Sardi ex Augusta Praetoria, Ord. Min., Praefectus Apostolicus Constantinopoleos et ipse, atque ibidem de Missione optime meritus, omnibusque acceptissimus, electus ac consecratus Episcopus Verensis, renuntiatus fuit Visitator Apostolicus Moldaviae, qui obiit Jassys die 27 Octobris 1848.

Anno 1849 die 28 Augusti a SS-mo Domino Nostro Pio P. IX Antonius de Stefano, Ord. Min., jam Missionarius Apostolicus in Moldavia, electus fuit Episcopus Bendensis atque cum simul Visitator Apostolicus Moldaviae. Qui etc.

Haec omnia excerp(t) a sunt ex Opuscolo de Moldavia edita anno 1774 a P. M-n. Barnaba Kedjiecki, Ord. Min. Conv., — Ex Historia Daciae transalpinae a Francisco Josepho Sultzer Viennae edita an. 1782 (tom. 3, pag. 544 et seq.). Ex annalibus Baronii ad annum 1370. Ex Cathalogo Sanctorum Martini Baronii Cler. Jarosi fol. 26 et 210. Ex Vadingo ad an. 1378. Ex op. P. Niessiecki tom. I, fol. 87. Ex Rainaud titulo 13 n. 3. Denique ex Op. Lucii Ferraris ad tit. Valachia. Sed advertendum est non in omnibus hujus Auctoris editionibus reperiri [1]).

IOAN SABĂU
Fost membru al Școalei Române din Roma

1) Din autorii citați, n'am avut la îndemână, la Roma, decât pe Baronius și pe Wadding. Cu atât mai greu ar putea fi găsiți în altă parte. Atât Baronius cât și Wadding, au foarte puține știri privitoare la episcopia catolică din Moldova. In afară de lucrările menționate, autorul listei de față s'a folosit, mai ales pentru epoca ulterioară apariției lor — ultima e din 1782 — de documentele aflătoare în archiva Congregației „de Propaganda Fide".

www.dacoromanica.ro

TOPORUL TRACIC DELA CRIŢ, JUD. TÂRNAVA-MARE

In Muzeul Brukenthal din Sibiu se găseşte inventariat sub nr. 306, un interesant topor de luptă, lucrat din bronz, a cărui fotografie direcţiunea muzeului amintit a binevoit să ni-o trimită, pentru care îi aducem şi aici mulţumirile noastre cele mai alese.

Toporul reprezintă unul din exemplarele cele mai bine conservate. A fost lucrat prin turnare, ale cărei urme se văd încă.

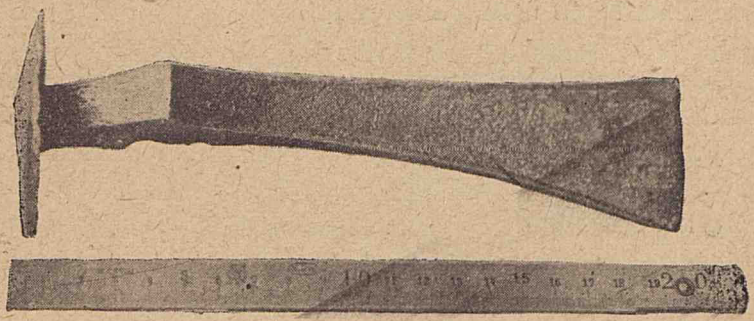

Fig. 1. Toporul de bronz dela Criţ, jud. Târnava-Mare. Muzeul Brukenthal, Sibiu.

Lungimea totală este de 20 cm. Tăişul este drept, cu laturile lărgite. Partea superioară se termină cu o şaibă, în formă de ciupercă, având în centrul său o uşoară bombare din care va lua naştere mai târziu, la exemplarele mai evoluate, pintenul sau ghimpele, care caracterizează o întreagă formă de topoare tracice. Corpul toporului este adus puţin spre interior. In general, acest exemplar are o formă elegantă, sveltă. In dreptul găurii de înmănuşare nu are manşon.

www.dacoromanica.ro

Toporul nostru nu prezintă pe corp niciun fel de ornamentare. Toporul dela Criț a fost semnalat anterior de d-nii I. Nestor [1]) și K. Horedt [2]), iar mai târziu de către noi, într'un studiu, în care ne-am ocupat special de aceste topoare tracice [3]). *Fig. 1.*

Exemplarul dela Criț aparține formelor cu șaibă sau disc, dar fără manșon. Atari forme au fost înglobate de noi în *seria A*, fără a face deosebirea, cu totul nepotrivită, între exemplarele ornamentate și neornamentate, cum procedase d-l I. Nestor. Noi am ținut seama în tipologia stabilită în 1941 de elementele esențiale, pe care nu trebue să le piardă din vedere niciun arheolog, în studiile sale de tipologie. Astfel, pe baza prezenței sau lipsei manșonului, a formei șaibei și a corpului, am determinat trei forme principale : *A*, *B* și *C*, care reprezintă în timp evoluția acestor interesante arme.

Toporul dela Criț, împreună cu întreaga sa serie, ilustrează forma cea mai simplă a acestor arme, lipsită de ornamentare. Curbarea ușoară a corpului spre interior este o reminiscență dela topoarele de cupru, cu două brațe în cruce, din care derivă, după cum am arătat în studiul amintit. Partea superioară a toporului, care corespunde brațului-tăiș, păstrează încă o porțiune din al doilea braț, pe când restul a fost transformat în disc.

O bună paralelă la acest exemplar, de tip A, de asemeni neornamentat și descoperit tot în Transilvania de Sud, o aflăm la exemplarul dela Sebeș, jud. Alba, publicat de d-l Horedt [4]). Corpul acestui exemplar este însă mai puțin elegant. La acesta

---

1) I. Nestor, *Die verzierte Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien*, în *Marburger Studien*, 1938, p. 186.

2) K. Horedt, *Eine unverzierte Streitaxt mit Nackenscheibe aus Siebenbürgen*, în *Germania*, vol. 24, 1940, pp. 144—145.

3) D. Berciu, *Asupra unor topoare de bronz din Transilvania*, în ale noastre : *Insemnări arheologice*, 4, 1941, pp. 24—41.

4) *O. c.*, p. 144, fig. 1. Pentru toporul de luptă dela Păulișul-Vechiu, jud. Arad, aparținând tot seriei *A*, dar bogat ornamentat, a se vedea : D. Berciu, *Trei descoperiri preistorice din România. 1. Toporul dela Păulișul-Vechiu, jud. Arad*, în *Revista Istorică Română* (sub tipar).

www.dacoromanica.ro

se adaugă celelalte 12 exemplare, unele ornamentate, altele nu, notate de noi în 1941 [1]), precum şi cel dela Potău, jud. Satu-Mare [2]). In Ungaria ne sunt cunoscute 5 topoare de tip *A* [3]). Mai la Vest, se cunoaşte exemplarul, de acelaşi tip, dela Illmitz, din Burgenland [4]), ajuns acolo pe calea comerţului.

Datarea toporului dela Criţ, ca şi a întregei sale serii, se sprijină în special pe depozite, care, prin însuşi caracterul lor, au oferit cele mai concludente mijloace pentru cronologie. Astfel, armele acestea, de caracter tracic, se plasează în epoca mijlocie a bronzului româno-ungar, ceea ce înseamnă că în cifră rotundă ne aflăm în jurul anului 1500 în. de Chr.

Originea topoarelor de tipul celui dela Criţ, din care derivă cele cu manşon sau tub (tipul B), nu mai poate fi astăzi contestată : *topoarele de luptă cu disc sunt de origine transilvăneană*. Ele au fost lucrate în atelierele din Transilvania, din material scos din bogatele mine de cupru ale acestei provincii, care se exploatau încă din vremurile preistorice. Din Transilvania, ca centru, şi mai apoi şi din Ungaria, ele s'au răspândit pe calea comerţului în toate direcţiunile, ajungând până în valea Oderului, în Bavaria, iar spre Răsărit până dincolo de Nipru. Dela Orlovo, districtul Melitopol [5]), se cunoaşte un topor tracic de tip C, iar în Muzeul din Kiev arheologul finlandez A. M. Tallgren notase în 1931 cinci exemplare de acelaşi tip [6]). In aceeaşi ordine de idei amintim şi exemplarul din depozitul dela Nikolajev,

---

1) *O. c.*, p. 30. Pentru exemplarul *A* din depozitul din Nordul Ardealului, descoperit la Apa, jud. Satu-Mare, a se vedea : Dorin Popescu, *Dépôt de bronze de Apa (Nord-Ouest de la Transylvanie)*, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, pp. 119—125.

2) I. Berciu, în *Apulum*, vol. I, p. 33, nota 10. Tip. *A*, fără tub şi *fără decoraţie* ; inedit.

3) D. Berciu, *o. c.*, p. 30.

4) J. Hampel, *Bronzkor*, III, pl. CCXX, pp. 7—8. Pentru datare : K. Willvonseder, *Die mittlere Bronzezeit in Österreich*, 1937, p. 71 (epoca mijlocie a bronzului, faza B).

5) A. M. Tallgren, *The Arctic Bronze Age in Europe*, în *Eurasia Septentrionalis Antiqua*, XI, 1937, p. 8, cu fig. 11 de la p. 7.

6) *Ibidem*, p. 8, nota 4.

www.dacoromanica.ro

datat de către Tallgren pe la 1000 în. de Chr. [1]) Acest depozit cuprinde şi alte obiecte tipice civilizaţiei bronzului româno-ungar, importate din Transilvania.

Numărul topoarelor de luptă cu disc din Transilvania este destul de mare, cu deosebire în faza ultimă a evoluţiei lor. Când va aduna cineva dela noi toate aceste arme la un loc, cu gruparea lor ştiinţifică, pe tipuri, se va putea vedea, nu numai lunga lor evoluţie, care depăşeşte o jumătate de mileniu, — începând de pe la 1500 şi ajungând până către 900 în. de Chr., — dar şi puterea de fabricaţie a atelierelor tracice din Carpaţi, pe care doar meşterii micenieni le puteau rivaliza şi întrece. Pe de altă parte, când se va ridica şi harta răspândirilor, se vor vedea clar *direcţiile* comerţului Tracilor de Nord cu celelalte popoare din a doua jumătate a mileniului al II-lea în. de Chr. şi din primele secole ale mileniului următor, precum şi *intensitatea* acestor relaţii comerciale. Topoarele de luptă, ca şi celelalte arme, ca săbiile, lăncile, vârfurile de săgeată, etc., pun deopotrivă şi o problemă de organizare socială şi militară a strămoşilor noştri traci, fiindcă în epoca bronzului avem de a face cu o diferenţiere accentuată a diferitelor straturi sociale [2]).

D. BERCIU

1) A. M. Tallgren, *Zur Chronologie der osteuropäischen Bronzezeit*, în *Mitteil. der Anthropol. Gesell. in Wien*, LXI, 1931, p. 91, fig. 9. Acest exemplar pare a reprezenta un stadiu evolutiv timpuriu faţă de celelalte topoare din seria C, ceea ce ne-a făcut în 1941 a-l considera ca o formă de tranziţie avansată (*o. c.*, p. 28).

2) D. Berciu, *Îndrumări în Preistorie*, Bucureşti, 1939, p. 71.

www.dacoromanica.ro

FUGA LUI ALEXANDRU MAVROCORDAT ÎN RUSIA ŞI ÎNTREVEDEREA DELA KERSON (1787)

Alexandru I. Mavrocordat Firaris este fiul lui Ioan-Vodă şi nepot de fiu al învăţatului Domn Nicolae Mavrocordat. A domnit în scaunul dela Iaşi de la 9 Ianuarie 1785 şi până la 3 Decembrie 1786 [1]). I s'a dat numele de Firaris, adică fugarul, pentrucă, ştiind ce-l aşteaptă din partea celor ce, mazilindu-l, i-au pus în seamă fapte care atrag pedeapsa capitală, a fugit în Rusia [2]).

Cu privire la biografia lui, studiile ce i s'au consacrat [3]) precizează că s'a născut în Constantinopol la 1 Iulie 1754 şi a

---

1) Notele unui client al familiei Moruzi, publicate în *Revista istorică* pe 1931, precizează la p. 327 : „1785 Ianuar 9, s'a mazilit Alexandru Mavrocordat Voevod şi a luat Domnia beizadeaua Alexandru Mavrocordat, vărul lui, din Dragoman, în Moldova, Fugarul" — „1786, Decembrie 3, a luat Domnia Alexandru Ipsilanti a doua oară în Moldova şi s'a mazilit Alexandru Mavrocordat Fugarul, care a fugit la Muscali".

2) Acuzaţia principală adusă de Turci ar fi fost : „de porter Sa Majesté [ţarina] à une réformation entière pour ces païs, appuyée par Potemkyn" (Hurmuzáki. *Doc.*, vol. X, p. 27, nr. XXVI). — Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iaşi, 1917, p. 200).

3) Un studiu bine informat, deşi cam prolix, a scris A. G. Mavrocordato : „*Cu prilejul memoriului lui Hauterive*", publicat în *Arhiva* din Iaşi, 1904, pp. 289—311 şi 337—361. (Relativ la Mavrocordat dela p. 341 înainte. Acest studiu, în ceea ce priveşte pe Mavrocordat, a fost reprodus în întregime de A. A. C. Stourdza în „L'*Europe orientale et le rôle historique de Maurocordato* (Paris, 1913, pp. 253—266). In 1942 a apărut lucrarea lui Ioan I. Velicu : *Moldova sub Alexandru I. Mavrocordat* de 60 de pagini, cu o bogată bibliografie, dar cu greşeli de interpretare : al. 2, la p. 29, nu se referă la Mavrocordat. Isvorul (Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 206) spune clar că-i vorba de Mavrogheni, Domnul Ţării Româneşti. La p. 33, D'Hauterive n'a fost trimis în Rusia, cum crede autorul, etc.

www.dacoromanica.ro

murit la Moscova, 8 Februarie 1819, îngropat fiind în mânăstirea sf. Daniil de lângă fosta capitală a Ţarilor. In tinereţe a stat multă vreme în Rusia [1]), ca elev al şcoalelor militare din Petersburg [2]). Priceput în chestiunile diplomatice [3]), este numit la 1782 Mare Dragoman al Impărăţiei turceşti. In această calitate a negociat şi iscălit tratatul cedării către Rusia a Tătarilor (8 Ianuarie 1784) [4]).

Domnia lui, de scurtă durată, capătă însemnătate atât prin memoriul despre starea Moldovei pe care secretarul său, abatele d' Hauterive [5]) l-a lăsat, considerat ca un izvor de mâna întâia pentru cunoaşterea situaţiei din ţările noastre la sfârşitul veacului al XVIII-lea [6]), cât şi prin consecinţele pe care le-a avut în politica generală fuga sa în Rusia [7]).

Motivul mazilirei nu este arătat în firman [8]) şi acest fapt a surprins cercurile diplomatice din Constantinopol, care ştiau că Rusia va lua atitudine [9]). Inlocuit fiind la 3 14 Decembrie [10]) 1786 cu Alexandru Ipsilanti, i se va îngădui să mai rămână un timp în Iaşi, însă sub supravegherea caimacamilor noului Domn [11]). Bănuind că ducerea la Constantinopol era legată de multe sur-

1) Scrisoarea lui Herbert către Raicevich din 12 Ianuar 1785 spune: ...policé par le long sejour qu'il a fait à Petersbourg" (*Hurmuzaki*, VII, p. 428, nr. CCLXVII).

2) Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, p. 200. C. Andreescu, *La France et la politique orientale de Catherine* II, în *Mélanges de l'Ecole roumaine en France*, 1929, I, p. 219.

3) „rompu même aux affaires" (Hurmuzaki, *ibidem*).

4) A. G. Mavrocordato, *l. c.*, *Arhiva*, 1904, p. 341.

5) D'Hauterive, *Memoriu despre starea Moldovei în 1787*, A. A. R. Buc. 1902. Cf. Mihordea, *D'Hauterive secretar domnesc în Moldova*, în *Revista istorică*, 1935, pp. 33—42. A. G. Mavrocordato, *l. c.*, *Arhiva*, 1904, pp. 289—311.

6) Iorga, *Istoria Românilor prin Călători*, II, 1928, pp. 224—227.

7) Părerea susţinută de A. G. Mavrocordato (*l. c.*, *ibidem*) care-l socoteşte promotorul *Eteriei*, precum şi aceea că „Al. I. Mavrocordat era un spirit revoluţionar" şi că a fugit în Rusia pentru realizarea unor scopuri proprii spiritului său (Velicu, *l. c.*, p. 33), sunt de sigur exagerate.

8) Raportul lui König dela 16 Ianuarie 1787 către Regele Prusiei spune că firmanul are următoarea formulă: „Il a fallu vous déposer, puisque la destinée a voulu ainsi" (*Hurmuzaki*, X, p. 26, nr. XXV).

9) Cf. Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 215, cu data de 23 Decembrie 1786.

10) Idem. *Ibidem*, jurnalul lui Frangopulo.

11) A. G. Mavrocordato, *l. c.*, *Arhiva*, 1904, p. 345.

www.dacoromanica.ro

prize pentru un vasal al Porții care a stat în legătură cu Rușii, iar cazul decapitării lui Grigore Al. Ghica pentru atitudine asemănătoare, petrecut cu zece ani în urmă, neputându-se considera uitat, Mavrocordat se adresează în scris Țarinei, cerându-i permisiunea de a se retrage în Rusia [1]). Răspunsul fiind afirmativ, i s'a comunicat să rămână la Kremenciuc [2]), pe Nipru, în așteptarea Impărătesei care, călătorind spre Kerson, avea să se oprească acolo pentru un mic popas. S'au luat în acelaș timp dispoziții ca la Nistru să fie primit de o escortă a armatei rusești.

Când i s'a adus vestea dela Constantinopol că Ipsilanti a dat șapte sute de pungi lui Ata-Bey ca să-l omoare îndată ce va fi ajuns la Poartă [3]), mazilul, ajutat de viceconsulul rusesc la Iași, maiorul Ivan Lavrentievici Salonski, părăsește în secret capitala Moldovei în noaptea de 26 Ianuarie [4]). Luând cu el patru boieri și unsprezece arnăuți se îndreaptă spre Nistru, pe care-l trece pe la Soroca [5]) spre Iampol, unde l-au așteptat cincizeci de carabinieri ruși. Cu o escortă de șase sute de oameni, toți ostași ai Impărăției, cari până la venirea lui erau împrăștiați din loc în loc în mici grupuri ca să nu atragă atenția, a luat drumul Kievului unde, la Kremenciuc, în apropiere, trebuia să aștepte trecerea Țarinei [6]).

După cum se vede, fuga lui Mavrocordat în Rusia n'a fost întâmplătoare, ci pregătită până în cele mai mici detalii. Motivul

---

1) Nu se cunoaște textul scrierii lui Mavrocordat către Țarină, dar e menționată în răspunsul dat.

2) Raportul din Petersburg, 23 Martie 1787, a însărcinatului de afaceri francez, Belland, către contele de Montmorin, ministru de externe. (*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 120, dep. 10. Anexa nr. IV).

3) Scrisoarea lui Mavrocordat către soția sa, din 7 Februarie 1787, în *Hurmuzaki*, supl. I, 3, p. 36.

4) „Ghenarie 25, Marți spre Miercuri, la 5 ceasuri de noapte au fugit Vodă". (Avizul țării către Poartă, din 27 Ianuarie, în Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, pp. 313—14).

(Jurnalul lui Frangopulo în Iorga. *Acte și fragmente*, II, p. 16, cu data 16 - 19 Februarie).

5) „Il a passé auprès de Schora, six lieux de Iampol" (*Hurmuzaki*, X, p. 27). „Schora", identificat la nota 3 cu Țuțora, trebue îndreptat cu „Soroca".

6) *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

că s'ar fi dus să se plângă Ţarinei de procedeul Porţii faţă de dânsul, care, după ce i-a stors opt sute de pungi de bani ca să-l confirme pe viaţă în Domnie l-a destituit pe neaşteptate, n'ar avea înţeles dacă isvorul n'ar mai adăuga unul: „de porter Sa Majesté à une réformation entière pour ces païs, en sa faveur, appuyée par Potemky (sic), tant pour le bien et l'utilité interieure du païs que des Puissances européenes" [1]). Această „réformation entière pour ces païs" se referă la memoriul cancelarului Ţarinei, Alexandru Bezborodco, din 1782, care în chestiunea orientală prevedea să se creeze din Moldova, Ţara-Românească şi Basarabia, un Stat independent cu numele de *Dacia* [2]). Peste acest regat al Daciei avea să domnească un principe de ritul credinţei ortodoxe, agreat de Ţarină şi un timp a circulat numele lui Potemkin [3]). „Puterile europene" vizate sunt Austria şi Rusia. Cu timpul, Potemkin a optat pentru Crimeea şi titlul de „Cneaz de Taurida" [4]), rămânând să aibă numai un fel de protecţie spirituală asupra celui ce va conduce regatul Daciei. Când ambasadorul Prusiei subliniază în raportul său că Mavrocordat a vrut să-şi procure un fel de independenţă cu ajutorul curţii ruseşti, a se perpetua în Scaun şi a ceda Rusiei principatul [5]), toate acestea fac parte din proiectul pentru Statul Daciei.

Dar pentru a ajunge la realizarea acestui fapt, Caterina avea nevoie de a pregăti printr'o activă propagandă rusească spiritele din provinciile dunărene şi de a-şi asocia la proiect pe Impăratul Austriei.

Pentru prima chestiune, Rusia având pe baza tratatului dela Kuciuc-Kainargi un drept nedefinit de protecţie asupra creştinilor din Imperiul otoman, acţiunea de propagandă în Principate începe imediat. Indată ce convenţia explicativă dela Ainali-Cavak, încheiată la 21 Martie 1779 completează dispoziţiile tratatului din 1774, Caterina, trimeţând pe Laşcarev să rezide cu titlul de consul în Principate, în instrucţiunile ce i-a dat,

1) *Ibidem.*

2) I. Nistor, *Restaurarea Daciei în sintezele diplomaţiei europene*, în An. Ac. Rom. 1939, p. 9.

3) Idem, *l. c.*, pp. 10—11.

4) Robert Michel, *Potemkine*, Paris, 1936, p. 152.

5) Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 217.

www.dacoromanica.ro

la 10 Februarie 1780, prevede: „De oarece trebue să observaţi cu atenţiune şi conduita ambilor gospodari, dintre care cel al Valahiei totdeauna a asigurat prea înalta Curte despre devotamentul său, iar al Moldovei, din contra, până astăzi evită aceasta; dar fiindcă D-voastră îi cunoaşteţi destul de bine, încă de pe când erau ei Dragomani la Poartă, puteţi să vă folosiţi de această împrejurare spre a câştiga încrederea lor şi a o întoarce în interesul afacerilor" [1]. La acceptarea consulului rus în Principate, Poarta s'a opus din răsputeri, temându-se de „neliniştea ce o vor provoca boierii din ambele ţări" [2], dar până la urmă a trebuit să cedeze. Cât pentru agenţii Caterinei, ei au lucrat în conformitate cu instrucţiile primite şi rezultatele n'au fost lipsite de succes.

In ceea ce priveşte alianţa cu Austria, în urma întrevederii dintre Caterina şi Iosif al II-lea, care avea loc la începutul lui Iunie 1780 la Mohilew pe Nipru [3], urmate de discuţii între aceleaşi persoane la Petersburg [4], s'a ajuns la tratatul din Mai 1781, în care era vorba de împărţirea Imperiului otoman [5]. Au urmat după aceea chestiuni de detaliu, cu regatul Daciei şi a Imperiului grec, a căror realizare Iosif al II-lea o condiţiona de succesul armelor şi atitudinea celorlalte puteri [6].

După încorporarea Tătarilor la 1784, presiunea influenţei ruseşti asupra teritoriilor creştine din cuprinsul Imperiului otoman devine aşa de insistentă, că Turcii, ajunşi la limitele răbdării, încep pregătirile de răsboiu, angajând ingineri şi instructori francezi

1) A. de Giers, *Din trecutul consulatului rusesc în Iaşi*, în revista *Arhiva*, 1897, p. 642.

2) Idem, *l. c., ibidem*, p. 644.

3) In *„Genealogia Cantacuzinilor"*, ed. Iorga, 1902, la p. 33 autorul vorbeşte despre această întâlnire, cu care ocazie Ţarina a cerut lui Iosif al II-lea să elibereze din închisoarea dela Gratz pe Constantin, fiul lui Ştefan Cantacuzino Voevod, deţinut din 1746 şi fost general-major în armata rusească. — A se vedea şi documentul din 30 Iunie 1780: *„Intâlnirea prea-înălţatei Impărătesii Ecaterinii a Moscului cu prea Înălţatul-Impăratul Iosif, adică Chesariul, când s'au întâlnit amândoi la Movilău cel Vechi"*.

4) A. Oţetea, *Contribution à la question d'Orient*, Buc. 1930, p. 81.

5) Waliszewski, *Le roman d'une Impératrice*, Paris, 1894, p. 376.

6) Oţetea, *l. c.*, p. 83.

www.dacoromanica.ro

ca să le pună armata la nivelul european [1]). In Rusia, două persoane — Caterina şi cu Potemkin — voiau cu orice preţ războiul cu necredincioşii, făcând tot ce le sta în putinţă ca să se ajungă la aceasta [2]); însă îl voiau cu participarea aliatului dela Viena.

Pentru o acţiune comună contra aceluiaş duşman, se va ajunge la proiectul întrevederei dela Kerson din vara anului 1787, cu ocazia călătoriei pe care Caterina a făcut-o în Ukraina şi Crimeia. La această întrevedere dintre Caterina şi Iosif al II-lea, vor fi chemaţi să asiste Stanislas Poniatowski, regele Poloniei, ambasadorii Austriei, Angliei şi Franţei la Petersburg, al Rusiei şi al Austriei dela Constantinopol [3]). Nu s'a uitat nici Poarta, căreia i s'a făcut o invitaţie de a trimite o ambasadă la Kerson ca să salute pe Impărăteasă, fapt pe care Turcii l-au privit ca o provocare directă [4]).

Fuga lui Mavrocordat în Rusia coincide cu acest mare eveniment şi va avea o parte determinantă în hotărîrile războinice care se vor lua.

In faţa propagandei ruseşti, Turcii au încercat unele schimbări în Principate, spre a nu le scăpa complet din mână. Aşa, la începutul anului 1784, Sultanul a promulgat un hatişerif prin care hotăra ca tributul să se plătească din doi în doi ani, iar Domnii nu vor fi scoşi din Scaun decât în caz de rebeliune [5]). Totuşi peste doi ani Domnul Ţării Româneşti, Nicolae Draco Suţu, simpatizant al Ruşilor, este înlocuit cu Nicolae Mavrogheni, dragomanul flotei otomane, fapt care a făcut mare senzaţie la Petersburg. Bulgakow, ministrul Ţarinei la Poartă a protestat cu insistenţă, dar Turcii s'au mulţumit să răspundă că ei au împlinit cu exactitate litera tratatului din 1779, aşteptând ca acelaş lucru să fie făcut şi din partea Rusiei. Cât priveşte abdicarea lui Suţu, a fost cerută de el însuşi [6]). Ségur, ambasadorul Franţei la Petersburg, observă cu această ocazie că Ruşii

1) Mihordea, *l. c.*, *Revista istorică*, 1935, p. 34.

2) Waliszewski, *l. c.*, p. 417.

3) Robert Michel, *l. c.*, p. 174.

4) Oţetea, *l. c.*, p. 93.

5) D. A. Sturdza şi Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, relative la istoria renaşterei României, vol. I, pp. 195—201.

6) *Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 118, dep. 20. Anexa I.

www.dacoromanica.ro

au protestat numai de formă în chestia Domnului Țării Românești, căutând să obțină ce-i interesa mai mult; neutralitatea pașalâcului dela Achalziké în Georgia și stabilirea unui consul la Varna [1]).

Incă înainte de întâlnirea celor doi suverani, diplomația rusă și austriacă ducea discuții în privința felului cum va trebui împărțit Imperiul otoman. Se știa doar că Iosif al II-lea ține să nu-i scape din mână Principatele române [2]). Potemkin, cu ocazia propunerei ce o face contelui de Ségur pentru un tratat de alianță între Rusia și Franța, îi declară că dorința Impărătesei este să poată ajunge ca, fără luptă, să facă principii Moldovei și Țării Românești independenți, liberînd aceste provincii creștine de apăsarea otomană [3]).

Că Mavrocordat nu era străin de acest gând al Impărătesei, pe care îl împărtășea, avem dovada în raportul lui von Diez, citat mai sus, care spune că fugarul intenționa să-și dobândească independența și Domnia pe viață cu ajutorul Curții rusești [4]).

Nu cunoaștem ce i-a spus Țarina când a ajuns la Kremenciuc, unde a stat în zilele de 10 și 11 Mai [5]), dar acolo miniștrii ruși au aflat că Turcii cer cu multă insistență extrădarea lui Mavrocordat și de nu le va fi dat în termenul prescris, vor declara războiu. Contele de Bezborodko, refuzând a se preta la această cerere, era de părere că Turcii nu vor face războiu, deoarece prin ultimul tratat cele două Curți s'au înțeles a-și da fiecare supușii ce vor să evadeze. Cum Turcii au exceptat dela această clauză pe supușii ruși cari s'ar fi făcut musulmani, Mavrocordat

---

1. *Ibidem*, depeșa 22. Anexa II.

2) „Il perce des propos des personnes qui peuvent connaître les intentions de l'Empereur et qui annoncent que ce Prince a des vues sur la Valachie et la Moldavie" (*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 120, dep. 12. Anexa III).

3) „Il serait cependant possible [spune Potemkin] si vous le voulie(z), et sans combattre, de rendre indépendants les Princes de Moldavie et de Valachie, et de délivrer ainsi ces provinces chrétiennes du glaive des bourreaux et du pillage des brigants". — Ségur nu crede să se poată ajunge la aceasta fără luptă: „jamais les Turcs ne souscriveront à une telle commission sans avoir été vaincus" (Ségur, *Mémoires*, III, p. 107).

4) Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 217.

5) Ségur, *Mémoires*, III, p. 150.

www.dacoromanica.ro

nu intră în prevedere căci e creştin [1]). Dar Poarta pretinde ca fugarul să-i fie dat în virtutea articolului II din tratatul dela Kainargi, deoarece, fiind mazilit, nu mai era Domn şi prin aceasta nu se mai putea bucura de protecţia Rusiei [2]).

La Kerson, unde în zilele de 24—29 Mai cei doi stăpâni au făurit planuri privitoare la situaţia Orientului european, ajungându-se la o aparentă unitate de vederi, planuri de care Împăratul nu era convins [3]), s'a făcut apel şi la mediaţia Franţei pentru aplanarea tuturor diferendelor dintre Rusia şi Poarta otomană. Cu această ocazie, Ségur notează în memoriile lui că a încercat să convingă pe miniştrii Ţarinei de necesitatea de a modifica dispoziţiile ultimului tratat, care prevăd protecţia, atât a Ruşilor cât şi a Turcilor în acelaş timp, asupra Principatelor române, dând loc la atâtea echivocuri [4]).

Ca bază pentru mediaţie, Ségur a redactat şapte puncte, care, acceptate de Rusia, trebuiau trimise şi Porţii spre a şi le însuşi [4]). Unul din aceste puncte cuprindea şi refuzul Rusiei de a extrăda pe Mavrocordat, renunţând în schimb, drept compensaţie, la faptul de a mai cere pe transfugii ruşi de pe teritoriul otoman [6]). Aceste puncte au fost comunicate şi Ministerului Afacerilor Străine al Franţei.

---

1) Kremenciuc, 11 Mai 1787 : Ségur către Montmorin. (*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, dep. 22).

2) Hurmuzaki, *Doc.*, Supl. I^3, p. 38.

3) „Ce prince [Iosif II], dans ses conversations, me montra qu'il était peu disposé a seconder l'ambition de Catherine..." „Constantinople, disait-il, serait son objet de jalousie, et un sujet de discorde, qui rendra toujours impossible l'accord des grandes puissances pour un partage de la Turquie" (Ségur, *Mémoires*, III, p. 149).

4) „Je m'efforçai de faire sentir aux ministres de Catherine la nécessité de modifier les dispositions du dernier traité, relatives à la Moldavie et à la Valachie. Vous serez toujours à la veille d'une guerre, leur disais-je, si vous laissez subsister le vague qui existe à l'égard du double droit de protection de la Porte et de la Russie sur ces deux provinces ; il faut fixer définitivement la nature, la différence et les limites de cette protection, ou plutôt de cette sorte de suzeraineté" (Ségur, *Mémoires*, II, pp. 239—240).

5) Cf. *Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, anexa VI. Ségur. *l. c.*, *ibid*, pp. 154—155.

6) „A la vérité on refusait de livrer Maurocordato, mais on renonçait de demander aux Turcs l'extradition des transfuges russes". (*Ibid.*, p. 258).

www.dacoromanica.ro

Analizându-le, contele de Montmorin răspunde ambasadorului (cu data de 6 Iulie 1787) că din cele şapte puncte asupra cărora Rusia insistă el nu vede decât unul care s'ar pune în calea înţelegerei şi care, din nenorocire, are ca bază un articol din tratatul dela Kuciuc-Kainargi, privind Principatele Moldovei şi Ţării-Româneşti. Ministrul continuă spunând că a avut rapoarte dela agenţii săi în aceste ţări care îi probează că sprijiniţi pe articolul în chestiune, locuitorii sunt consideraţi aproape ca supuşi ai Impărăţiei ruseşti. Că ei n'ar mai da ascultare Domnilor cari se arată prea credincioşi Porţii, arătându-şi la orice ocazie dorinţa de a trece sub dominaţia Impărătesei. Cât priveşte Poarta, ea constată cu destulă neplăcere cum i se nesocoteşte autoritatea, obişnuită din alte timpuri cu ascultare deplină din partea acestor provincii, care acum se îndreaptă către vecinii cu cari ea nu se găseşte în raporturi de prietenie. Montmorin recomandă lui Ségur să caute a obţine din partea Porţii oarecare asigurări că nu va mai face nimic ce-ar putea displace Impărătesei cu privire la aceasta, şi în acelaş timp să se dea a înţelege Rusiei să observe că este penibil pentru o mare putere ca Turcia, de a nu fi în stare, din cauza intrigilor ei, să-şi stăpânească supuşii. Să se caute a se diminua pe cât posibil efectul articolului din tratatul dela Kuciuc-Kainargi, privitor la Moldova şi Ţara-Românească [1]).

Ségur a arătat miniştrilor Ţarinei recomandaţiile făcute de guvernul său şi într'un raport către Montmorin (cu data de 31 Iulie) îi prezintă punctul de vedere rusesc. Atât Potemkin cât şi Bezborodco sunt de acord să vadă că articolul din tratatul dela Kuciuc-Kainargi, care se referă la Domnii Moldovei şi Ţării-Româneşti, este vag şi nu dă dreptul Rusiei decât de a proteja pe aceşti principi şi a protesta la Poartă când ei ar fi înlocuiţi fără motiv. Cu toate că acest drept este un izvor de certuri continui, Impărăteasa nu poate renunţa la el. Ea are tot interesul să protejeze pe locuitorii Principatelor, care-i sunt aşa de utili în toate răsboaiele contra Turcilor. Miniştrii ruşi, informaţi de textul capitulaţiilor prezentate de boierii Principatelor, au amintit condiţiile în care Impăraţii otomani au acceptat aceste

1) Hârtiile contelui de Ségur. *Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, Dep. 14. Anexa nr. VII.

www.dacoromanica.ro

provincii, dintre care cea mai de seamă era de a le lăsa să se guverneze libere, fiecare de către Domnul său, după legile lor şi de a nu pretinde dela ele decât un uşor tribut. Diplomaţia rusească este de părere că pentru a evita orice motiv de ceartă privitor la aceasta, ar fi de dorit să se fixeze în mod pozitiv limitele autorităţii Sultanului asupra Domnilor şi pe ale acestora asupra locuitorilor. Dar cum această convenţie pare incompatibilă cu constituţia otomană şi arbitrariul care ţine loc de lege în acest Imperiu, Rusia s'a văzut nevoită a se mulţumi cu singura specificare din tratat care-i dă dreptul de a lua partea acestui popor apăsat de administraţia otomană şi de a uşura prin protecţia sa greutatea tiraniei sub care trăeşte.

Concluzia lui Ségur este că toate aceste argumente, mai mult specifice decât intermeiate, în care Rușii nici nu-şi mai dau osteneala de a ascunde adevăratele scopuri, sunt de natură să probeze Curţii franceze că nu se pierde din vedere marele proiect de a expulza succesiv pe Turci din toate posesiunile lor europene [1]).

La Kerson, Bulgakow, ministrul Caterinei la Poartă, a făcut o dare de seamă asupra activităţii sale şi a celor trei consuli ruşi dela Alexandria, Smirna şi Iaşi [2]). Imediat ce a sosit la postul său, a fost convocat de Marele Vizir şi Reis-Efendi la o conferinţă, în ziua de 26 Iulie, cari i-au prezentat un memoriu cu nemulţumirile Porţii, drept răspuns la punctele de mediaţie redactate la Kerson, asupra căruia era invitat să se pronunţe imediat. Intre nemulţumirile formulate, Poarta arăta că agitaţiile vice-consulului dela Iaşi au întrecut orice măsură şi pretindea să părăsească imediat teritoriul otoman [3]). De asemenea insista pentru extrădarea lui Mavrocordat [4]). Aceste două puncte, cum

1) *Ibidem*, depeşa 32, anexa VIII.

2) Castèra, *Histoire de Catherine* II, Paris, anul VIII, t. III, p. 242.

3) „Que l'experience ayant prouvé que le consul russe en Moldavie était un homme inquiet et turbulent, qui employoit toute sorte de moyens pour troubler la paix de deux empires, le Grand Seigneur insistoit pour que cet homme sortit sans délai de ses états". (*Ibidem*, p. 243).

4) „Que la Sublime Porte étant informée avec certitude que le prince Alexandre Mavrocordato, qui s'étoit echappé de Iassy au commencement du février, avoit trouvé un azile en Russie, elle demandoit que ce prince fut abandonné". (*Ibidem*, p. 244).

www.dacoromanica.ro

reese şi din rapoartele lui Choiseul-Gouffier, ambasadorul Franţei la Bosfor [1]), sunt condiţii asupra cărora Turcii nu admit niciun fel de tranzacţie. Bulgakow răspunde prevenind Poarta că Potemkin are misiunea de a veni cu 60.000 de oameni la frontieră, pentru a aranja definitiv neînţelegerile dintre cele două Imperii [2]).

Incercările Franţei la Constantinopol n'au putut schimba cu nimic punctul de vedere turcesc. Rezultatul demersului pe care Choiseul-Gouffier l-a făcut pe lângă Divan, îl găsim în raportul său din 12 August către Montmorin. El spune că a doua mare nemulţumire a Porţii este faptul că Rusia adăposteşte pe Mavrocordat şi ea cere să-i fie extrădat în virtutea art. II din tratatul dela Kuciuc-Kainargi, al cărui sens, clar şi precis, nu este susceptibil de nicio interpretare. Dar Rusia caută a-şi justifica atitudinea sfidătoare prin procedee străine de chestiune, pretinzând că tot pe baza aceluiaş tratat are dreptul să protejeze pe Domni, că Mavrocordat a fost mazilit fără motiv legitim şi că s'a văzut nevoit să fugă pentru a se sustrage tratamentului crud şi nedrept care i se pregătea. O dovadă — spun Ruşii — ar fi arestarea reprezentanţilor Domnului la Poartă [3]). Ambasadorul observă că agenţii Domnului n'au fost arestaţi decât după ce el a fugit, căci funcţiunile lor încetând, nu mai puteau fi apăraţi de prevederile tratatului invocat. Convenţia explicativă din 1779 dela Ainali-Cavak dă Porţii dreptul de a depune pe Domni dacă ea are un motiv legitim şi pretinde că Mavrocordat se găseşte în acest caz. Poarta crede că oricare ar fi fost tratamentul ce i-l pregătea, acest fapt nu putea privi Rusia, a cărei protecţie trebue să se întindă numai asupra Domnilor în Scaun [4]). Choiseul-Gouffier propune, pentru a se găsi o ieşire, ca Ruşii să declare că Mavrocordat nu se mai află în cuprinsul Impărăţiei lor, ceea ce Ţarina a refuzat, după sfatul lui Potemkin, care voia cu orice preţ războiul [5]).

---

1) Constantinopol, 3 August 1787, raport către Montmorin. (*Aff. étr, c, p. Russie,* vol. III. Anexa IX).

2) Hurmuzaki, *Doc.*, Supl. I. p. 39.

3) Capuchehaialele Mişoglu şi Mihalache Arghiropol (Iorga, *Acte şi fragmente*, p. 216).

4) *Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, fol. 81—83, Anexa X.

5) „Cependant Potemkin vouloit à tout prix engager les Turcs à commencer les hostilités" (Castèra, *l. c., ibidem*, p. 241).

www.dacoromanica.ro

Siguri pe rezultatele discuțiilor dela Kerson, Rușii n'au mai admis nicio schimbare a punctului lor de vedere și mediația Franței a căzut. Turcii, provocați, vor da Rusiei un ultimatum, arestând la 17 August pe ambasadorul ei, Bulgakow, conform obiceiului întrebuințat de Poartă la ruperea relațiilor. La 24 August, Marele Vizir prezintă Curții franceze un manifest pentru justificarea noii atitudini a Porții, unde chestiunea consulului dela Iași, care a atras de partea sa pe Mavrocordat și i-a înlesnit fuga în Rusia, precum și refuzul de a-l extrăda, sunt motivele principale pentru declarația de războiu [1]).

Caterina, în proclamația dela 7 Septembrie [2]), arată că prin tratatul dela Kuciuc-Kainargi a redat Porții provinciile Moldova și Țara-Românească, cu condiția de a nu se pune nici un impozit asupra locuitorilor timp de doi ani și să se limiteze abuzurile turcești în Principate, dar că, după trecerea celor doi ani, lucrurile au început în forma lor veche. Arată că la 1777 Grigore Ghica a fost decapitat fără motiv, că obligația de a nu mai schimba mereu Domnii n'a fost respectată. Cât privește pe Mavrocordat, acesta, având în minte exemplul lui Ghica, s'a refugiat în sânul Bisericii sale și nu i-a putut refuza azilul care l-a scăpat dela o moarte crudă ce i-ar fi fost rezervată la Constantinopol [3]).

Cu această proclamație faza discuțiilor ia sfârșit. Începuse acum războiul, care avea să se termine mai târziu, cu păcile dela Șiștov și Iași. Primele ostilități au fost la Occeacov. Informatorii Domnilor, din ordinul Porții, aduceau la Iași către sfârșitul lui Octomvrie vestea că în momentul plecării lor de acolo flota rusă era tocată în fața cetății, care, din spre uscat, fusese blocată de trupele terestre ale lui Potemkin [4]).

---

1) Hurmuzaki, *Doc.*, Supl. I, p. 46, nr. LXXVIII.

2) *Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 122. Anexa XI. Cf. *Uricariul*, VI, pp. 62—71 și Sturdza, *Acte și doc.*, I, pp. 211—216. Un alt manifest, din 17 Februarie 1788 în *Uricariul*, t. XXI, pp. 423—436.

3) Caterina se plânge că Poarta nu dă niciodată înțelesul cuvenit tratatului existent, ceea ce ar constitui cauza neînțelegerilor.

4) Scrisoare din Iași, 29 Octombre 1787 „a cărei copie s'a trimis contelui de Ségur", *Aff. étr., ibidem*, anexa XII.

www.dacoromanica.ro

Cât privește pe Mavrocordat, devenit în Rusia prinț al Imperiului, a fost propus, în 1792, să conducă provincia Moldova-Nouă [1]), între Nistru și Bug, fapt care nu știm pentruce nu s'a realizat, căci opoziția Turcilor nu poate fi invocată ca motiv.

ANEXE

Se publică documentele de față, păstrându-li-se ortografia. [2])

I

Petersburg, 20 Mai 1786.

Raportul lui Hennin către Ministerul Afacerilor Străine, cu privire la sensația ce a făcut în Rusia mazilirea lui Mihail Suțu din Țara Românească.

...„Sensation qu'ont fait à la cour de Russie les nouvelles de Constantinople sur la déposition de l'hospodar de Valachie et les réponses négatives des Turcs, données à Mr. de Bulgakow. Le Reis Effendi lui a fait porter la copie du traité, lui faisant dire que les Turcs l'avaient rempli fidelement et qu'ils s'attendaient à la même exactitude de la part des Russes et que la retraite du prince de Valachie avait étè demandée par lui-même. Les intrigues de la cour de Petersbourg occupent les ministres et les refroidissent des offres exterieures''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 118, dep. 20).

II

Petersburg, 31 Mai 1786.

Ségur către Ministerul Afacerilor Străine. Atitudinea Rusiei față de mazilirea lui M. Suțu.

...„Les nouvelles de Constantinople donnent de vives inquiétudes à M. de Bedsborodko, calmées par la dépêche du conte

1) Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 339, raportul lui von Knobelsdorf către rege, din 7 Iunie 1792.

2) O parte din ele o datoresc bunăvoinței d-lui profesor C. Andreescu.

www.dacoromanica.ro

de Vergennes. La démission de l'hospodar de Valachie ne donnera lieu qu'à protestations de forme de la part de la Russie. Le point capital sera la neutralité du pacha d'Achalziké. On insistera sur l'admission des consuls à Varna''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 188, dep. 22).

III

22 Martie 1787.

Scrisoarea lui Ségur către Montmorin. Planuri ruso-austriace asupra Principatelor.

...,,Il me reste à vous parler des projets très difficiles que bien des gens regardent comme concertés entre les cours de Vienne et de Petersbourg contre l'Empire ottoman. Quoique Mr. d'Herbert ait témoigné à Mr. Le Choiseul n'être pas instruit de la démarche de Mr. de Bulgakow, nous savons que sa cour en a eu connaissance, du moins peu de temps après.

Il perce des propos de personnes qui peuvent connaître les intentions de l'Empereur et qui annoncent que ce Prince a de vues sur la Valachie et la Moldavie''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 120, dep. 12).

IV

Petersburg, 23 Martie 1787.

Raportul trimisului francez la Petersburg, Belland[1]*, către contele de Montmorin, privitor la scrisoarea adresată Ţarinei de către Domnul Moldovei, prin care cere îngăduinţa de a se stabili în Rusia.*

...,,Le prince de Moldavie a écrit à l'Impératrice pour lui demander la permission de se retirer en Russie. Elle lui a fait répondre de rester à Cremenchuk jusqu'à son passage''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 120, dep. 10).

---

1) Secretar al ambasadei franceze, înlocuia pe contele de Ségur care călătorea în suita Impărătesei.

www.dacoromanica.ro

V

„Krementschuk", 11 Mai 1787.

Ségur către Montmorin. Turcii cer extrădarea lui Alexandru Mavrocordat.

...„J'ay appris par les ministres de l'Impératrice que les Turcs avaient demandé avec beaucoup de chaleur, qu'on leur rendit le hospodar Maurocordato qui s'est réfugié en Russie, et qu'ils avaient menacé de déclarer la guerre en cas que ce prince ne leur fut pas rendu au terme qu'ils avaient fixé. On rejette absolument ici cette demande et on espére que les Turcs s'en désisteroit et ne rompiroit point pour une cause aussi injuste, la paix qu'on veut conserver. Voila ce que m'a dit le comte Bedsborodko. Par le dernier traité on est convenu de part et d'autre de se rendre les sujets qui voudraient s'évader; mais les Turcs ont excepté de cette clause les Russes qui se seraient faits musulmans. Le Hospodar est chrétien et l'on pretend ici qu l'on ne doit rendre que les sujets qui sont mahometans. Comme dans cette occasion je trouve que l'humanité et la justice sont du côté de la Russie, je pense qu'il est à désirer que les Turcs n'insistent pas sur une pretention aussi deraisonable, qu'ils cessent d'exiger que l'Impératrice leur livre un malhereux prince qui s'est refugié chez elle et qu'ils ne s'opposent plus par cette absurdité au succés de la négociation que nous avons entamée pour conserver la tranquillité publique"..

(*Aff. étr. c. p. Russie*, col. 121, dep. 22).

VI

Kerson, 27 Mai 1787.

Ségur către Montmorin cu privire la cele şapte puncte ce servesc de bază în mediaţia oferită de Franţa spre a aplana conflictul dintre Ruşi şi Turci.

...1. Que la Porte envoie au Pacha d'Achalzig le firman convenu, sans parler de la suzeraineté de la Georgie.

2. Qu'elle fasse restituer par les Algeriens le navire russe pris par eux.

www.dacoromanica.ro

3. Qu'elle permette qu'on chatie les Tartares du Couban qu'ont pris plus de 1000 Russes prisonniers.

4. Qu'elle continue les Zaporoviens retirés chez elle au-de-là du Bog.

5. Qu'elle ne prenne en Crimée que la quantité de sel convenu.

6. Qu'elle n'insiste plus sur la demande faite de lui livrer Maurocordato.

7. Qu'elle punisse les séditieux qui ont outragé les consuls de l'Impératrice dans les îles de Rhodes et de Candie [1]).

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121).

VII

Versailles, 6 Iulie 1787.

Scrisoarea Contelui de Montmorin către Ségur. Greutăţi în calea mediaţiei franceze. Locuitorii Moldovei şi Munteniei sunt consideraţi prin tratatul dela Kainargi ca protejaţi de Ruşi.

...„Des sept points sur lesquels la Russie insiste, je n'en vois qu'un qui puisse causer des embarras, et malheureusement il a pour principe un article du traité de Kainardgi, qui semble avoir été fait exprès pour devenir une source eternelle de querelle entre les deux empires, c'est celui qui regarde les principautés de Valachie et de Moldavie. J'ay eu des relations de ces pays qui prouvent qu'à la faveur de cet article, les habitants se regardent presque comme sujets de l'Empire russe. Ils n'obeissent point à leurs Princes s'ils se montrent donnés à la Porte et manifestent en toute occasion le dessein de passer sous la domination de l'Impèratrice. Il est bien difficile Monsieur, que ces dispositions connues à la Porte, ne lui causent pas de deplaisirs journaliers ; accoutumée de tout temps à la soumission entière de ces peuples, elle les voit mépriser sa puissance et se vouer à des voisins qu'elle redoute. Il faut espérer qu'on parviendra à obtenir d'elle quelques assurances de ne rien faire qui puisse déplaire à l'Impératrice à cet égard, mais aussi, on doit sentir

1) Cf. Ségur, *Mèmoires*, III, pp. 154—155.

www.dacoromanica.ro

en Russie, qu'il est penible à une grande puissance de n'être pas maîtresse de contenir ses sujets et diminuer autant qu'il soit possible l'effet de l'article du traité de Kainardgi qui concerne les Valaques et les Moldaves''...

(In hârtiile contelui de Ségur. *Aff. étr. c. Russie*, vol. 121. dep. 14).

VIII

Petersburg, 31 Iulie 1787.

Ségur către Montmorin. Dreptul Caterinei a II-a de a proteja pe Domnii Principatelor.

...,,Quant aux hospodars de Moldavie et de Valachie, ils conviennent que l'article qui les concerne est vague et ne donne à la Russie que le droit de proteger ces Princes et de faire à la Porte des répresentations et des plaintes lorsqu'on les dépose injustement.

Mais quoique ce droit, comme j'ay cherché à le faire sentir, doive être une source continuelle de querelles, dont nous désirerions couper les racines, ils disent que l'Impératrice ne peut pas y renoncer, que ces dépositions fréquentes viennent des vexations, des impositions de tributs forcés, qui ruinent ces deux provinces et qu'ils est trop évidemment de l'intérêt de la Russie de proteger ces peuples qui lui ont été utiles dans toutes les guerres contre les Turcs.

On rapelle les conditions auxquelles les empereurs ottomans ont accepté ces provinces, dont la principale était de les laisser gouverner librement par leurs princes, suivant leurs lois, de n'exiger d'eux qu'un léger tribut. On désirerait pour éviter toute querelle à cet égard, qu'on fixat d'une manière positive, les limites de l'autorité du Grand Seigneur sur ces hospodars, et celle de ceux-ci sur leurs vassaux. Mais comme cette convention paroit incompatible avec la constitution ottomane et l'arbitraire qui tient lieu de loi dans cet empire, on se voit forcé de se contenter de la stipulation unique qui donne à la Russie le droit de prendre le parti de ce peuple opprimé et d'adoucir par sa protection le poids de la tyrannie sous laquelle il est courbé.

www.dacoromanica.ro

Toutes ces differentes raisons plus specieuses que solides et dans lesquelles on ne se donne plus la peine de beaucoup déguiser les vues qui les dictent, doivent vous prouver qu'on ne perd pas de vue le grand projet d'expulser successivement les Turcs de toutes leurs possessions européennes''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, dep. 32).

IX

Constantinopol, 3 August 1787.

Choiseul-Gouffier către Montmorin. Pretenţiile turceşti asupra lui Mavrocordat.

...„La Porte exigeoit qu'on lui livrat Maurocordato, conformement au second article du traité de Kainardgi et que l'on punit les consuls russes, dout les excès avaient déjà excité ses réclamations, particulierement celui de Moldavie''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121).

X

Constantinopol, 12 August 1787.

Choiseul-Gouffier către Montmorin. Privitor la fuga lui Mavrocordat în Rusia.

...„Le deuxième grief de la Porte a pour objet l'asile donné ouvertement au Prince Maurocordato. La Porte demande qu'il lui soit livré, en vertu du deuxième article du traité de Kainardgi dont le sens clair et prècis n'est susceptible d'aucune interpretation. La cour de Russie cherche à justifier sa conduite à cet égard par des allegations étrangères à la question; elle pretend qu'aux termes de ce même traité, elle est en droit de proteger les princes de Moldavie et de Valachie; que la Porte en viole toujours les stipulations, en déposant arbitrairement ces princes; que Maurocordato lui même avcit été déposé sans cause legitime et qu'il avoit étè obligé de prendre la fuite pour se soustraire au traitement cruel et injuste qu'on lui preparoit et dont l'emprisonnement de ses gens ici fait, au mépris du même

www.dacoromanica.ro

traité, était l'annonce certaine. Toutes ces alegations sont plus specieuses que solides.

Les agens on Capikehaias de Maurocordato n'ont été emprisonnés qu'après sa fuite. Leurs fonctions avaient des lors cessé et ils n'étaient plus dans le cas de jouir du droit de gens stipulé en leur faveur dans le traité de Kainardgi. La convention d'Ainali-Kovak reserve à la Porte le droit de déposer les Princes, lorsqu'elle en aura un sujet légitime, et elle pretend en avoir eu à l'égard de Maurocordato. Elle pretend aussi que quelque fut le traitement qu'elle lui preparoit, cet objet ne pouvoit regarder la cour de Russie, dont la protection ne doit s'étendre qu'aux princes regnants.

Je sens Mr le comte qu'il n'est pas de humeur et de la dignité de la cour de Russie, de livrer un prince qui a cherché un asile dans son sein. La Porte doit le sentir aussi elle-même, mais il serait facile de lui donner une apparence de satisfaction en déclarant que Maurocordato est sorti des Etats de S. M. Impériale et je m'imagine que cette déclaration contenterait la Porte''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 121, fol. 82—83).

XI

Petersburg, 7 Septembrie 1787.

Proclamația Caterinii a II-a.

...„Nous avons rendu à la Porte les principautés de Moldavie et de Valachie en stipulant dans le traité qu'on ne percerait aucun impôt sur les habitants pendant deux ans et que l'on mettrait pour toujours un frein aux violences qui les privaient de leurs prérogatives, mais ces deux années n'étaient pas écoulées que cette Puissance commença à accabler ces provinces des impôts onéreux.

Elle donna un exemple de sa perfidie, en faisant périr en 1777 le hospodar de Moldavie Gika, sans le juger et sans qu'il fut coupable. Les brigandages continuels, les pertes, les pleurs, les plaintes des habitants de notre religion qu'on en souffraient,

www.dacoromanica.ro

n'ait jamais pu engager cette puissance inhumaine à agir avec équité.

On ne garda pas fidelement la promesse faite par la Porte et confirmée par le khati-shérif du Sultan de ne point changer les hospodars de ces provinces. On déposa souvent les bons pour mettre de tyrans à leur place.

Le sort malhereux en était tombé en dernier lieu sur le hospodar Alexandre Maurocordato, auquel on envoya un kapìgí-bachi pour le déposer. Afin de se dérober à une mort cruelle qui lui était destinée, comme à l'hospodar Gika, il vint se réfugier dans le sein de notre église qui ne put lui réfuser un asile, surtout lorsque les réglements que nous avait dictés notre amitie pour ces provinces avoient étè enfraints si publiquement par la Porte même, lorsqu'on ne donnant jamais explication convenable à l'article de notre traité''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 122).

XII

Iaşi, 29 Octombrie 1787.

Scrisoare din Iaşi a cărei copie s'a trimis contelui de Ségur.

...,,Les deux agents de Moldavie et de Valachie envoyez sur la forteresse d'Ocsakow, pour exécuter les ordres particuliers de ces princes, sont arrivés ici hier soir. Au moment de leur départ, la place était bloquée du côté de la mer par la flote russe. Ils assurent que à une heure de distance du port ils ont aperçu des troupes russes en grand nombre, qui s'avançaient pour former le blocus du côté de la terre. Ils paraissent convaincus que la place est maintenant rendue''...

(*Aff. étr. c. p. Russie*, vol. 122).

V. MIHORDEA

www.dacoromanica.ro

DOCUMENTE

UN CĂLĂTOR ENGLEZ DIN SECOLUL AL XVII-lea DESPRE MORLACHI.

Extragem din *Voyage de Dalmatie, de Grèce et du Levant, par Mr. George Wheler, trad. de l'anglais,* Amsterdam, Jean Wolters, 1689, 2 vol., un interesant pasagiu, în care călătorul englez caracterisează pe Morlachi. In vol. I, p. 13, unde se descrie Zara, cetim :

„Il y avait alors dans la ville huit compagnies d'infanterie et trois de cavalerie, composées la plupart de Morlaques ou d'Esclavons, de Croates et de Tramontans du Septentrion de Dalmatie, qui sont des gens de grande taille, forts, dispos et hardis, surtout les Morlaques, qui sont accoûtumez au froid et à la stérilité des montagnes qui portent le même nom, s'étendant le long de ces côtes, et sous la domination des Vénitiens. Ils sont ennemis inveterez des Turcs, et n'en épargnent aucun quand ils tombent entre leurs griffes. Quand ils se mettent en parti pour aller saccager les Turcs sur leurs frontières, ils reviennent toujours chargez de butin. Quelques personnes dignes de fois nous ont asseurez qu'ils sont si robustes, que quatre d'entr'eux prendront un homme à cheval sur leurs épauls et le porteront quelques fois vingt ou trente pas, dans les lieux les plus dangereux et les plus étroits des montagnes : ce qu'ils ont éprouvé lorsque quelques uns de leurs principaux officiers ont passé ces montagnes.

„Leur habit est de diverses couleurs ; ils n'ont pour souliez qu'une pièce de peau, ou quelquefois de cuir seché, attaché avec

www.dacoromanica.ro

des couroyes ou attaches qui passent en croix sur le coup du pied, pour arrester leurs semelles ; leurs jambes sont couvertes de houseaux de drap ou de cuir, qui joignent justement leurs haut de chausses rouges, ou de la couleur qui leur plait le mieux ; leurs pourpoints n'ont point de manches, mais elles sont supplées par celles de leur camisolle, qui sont longues et larges sans aucune attache ou bande au poignet, mais ouvertes comme un surplis, et bordées autour avec un passement. Leurs longs bonnets sont de drap rouge, flottant et pendant de côté et d'autre et ornez d'une pierre, où sont fichées trois lames de fer en forme de plumes. Les paysans vont communément armez d'une hache, mais les soldats portent un cimeterre".

Se află şi o gravură sub care stă scris : „Morlaque".

N. BĂNESCU

SPIONAJ UNGURESC

Prin 1902, d. Tăzlăuanu dădea de lucru Ungurilor. Tisza făcea tot felul de intervenţii pe lângă guvernul românesc, reprezentat, la Budapesta, prin consulul nostru general, Victor Cuciureanu, frate cu d-na Maria, soţia locotenent-colonelului Ioan Giurăscu, ambii fii ai celebrului Dr. în medicină Gh. Cuciureanu.

Ce fel de intervenţii putea să facă? Doară d. Tăzlăuanu era supus ungur. De sigur, Tisza cerea să se ieie măsuri de stăvilire a curentului românesc, manifestat în Ungaria.

Victor Cuciureanu a făcut studiile de liceu la Theresianum, în Viena, şi apoi a urmat cursurile Facultăţii de Drept din Iaşi, unde a luat licenţa. A fost magistrat la tribunalele din Iaşi şi Focşani, a intrat apoi în diplomaţie, făcând serviciu la Constantinopol, Petrograd, Berlin ; la Pesta a fost consul general, şi la Belgrad ministru plenipotenţiar.

Retras din funcţii, s'a stabilit în satul Spătăreşti, lângă Fălticeni, la nepoata sa, d-na Maria Gh. Vârnav şi la 27 August 1916 a murit de o boală de inimă, şi e înmormântat la Spătăreşti.

www.dacoromanica.ro

Intre hârtiile rămase dela Victor Cuciureanu sunt două documente interesante, două scrisori ale lui Tisza, una din 1902 şi alta din 1904, amândouă cu privire la chestia Tăzlăuanu.

Iată aceste scrisori :

Magyar Királyi
Ministerelnök

Budapest, le 12 avril 1902

Monsieur le Consul Général,

Étant bien content d'apprendre par Votre aimable lettre les dispositions faites, en rapport de Mr. Taslauanu, je m'empresse de vous exprimer mes remercîments les plus sincères.

Agréez Monsieur le Consul Général l'assurance de ma parfaite considération.

Tisza

A doua scrisoare, mai lungă, cuprinde amănunţimi şi câteva greşeli de ortografie, pe care le menţinem.

Royaume de Hongrie
Ministère de l'Intérieur

Buda-Pest, le 26 mars 1904.

Confidentielle et personnelle.

Monsieur le Consul Général,

Me référant à la conversation personnelle que nous avons eu ensemble, j'ai l'honneur de vous informer que selon mes renseignements positifs, le secrètaire consulaire M. Teslaoan, est en relation permanente et continuelle avec les individus roumains qui, en Hongrie, professent des principes dont la tendance exagérée est nuisible à l'Etat. J'ai des données tout-à-fait exactes que le secrètaire susnommé était tout récemment en relation suivie à Budapest avec le sieur Jean Russu Sirianu, rédacteur à Arad, qui est venu ici, ou il a été délégué par suite de la con-

www.dacoromanica.ro

férence secrète tenue par les ultra-Roumains d'Arad et que peu après qu'il eut délibéré avec lui, il s'est rendu à Bucarest, en passant par Arad, dans le but de seconder la propagande que les ultra-Roumains d'ici veulent deployer là bas.

Immédiatement après ces faits, un certain Iosif Brancovianu qui est né en Hongrie et émigré en Roumanie, demeurant à Bucarest, est venu d'abord à Budapest et d'ici il est parti pour Vienne pour y conférer avec des individus roumains qui y résident. Après que le secrétaire Teslaoan fut revenu de Bucarest, il se mit en relation avec le sieur Szever Boku, rédacteur de la „Tribuna" à Arad et avec le sieur Demeter Bizanhu (?), les quels après s'être consultés, se rendirent immédiatement à Arad pour assister à la conférence secrète tenue par les nacionalistes les plus prononcées de là bas.

Connaissant les intentions tout-à-fait correctes de votre gouvernement et l'attitude parfaitemment loyale que vous avez toujours observé dans vos relations avec le gouvernement hongrois, je n'ai aucun doute que vous mettrez un terme à ce menées de M. Teslaoan, qui ne pourraient que nuire aux tout rapport que nous voulons également conserver au profit des deux pays.

Veuillez agréer, Monsieur le Consul Général, l'expression de ma très haute considération.

Tisza

Ce a mai urmat, nu ştiu.

Pe Victor Cuciureanu l-am cunoscut. Dacă aşi fi ştiut despre această corespondenţă, l-aşi fi întrebat, şi — poate — mi-ar fi spus.

In orice caz, vedem cât de ageră era poliţia ungurească, în ceiace priveşte pe Români, şi cât de greu era de făcut o propagandă românească, faţă de spionajul ce se exercita în contra lor.

ARTUR GOROVEI

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT

Dăm mai jos, cu titlul de document, părerea unui om luminat din Rusia de ieri, cu privire la Basarabia: articolul publicat de N. Durnovo, la 1912, când oficialitatea țării sale organiza sărbătorirea celor o sută de ani dela săvârșirea actului silnic.

EUGENIA CHIȘCA

CU OCAZIA COMEMORĂRII A O SUTĂ DE ANI DELA ANEXAREA BASARABIEI LA RUSIA

(Din ziarul „Peterburgskija Vedomosti" din 27 Mai 1912)

„Unii se bucură, alții se întristează", — astfel ar fi trebuit intitulat articolul de mai la vale.

Cu privire la Basarabia, încă din anul 1877, în toiul războiului ruso-turc, noi ne-am exprimat, împreună cu profesorul-slavist A. A. Maikov, opinia noastră în presă; iar de atuncea, vizitând nu odată România, și fondând acolo organul nostru, în anul 1902, în limba ruso-franceză, ne-am întărit și mai mult în convingerea că Basarabia este nu numai mărul discordiei între Români și Ruși, ci și pivnița cu praf de pușcă, care, de va exploda, va lumina ca un incediu însângerat întreg Orientul ortodox și va înmormânta gloria Rusiei de liberatoare a creștinilor din Orient.

Când acum aproape un an se proiecta, din inițiativa actualului ambițios Kir-de-Chișinău, sărbătorirea a o sută de ani dela desfacerea Moldovei de peste Prut dela Principatul autonom moldovean, noi arătam în „*Petersburgskija Vedomosti*" cât de nepotrivită era o asemenea sărbătorire, prevăzând că această festivitate va îmbrăca întreaga Românie în doliu, că orașele ei se vor acoperi de drapele negre, ziarele vor apărea cu chenar negru; așa s'a și întâmplat.

Noi, Rușii, credem desigur în devotamentul și fidelitatea populației moldovenești — apropiate nouă ca spirit — față de Rusia, și trebuie să credem că ea va rămânea credincioasă până în ultima zi, însă aceasta nu înseamnă deloc ca simpatiile Moldovenilor de

www.dacoromanica.ro

peste Prut să se îndrepte mai curând spre Ruşi, decât spre compatrioţii lor români.

Stăpânind Basarabia timp de o sută de ani, ce-am făcut noi pentru populaţia moldovenească, pentru desvoltarea ei culturală? N'am făcut nimic, căci toate şcolile creiate în Basarabia au de scop să transforme pe Românii basarabeni în Velicoruşi (Ruşi Mari), ceeace nu reuşeşte... De peste 90 de ani, poporul moldovenesc din Basarabia, numărând peste un milion şi jumătate de suflete, e lipsit de clerul său înalt. Contrar legilor fundamentale ale Imperiului, care admit tuturor popoarelor din Rusia să-şi aibă conducătorii lor spirituali, Moldovenii ortodocşi nu au nici un episcop al lor, sau unul care să cunoască limba română. Cine a fost prin Basarabia, ştie ce biserici-colibe sunt acolo, câte biserici sunt distruse ori şterse de pe faţa pământului. Ni se va obiecta că şi în România Biserica ortodoxă nu e la înălţime, deşi acolo mai puţini părăsesc ortodoxia decât în Basarabia noastră. Românul rar reneagă credinţa părinţilor săi,— dimpotrivă : însuşi ştie să convertească la ortodoxie pe cei de altă credinţă.

In zadar *„Moskovskija Vedomosti"* (Le Journal de Moscou), şi cu acesta şi alte ziare ce joacă pe coarda „patriotismului", declară că Rusia a liberat Basarabia de jugul turcesc. Basarabia era o parte din Principatul Moldovei, prin care trebuiau să treacă armatele ruseşti în timpul războiului Rusiei cu Turcia. Desigur că Rusia ar fi putut în anul 1812 să anexeze întreaga Moldovă, însă aceasta ar fi fost uzurpare şi nu cucerire, căci noi nu am purtat războaie cu Moldovenii.

Oricât de mic ar fi un popor, el reclamă respect faţă de sine, se mândreşte cu existenţa sa, nu vrea să servească de îngrăşământ Ruşilor, Germanilor, Ungurilor sau altor popoare.

România are cu ce se mândri. Cea mai mare mândrie a Românilor este faptul că ei nu au renegat credinţa părinţilor lor, nu au inundat ţara lor de secte şi de eresii, nu s'au dizolvat între popoarele înconjurătoare : Maghiari, Ruşi, Sârbi, ci şi-au ridicat numărul populaţiei până la 12—13 milioane de suflete.

Şi în istoria militară Românii nu s'au dat de ruşine. Ei s'au luptat vitejeşte cu Turcii şi Maghiarii pentru patria lor, au

www.dacoromanica.ro

mers împreună cu Ruşii în anul 1877—1878 la Plevna; 14.000 de Români de peste Prut au căzut în depărtata Manciurie [1]).

Peste trei ani se va scurge un secol dela anexarea Poloniei la Rusia. Se va considera oare şi acest eveniment drept o sărbătoare semnificativă, cu solemnitatea principală la Varşovia?

Dacă Polonii îşi deplâng libertatea lor politică, nici ei nu ne-au fost daţi de congresul dela Viena, din anul 1815, spre bucurie... Nimeni nu ar fi protestat atunci în Europa la anexarea de către Rusia a Rusiei Carpatice şi Trans-Carpatice, dar nu numai că n'am făcut aceasta, ci am mai recompensat Austria cu ţinutul din jurul Tarnopolei, în Podolia.

Diplomaţii noştri neprevăzători găseau că e mai folositor pentru Rusia să stăpânească popoare străine, decât să meargă pe urmele făuritorilor Rusiei.

Rusia a salutat în anii 1860—1870 întregirea Italiei, a contribuit la unificarea Germaniei, recunoscând prin aceasta şi altor naţiuni dreptul la unificarea popoarelor lor. In acest lucru nu e nimic criminal, şi ni s'ar părea că e preferabil să-ţi faci prieteni decât duşmani. Putem fi siguri că noi — Ruşii — suntem iubiţi în Basarabia, deşi arhiepiscopul actual din Chişinău, un om inteligent, fără îndoială, care şi-a supus multe obraze sus-puse, şi care se furişează spre patriarhat, nu simte dragostea Moldovenilor faţă de Rusia şi nici nu doreşte dragostea lor s'o aştepte.

Moldovenii sunt în ochii lui separatişti, şi pentru aceasta cele mai alese forţe spirituale şi culturale sunt isgonite de el din Basarabia, limba moldovenească e isgonită din biserici, despre misionarism nu poate fi nici vorbă. Se seamănă sămânţa duşmăniei, care va înălţa pe sămănător, dar secerişul va fi amar.

Din punct de vedere cultural, Basarabia a rămas cu mult în urmă faţă de România. Astăzi Chişinăul a întrecut ca mărime

---

1) Cifră ce ne înspăimântă, avându-se în vedere numărul Românilor în Rusia...

La 16 Mai, în Mitropolia din Bucureşti s'a oficiat parastasul pentru pomenirea celor 14.000 de ostaşi români, căzuţi pe câmpiile Manciuriei.

www.dacoromanica.ro

Iaşii, însă nu poate fi vorba de comparaţie. Iaşul este un oraş curat, frumos în toate privinţele, cu clădiri bune, arhitecturale, cu Universitate şi alte aşezăminte superioare de învăţământ, faţă de care Chişinăul e un oraş decăzut... Creindu-l cu un secol în urmă, noi nu l-am putut asemui oraşelor europene. Şi populaţia rusească venită aci, cu funcţionari rusificatori, n'a ridicat în popor nici bună-starea materială, nici moralitatea, dând întreaga populaţie moldovenească — care se află şi acum într'o profundă ignoranţă — în robire Evreului. Unde poate un astfel de popor să se mai gândească la separatism? ! El nu întâmpină în bisericile sale pe arhiereii - despoţi cari vizitează eparhia, duşmani ai naţionalităţii, ai limbii lui. Şi astfel de arhierei sunt trei în Basarabia, astăzi. Nu credem ca în România să se piardă ortodoxia, căci dacă aceasta s'ar întâmpla atunci bisericile ei ar duce o existenţă mizerabilă şi s'ar asemăna cu cele din Basarabia. Vizitând în anul trecut biserica Trei-Ierarhi din Iaşi, care arsese, am fost uimiţi de restaurarea ei, de noul şi frumosul iconostas, de icoanele de mozaic, etc. S'a cheltuit cu restauraţia ei peste un milion de lei româneşti. Pentru moaştele sfintei Paraschiva-Vineri (cari acuma se află în catedrala Intâmpinării Domnului din Iaşi), în locul raclei ce se topise din cauza marelui incendiu, s'a făcut una nouă, de argint, de mare preţ. Se constată astfel, că poporul românesc nu este indiferent faţă de lucrurile lui sfinte...

E deplasat să vorbim în acest moment de retrocedarea Basarabiei către România.

Chestiunea Basarabiei se va ridica atunci când va trebui hotărită definitiv chestiunea Orientului apropiat : vom decide oare atunci să atragem România, ca pe prietenul nostru firesc, la alianţa cu Rusia, sau o vom sili să adere la alianţa cu Austria, să intre în federaţia balcanică, asupra căreia îşi va desface aripile vulturul bicefal austriac?

Rusiei îi revine să rezolve chestiunea : dacă trebuie să contribuie, în vederea propriilor sale interese, la unificarea popoarelor : grec, român, sârb şi bulgar, ca şi a Slavilor din Austro-Ungaria, şi la alipirea la patria noastră a Rusiei subjugate, sau să lase ca Austria să ia ţările balcanice, aşa precum în anul 1907 i-a dat posibilitatea să anexeze Bosnia şi Herzegovina, ocupate de ea numai temporar?

www.dacoromanica.ro

Poporul se bucură de orice spectacol gratuit, de orice sărbătoare, fără a înțelege : ce sărbătorește, de ce se bucură și se înveselește.

Insă intelectualii români din Basarabia, deși devotați Rusiei, greu se împacă cu despărțirea de cei de un neam cu ei, căreia îi sunt sortiți.

N. DURNOVO

CÂTEVA DOCUMENTE ROMÂNEȘTI

I. Document interesant pentru că dă numele de moșie al primului soț al Doamnei Stancăi [1]), Dumitru „din Vâlcănești" ; dă numele duhovnicului lui Mihai Viteazul, Ioan monahul ; menționează un pârcălab de sat boieresc. Este probabil că acești pârcălabi aveau la noi același rol ca funcționarii, zișI *officiales*, prin cari, în Ungaria veche, proprietarii cari obțineau imunitate de jurisdicție își exercitau dreptul de judecată în satele lor [2]).

1613 (*7121*) *Ianuarie 16*. (Acad. Rom., pachet 201, doc. 11). Radu Voevod, feciorul lui Mihnea Voevod, nepotul lui Alexandru Voevod, dă slugii sale lui Damian căpitanul ca să ție satul Salcea, pentru că acest sat a fost de moștenire al lui Calotă din Clejani, apoi când a fost la moartea lui a rămas acest sat în mâna lui Dragomir ce a fost dvornic mare în zilele răposatului Alexandru Voevod cel Bătrân [3]). Apoi după aceea Dragomir vornicul a făcut schimb cu Dumitru postelnicul din Vâlcănești, de a dat Dragomir vornicul satul Salcea, iar Dumitru postelnicul i-a dat satul Cârstienești și satul Poiana în zilele lui Mihnea Voevod, părintele lui Radu Voevod. Apoi după moartea lui Dumitru postelnicul, a rămas acest sat jupâniței sale, Doamnei Stancăi, ce a fost a răposatului Mihail Voevod, în schimbul satului Cârstienești și Poiana, pentru că au fost aceste sate ale jupâniței Stancăi de moștenire [4]). Apoi când a fost acum în zi-

1) Despre neamul ei, vezi I. Filitti, *Ctitorii dela Plăviceni-Olt*, în *Arhivele Olteniei*, VI (1937), pp. 266—281.

2) Akos von Timon, *Ungarische Verfassungs und Rechtsgeschichte*. Ed. 3-a, trad. F. Schiller, Berlin, 1909, p. 232.

3) La 1568—1577.

4) Din nenorocire, documentul nu ni spune dela cine.

www.dacoromanica.ro

lele lui Radu Voevod, el a miluit pe sluga sa mai sus zisă cu satul Salcea, ca să-i fie lui pentru slujba dreaptă. Apoi Damian căpitanul a venit și s'a pârât pentru acest sat dinaintea lui Radu Voevod cu jupâniţa Dana din Vâlcănești și cu nepotul ei Pârvul și astfel a pârât cum că acest sat Salcea este al lor de moștenire și nu a fost de schimb al Doamnei Stancăi. Domnul a cercetat după dreptate și după lege cu toţi cinstiţii dregători și a dat de a cercetat și sluga D-sale Dan al doilea portar la părintele Ioan monahul, care a fost duhovnicul răposatului Mihail Voevod și a scris și o carte către întreg satul Salcea și către pârcălabul din Hargetoaia, care a fost și pârcălab la Doamna Stanca și a mărturisit întreg satul într'un cuvânt, de faţă cu Oprea pârcălabul, că a fost acest sat Salcea de moștenire Doamnei Stancăi și nu a fost nici decum al jupâniţei Danei și al nepotul ei Pârvul. Și a văzut Domnul și cartea părintelui Ioan monahul, care s'a citit în Divan și s'a adeverit cum că a fost satul Salcea întreg al Doamnei Stancăi și au mărturisit și ceilalţi dregători din Divan, jupân Nica vel logofăt și jupân Leca biv vel postelnic și Lupul vel paharnic și boerii Ioan comisul și Crâștoh sulgerul și a rămas jupâniţa Dana și nepotul ei Pârvul de lege și de judecată. De aceea a dat Domnul slugii sale lui Damian căpitanul ca să ţie satul Salcea.

II. Document interesant pentru istoricul oraşului Târgovişte.

1808 Ghenarie 14 (Arh. Stat. Cond. domn. 54, fila 302).

Anafora în pricina clucerului Const. Filipescu pentru un loc de casă ce are în oraşul Târgovişte. Nu avu de arătat decât o copie după diata moaşei sale Rada Filipeasca din leat 7233 [1725] Iulie 2, în care se văzu că hărăzeşte acest loc de casă în Târgovişte, din sus de curtea domnească, lângă biserica Sf. Niculae, ce i-a rămas dela taică-său. Făcând amănuntă cercetare prin jurul bisericei Sf. Niculae, alt loc nu se putu dovedi a fi de stare boerească decât cel ce este între locul de case al stolnicului Dumitru Filişanu, ce pe urmă a rămas la nepotul său Ion Paliologa, iar acum se stăpâneşte de clucerul Iancu Glava și între locul de case al boerilor Băleni, unde în mijlocul acelui

www.dacoromanica.ro

loc este şi o groapă mare de pivniţă şi se cunoaşte că a fost casă de boer şi mai ales că aici în Târgovişte casele boereşti au fost tot puse pe malul apei Ialomiţii, sus pe marginea uliţei celei mai vechi a Târgovişteі ce acum este astupată, între care este şi locul acela... ; care loc fiind fost pustiu şi necăutat de nimeni, şi-au făcut case pe dânsul un Andronie dajnicul oraşului şi un Trandafir slujitorul isprăvnicesc.

Tot pentru acest loc s'a mai făcut o cercetare la leat 1799 Dec. 18, când un hrisov al răposatului Matei Vodă Basarab, cu leat 7149 Sept. 2, a fost arătat la isprăvnicat de răposatul vtori spatarache Manolache Duca ot Boldeşti din sud Saac, cerând să-şi descopere un loc de case ce-l are în Târgovişte, rămas dela moşul său cămăraşul Zamfir, jumătate din grajdurile domneşti ale răposatului Mihail Voevod, hărăzit de Matei Voevod cu suszisul hrisov lui Pavli banul şi fraţilor lui, Apostolache şi Manolache [1]), care loc a fost din locul caselor vistierului Gheorghe peste uliţa cea mare, la vale până în râu. La 1799 s'a socotit că locul reclamat de Duca ar putea fi locul pe care-l revendică acum Const. Filipescu, pentru că locuitorii n'au ştiut să arate unde au fost grajdurile domneşti.

III. Document interesant pentru mormintele ce au existat în mitropolia din Târgovişte şi de care azi nu mai sunt urme [2]).

1615 Iulie 14 (Arh. Stat. Cond. Brâncov. I, fila 583). Hrisovul lui Radu Vodă, feciorul lui Mihnea Vodă, nepotul lui Alexandru Vodă, către mitropolia din Târgovişte ca să ţie satul Aninoasa dat de răposatul Basarab Vodă [3]) ; satul Mogoşeşti dat de jupâneasa Chera şi de Vlad comisul din Bârseşti ; satul Luciani dat de boerii din Mărgineni ; satul Băneştii din Ruia dat de răposatul Basarab Vodă ; satul Sârbii cumpărat jumătate de răposatul Petru Vodă drept 33.000 aspri de argint şi dat mitropoliei, iar cealaltă jumătate cumpărată de vlădica

1) Fraţii Caragea. Cel mai mare, Pavlache banul este cunoscut de obicei în documente sub numele de „ot Clejani". (Filitti, *Arh. G. Gr. Cantacuzino*, p. 254).

2) Cf. Iorga, *Inscripţii*, I, pp. 116—122.

3) Neagoe.

www.dacoromanica.ro

Anania ce a fost mitropolit [1]) dela jupâneasa Marga fata Chircăi vistierul drept 10.000 aspri ; satul Vărăştii lui Moş cu Balta Albă şi Periaţii şi Călugărenii ot sud Brăila, date de jupâneasa *Preda clucereasa* [2]), ce erau ale ei de zestre şi s'au îngropat la Sf. mitropolie ; satul Mehedinţi, anume Oreviţa şi Bolboşani, foste ale jupânesii *Mariei de Floreşti şi ale fiului său jupân Radu cluceru* [3]), care le-au dat de s'au îngropat la Sf. mitropolie ; moşia din Drăgăneşti, partea jupânesii Stancii a lui Tudor logofăt [4]) şi a fiului său Staico postelnicul şi partea jupânesii Caplei, fata lui Tudosie banul [5]) ; satul Fotoaia şi Cursusul, date de *jupân Preda banul cel bătrân* [6]) de s'au îngropat în Sf. mitropolie ; satul Timşani dela Răstoaca, dat de *Miroslav logofăt* [7]) de s'au îngropat în Sf. mitropolie, împreună *cu fiul său Avram postelnicul*; moşia din Şerbăneşti partea lui Cernica vornicul, pentru că a cumpărat Radu Vodă Şerban un sat anume Râca drept 24.000 aspri de l'au dat la sf. mitropolie pentru că au îngropat pe *muma D-sale, Doamna Maria* [8]) *şi pe un cocon al D-sale, Io Basarab Voevod* la sf. mitropolie, care sat jumătate din Râca l'au vândut acum

---

1) Mort 3 Febr. 1558 şi îngropat la mănăstirea Argeşului.

2) Soţia lui Radu vel clucer Buzescu † 1610 şi fiica banului Mihalcea Caragea, zis din Cocorăşti, probabil după soţia sa, Marula.

3) Florescu, † 1604.

4) Din Orboeşti, Tăriceni şi Măneşti (Prahova) vel vistier 1543, vel log. 1556—1564, căsătorit cu Stana, fiica lui Staico log. din Băjeşti, Bucov, Mărgineni, şi a Caplei, fiica lui Vlad Vodă Călugărul.

5) Din Periş † 1548, văr bun cu Staico post. fiul lui Tudor log. din Orboeşti. Din fiica sa Caplea, căsătorită cu Stan spătarul din Clăteşti şi Corbi (Ilfov), s'au tras boerii Corbeni.

6) Craiovescu, † 1521.

7) Vel vistier 1587, vel log. 1597, mort după 1603. Era ,,din Râfov'' (Prahova). Dintr'o fiică a sa, căsătorită cu Ianache iuzbaşa Berilescu, s'au tras boerii Râfoveni. Un fin al său, Ionaşco post., era ,,ot Cătun''.

8) Fiica lui Neagoe vel ban la 1563 şi a Ancăi din Coiani, coborîtoare prin femei din Craioveşti şi astfel strănepoată colaterală lui Neagoe Vodă. Ea a avut doi soţi, pe Nica vel armaş şi pe Radu post. [doc. dela 1580, Martie 16, Arh. Stat. Mănăst. Dealul, I, p. 8], acesta din urmă probabil tatăl lui Radu Vodă Şerban, care însă nu pomeneşte decât pe mumă-sa, pentru că prin ea îşi legitima domnia, ca un vag ,,nepot al lui Basarab Vodă''. (I. Filitti, în *Arhivele Olteniei*, anul 1924, no. 13).

www.dacoromanica.ro

vlădica Luca [1]) drept 12.000 aspri, cu care bani a cumpărat moşia din Şerbăneşti dela jupân Cernica fost mare vornic [2]).

IV. Document interesant din punctul de vedere al vechiului nostru drept penal.

1617 Iunie 15 (Arh. Stat. Mănăst. Mihai-Vodă, pachet 1 bis, doc. 1 şi pachet 5, doc. 2).

Jupâneasa Maria, fiica lui Staico postelnicul din Bucov şi soţia lui Lupu biv vel paharnic [Mehedinţeanu] a avut de baştină, între altele şi moşia Sărata. Ea a căzut „la mare nevoe de către bărbatul ei Lupul", zice documentul, căci „ea s'au fost apucat de umbla *în rele curvăsării*, încât *au stătut să-i taie capu, ci pe urmă Lupu pah. i-au iertat capu ei şi au luat toate moşiile* ei şi satele şi ţiganii dinaintea divanului lui Radu Voevod".

O pricină identică 200 de ani mai târziu. La 6 Iunie 1793 Maria Filipescu, văduva stolnicului Răducanu Filipescu cere să i se restitue zestrea, de oarece „pentru greşala ce au fost făcut înpotriva cinstei răposatului soţului d-ei, singur răposatul dintru a sa bunătate, trimiţând chiar pe fratele d-lui [medelnicerul Const. Filipescu], a luat-o şi ducând-o la răposatul, de faţă în vileag a iertat-o" [3]). Pedeapsa evoluase deci în sensul că numai era decât pierderea zestrei.

V. Document ce ilustrează groaznicul proces de deposedare a micilor proprietari moşneni de către boerii influenţi [4]).

1620 Sept. 26 (copie veche în colecţia mea).

Radu Vodă sin Mihnea Vodă dă hrisov satului Osica din sud Romanaţi şi moşnenilor satului... ca să le fie satul Osica...

---

1) Cf. I. Filitti, *Vlădica Luca, strămoş al poetului Cârlova*, în *Convorbiri literare*, anul 55 (1923) pp. 319—331.

2) La 1603, 1610. Era proprietar la Aniniş (Buzău), Săcueni (Dâmboviţa). Dela soţia sa Chiajna a avut 2 fiice. Una din ele, Calea, a avut fiică pe Maria, căsătorită cu Tudor Ştirbei ot Izvor.

3) V. A. Urechia, *Ist. Rom*, VI, pp. 429—430.

4) Cf. I. Filitti, *Evoluţia claselor sociale*, în *Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială*, VI, nr. 3—4, p. 318 şi urm.

www.dacoromanica.ro

şi să fie în pace şi slobozi de rumânie cu moşiile lor de către Preda slugerul [1]) şi de către fraţii lui, feciorii Radului vistierul dela Cepturoae. Moşia a fost a lor de demult, dar când a fost în zilele răposatului Mihail Voevod, jupânul Radu care a fost atunci vtoi vistier, el a fost în sud Romanaţi zapciu şi birar şi a împresurat pe acel sat Osica numai pentru nişte năpăşti de biruri şi li-au luat moşiile lor în silă şi i-au rumânit fără de voia lor şi fără să li dea nici un ban, pentru că au fost el atuncia dregător. Apoi de atunci tot au ţinut Radul vistierul aceşti mai sus zişi oameni rumâni în silă şi fără dreptate. După aceea, când au fost în zilele Domniei mele într'alt rând, întru întâia domnie [2]), aceşti oameni au venit în divan împreună cu Preda slugerul feciorul jupân Radului vistierul şi s'au plâns de mare împresurare care au fost avut ei de către Radul vistierul, numai pentru nişte năpăşti de biruri... şi cum că au fost iertate aceste năpăşti de biruri din sat încă dela răposatul Mihail Voevod şi cum că li-a fost luat Radu vistierul şi cărţile lor ce au avut de moştenire. Apoi Preda slugeru el a scos numai cărţile acestor oameni de moştenire şi aşa zicea cum că s'au fost vândut aceşti oameni singuri de bună voe tot pe aspri gata şi cărţi de cumpărătoare nu a avut nici dela un Domn. Iar într'aceea Domnia mea însumi am luat la mijlocul lor 6 boeri din divan pe răvaşe domneşti pre anume din Bălăneşti Negrea log., şi din Breaza Vâlcul log., şi dela Văleni Rustea, şi din Strâmba Gârdea, şi dela Zvorea Hamza şi din Tiha Drăgan, ca să adevereze cu sufletele lor [dacă] fost-au dat Radul vistierul, tatăl Predei slugerul, niscare-va bani pe moşia acestor oameni şi [dacă] vândut-au cu voia lor să fie rumâni... Apoi, când a fost la zi, aceşti boeri aşa au mărturisit înaintea D-mele cu sufletele lor, cum că nu li au fost dat Radul vistierul nici un ban... Apoi a rămas Preda slugerul cu fraţii lui de lege şi de judecată dinaintea D-mele şi însumi D-mea am făcut satului Osica cartea D-mele de pârâ şi de rămas ca să fie în pace... Dar peste puţină vreme, dacă am ieşit D-mea de aici, Domn în pământul Moldovei [3]) şi în urma

1. Zis „Floricoiu", soţul Floricăi, fiica lui Mihai Viteazul. Era proprietar la Greci şi Sărata (Buzău).

2. 1611—1616.

3. 1616—1619.

www.dacoromanica.ro

noastră au stătut a fi Alexandru Voevod Domn aicea Ţării Românești [5]), Preda slugerul a luat satul Osica cu rumânii iarăş sub mâna lui şi cartea D-mele de rămas o a stricat şi i-a rumânit în sila lui şi tot i-a ţinut de atunci încoace. Iar când a fost acum în zilele D-mele, iar satul Osica au venit înaintea D-mele de s'au plâns de mare supărare ce au avut de către Preda slugerul... Apoi Preda slugerul, dacă a văzut că nu a dat pe dânşii nici un ban, el de voia lui însuş a iertat de rumânie pe satul Osica pentru sufletul lui şi pentru sufletele părinţilor lui dinaintea mitropolitului Luca, cum în veci treabă şi amestec să nu aibă cu satul Osica... şi au pus şi blestem... şi am văzut D-mea şi cartea Predei slugerul de iertare şi cartea părintelui Luca vlădica cu mare afurisanie.

VI. Document ce adevereşte continuarea aceluiaş sistem încă şi după 200 de ani. Se ştie că Alexandru Vodă Suţu, ultimul Domn fanariot, dăruise Doamnei sale şi moşia Târgovişteĭ, provocând prin aceasta răzvrătirea târgoveţilor.

1822 Noemvrie 28 (Arh. Stat. Judecătoreşti vechi. Cancelaria veliţilor boeri. No. 1421 roşu, anul 1823, fila 3).

Cu lacrămi fierbinţi jeluim milii şi bunătăţii Măriei Tale [Grigore D. Ghica] ca să aflăm dreptate înaintea Măriei Tale pentru desrobirea strămoşeştei noastre moşii din Câineni, ce am fost vândut de mare silă răpos. întru fericire Domnului Suţu şi dela Măria Sa Doamna vedem că au cumpărat-o jupân Teodosie Vrană. Luminate Doamne! *moşii şi strămoşii noştri n'au înstrăinat o palmă măcar din pământ, lăsând aceasta cu blestem din neam în neam,* pe care l'am păzit şi noi până acum şi l'am fi păzit în veci, dar înfricoşerile, dezghinările şi zavistiile orânduiţilor cumpărători ni-au făcut această înşelătură, iar mai bine să zicem stingere şi sărăcie capului nostru. Şi ce trebue mai mult, Luminate Doamne, decât să se îndatoreze stolnicul Dincă Brătianu şi medelnicerul Ioniţă Budişteanu, orânduiţi cumpărători, să intre în sf. mitropolie şi să mărturisească însişi ei de au fost cu voinţa noastră vânzarea sau nu şi de nu plângeam

1) 1616—1618.

www.dacoromanica.ro

şi ne rugam noi de numiţii, făgăduindu-le şi venitul moşiei în zece ani, ca să nu-şi facă acest păcat cu noi [1]) şi de nu am plecat cu jalbă asupra numiţilor chiar către Măria Sa Domnul Suţul în viaţă aflându-se şi ne-au întors din drum cu feluri de înfricoşări că o să pătimim când ne vom arăta împotriva voinţii Mării Sale. Şi aşa din mărturisirea numiţilor va înţelege ori care de au fost cu voinţa noastră vânzarea sau de mare silă că *nu mai ştiam săracii de noi ce să facem şi încotro să apucăm de mare mâhnire a sufletelor noastre, încât am vrut să ne înnecăm unii pre alţii în apa Oltului*, care nu o vor putea tăgădui numiţii cumpărători. De aceea alergăm la noianu milostivirii Mării Tale şi cu lăcrămi ne rugăm să te milostiveşti asupră-ne cu a ni se descoperi dreptatea şi ca un isvor ce eşti al dreptăţilor, să ni se dea luminata hotărâre a Măriei Tale îndatorându-se a-şi primi Măria Sa Doamna Efrusina [născută Callimachi] înapoi banii ce ni-au dat prin orânduiţii şi să ni sloboază moşia. Sau când la aceasta nu ni se va da ascultare (poate din păcatele noastre), atuncia iarăş ne rugăm să se îndatoreze jupân Teodosie Vrană a-şi primi dela noi banii ce va adeveri prin încredinţare de jurământ evanghelicesc că au dat Măriei Sale Doamnei şi să ni sloboade moşia. Pentru care *astă primăvară (1822, Martie 8) când ne aflam ca nişte oi rătăcite fără Domn în scaun*, după plângerea ce prin jalbă am făcut stăpânirii cu cerere de răscumpărătoare cu protimisis dela numitul (fără a şti în vremea aceea cum să nimerim mai bine), ni s'au dat porunca stăpânirii în dosul jălbii noastre, cu care ducându-ne în Braşov la numitul ca să-şi primească banii, adică 5000 de galbeni după cuprinderea celui adevărat zapis pe care-l mărturisesc oamenii de cinste că l'au văzut cu ochii lor şi împotrivă cerându-ne taleri 125000, noi am şi lăsat banii ce arătăm după acel adevărat zapis, depoziton a şi-i primi, a cărora dobândă o purtăm şi acum şi aşa ne-am întors fără nici o ispravă. Căci cu păcat este să rămânem stinşi şi sărăciţi din pricina numitului.

Noi toţi locuitorii din satul Câineni, sud Argeş.

---

1) Cf. altă pricină de acelaş fel, tot în vremea lui Al. Suţu, între moşnenii din Valea Lungă (Prahova) şi Cantacuzini, în Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, pp. 196—7.

www.dacoromanica.ro

VII. Document caracteristic pentru modul cum se acordau boeriile şi pentru punctul de vedere din care erau preţuite de oamenii practici, în pragul veacului trecut.

1817 Martie 3 (Arh. Stat. Cond. veliţilor boeri. No. 10, fila 57).

Anafora în pricina cluceresii Anica Suţi, soţia biv vel clucerului Gheorghe Florescu, care se jăluia că în domnia cea după urmă a răposatului Domn Mihail Voevod Suţul, moşul d-ei, d-lui vel ban Radu Golescu i-a dăruit moşia Copăceni, sud Vlaşca, pentru care cluceresa arată următoarele acte :

1801 Oct. 16, zapisul Saftei Lupoiancăi, soţia lui Matei Lupoianu, împreună cu fiul său Ştefan, dat la mâna vel vornicului Golescu, cuprinzător că pentru multe faceri de bine şi ajutor ce a avut casa lor dela d-lui, atât în viaţa soţului ei, cât şi după moartea lui, i-a dăruit moşia Copăceni, ce-i este şi ei dăruită la botez de mătuşă-sa Safta Popeasca serdăreasa.

1801 Dec. 28, zapisul vel vistierului Golescu, prin care dărueşte cluceresii Anicăi, strănepoatei d-sale, această moşie...

Răspunse acum banu Radu Golescu că în domnia lui Mihai Vodă Suţu i-au zis d-ei cocoana Safta, mama cluceresii [1]), *să-i găsească pe vre-unu ca să dea ceva pentru vre-o boerie şi a găsit pe Ştefan Lupoianu, care a zis că lui boerie nu-i trebue, neavând copii, nici vrând a se însura, ci să-i dea 20 de scutelnici şi el, pentru dânşii, să-i dea moşie.* Le-au spus acestea cocoanei Saftei şi d-ei arătând aceasta lui Mihai Vodă Suţul, Maria Sa a zis că fără caftan scutelnici nu face, ci să primească slugeria cu 12 scutelnici şi-i va mai da alţi opt cu carte. A primit aceasta, şi Lupoianu s'au făcut sluger, au luat cei 12 scutelnici ai boeriei, iar ceilalţi opt cu carte nu i s'au dat.

I. C. FILITTI

1) Mihai I Suţu, Domn la 1783—6, 1791—3 şi 1801—2, a avut între alţi copii pe beizadea Grigore, căsătorit cu Safta Dudescu, care au fost părinţii Anicăi Florescu.

www.dacoromanica.ro

UN DOCUMENT CRAIOVEAN (1790)

„Dela comisia visteriei banatului Craiovei. Findcă Nițu Giulescu mazil hot Hurezani sud Gorj au jeluit că din întâmplarea vremurilor au rămas la mare scăpătăciune și nu poate răspunde ceiiace i se cere la aceiași orânduială. Cum și alți mazili cerând ajutori pă Vlăduț sin Popa Ilie i pe Gheorghe Turcescu fiind oameni fară de dajdie și vechi neam de mazili. Și orânduindu-să la dumnealor ispravnici acestui județ Gorj spre cercetare. Ne înfățișează că au cercetat atât prin zapciu plăsii cât și prin alți mazili din partea locului. Trimețându-ne și adeverința mazililor în care îi adeverază că sânt neam de mazili și fară pricină de dajdie. Cum și numitului Nițu îi este jalba adevarată find foarte scăpătat. Drept aceia i se dete ajutori Vlăduț sin Popa Gheorghe Turcescu puindu-se impreună cu dânsul la cruce și pentru ca să fie scutit de mazil și să scutească și ei ceiace scutesc ceilalți ce sânt la aceiași orânduială li se dete acest sinet dela comisia visteriei.

Ioan vel vistier". 1790, Oct. 28.

Original, hârtie, în posesia subsemnatului, pecetea aplicată cu legenda vistieriei banatului Craiovei 1790.

EM. EM. SĂVOIU

ȘTIRI DIN RĂSBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

I

Bresleniţa, 14 Octombrie 1877.

O corespondenţă privitoare la retribuţia pictorului Nicolae Grigorescu, angajat de Ioan Brătianu să însoţească armata noastră din Bulgaria.

Intendenţa Diviziei a II-a a corpului de operaţie. Nr. 483.

Domnule Colonel,

„Am onoarea a vă trimite mandatul nr. 1976 de lei 2000, idurna pentru lunile August și Septembre, cuvenită pictorului

www.dacoromanica.ro

Grigorescu, care s'a primit dela minister cu ordinul nr. 5960, rugându-vă a-l da în primirea numitului.

Intendant militar,
(ss) *Cămărăşescu*

Pe aceeaşi foaie: „Nr. 1976.
„Mandatul pe lunile August şi Septembre a. c. l-am primit".

(ss) *N. Grigorescu.*

Adresa: D-sale Domnului Colonel Banitz, şeful Stat Majorului General — Verbiça.
(*Arhivele Statului Euc. M. St. M.*, vol. 645, fol. 200).

II

Rahova, 20 Noembrie 1877.

Ordin circular al M. C. G. Nr. 2106, pentru adunarea pieselor arheologice de pe teritoriul Bulgariei.

„Pe teritoriul turcesc, astăzi ocupat şi parcurt de trupele noastre, aflându-se localităţi pe care se întâlnesc obiecte antice care pot interesa în cel mai mare grad arheologia şi mai cu seamă istoria popoarelor ce au trecut peste această ţară şi care popoare au fost în cea mai strânsă legătură cu naţiunea română în secolii trecuţi, sunteţi cu onoare invitaţi, Domnule comandant, a da ordine comandanţilor şefi de corpuri şi de detaşamente că în ori ce localitate s'ar găsi, cu inscripţiuni latine sau bulgare, monede vechi sau medalii, busturi, statui, etc., să le ridice, trimiţându-le la Rahova, ca de aici D-vs. prin înţelegere cu administraţia civilă din ţară să le înaintaţi la Bucureşti, adresându-le ministerului de răsbel pentru a fi depuse în muzeele naţionale din Bucureşti şi Iaşi".

(*Ibidem*, vol. 114 A. fol. 12).

www.dacoromanica.ro

III

Bucureşti, 30 Decembrie 1877.

Mihail Kogălniceanu, Ministru de Externe, dă instrucţiuni comisarului civil român la Nicopoli, C. Ciocârlan.

Domnule Comisar,

„Veţi avea înainte de toate obligaţiunea de a evita orice conflicte între autorităţile militare române de acolo şi autorităţile ruse, civile sau militare, precum şi cu populaţiunea bulgară.

Nu veţi avea a vă amesteca în administraţiunea civilă a acestui oraş sau a comunelor rurale dependinte de dânsul. Domniavoastră sunteţi intermediarul legal între guvernorii ruşi şi trupele române. Veţi stărui şi veţi observa ca pentru toate rechiziţiunile ce se vor face în trebuinţele armatei române să se libereze chitanţe în regulă de autoritatea militară.

Vă fac atent asupra acestor atribuţiuni şi sper că nu voiu avea ocaziunea a constata vreo abatere dela dânsele"...

(*Ibidem*, vol. 590, fol. 2).

V. MIHORDEA

www.dacoromanica.ro

DĂRI DE SAMĂ

N. Iorga, *Oameni representativi în purtarea războaielor.* Lecţii ţinute la Şcoala de război, 1937. Institutul de Istorie universală „N. Iorga", Bucureşti, 1943.

Institutul care-i poartă numele a făcut foarte bine publicând aceste preţioase lecţii ale lui N. Iorga, care, ca în toate cursurile şi conferinţele sale, atât de numeroase, aduce şi aici puncte de vedere nouă, privitoare la oameni şi fapte.

Presentarea marilor personalităţi istorice, ca oameni de război, porneşte întotdeauna dela izvoarele epocii; interpretarea pe care le-o dă însă autorul face ca aceste personalităţi să ne apară, în multe privinţe, altfel decât ni se înfăţişează în general. Iată, de exemplu, din această ilustră galerie, două figuri mai deobşte cunoscute:

1. *Carol-cel-Mare* (pp. 77—88) apare într'o lumină nouă. Învăţatul istoric înlătură multe legende legate de numele vestitului Impărat: legenda de mare luptător împotriva Maurilor, a recunoaşterii de către Bizanţ a titlului său de *basileus*, aceea a proiectului de căsătorie cu împărăteasa Irene, în sfârşit legenda primirii cheilor Sf. Mormânt. Carol cel Mare a fost, după N. Iorga, „mai mult un organisator militar decât un cuceritor", şi dovezile istorice în sprijinul acestei păreri sunt foarte serioase. El a ajuns Impărat într'un anume moment, pentru a face ca Biserica să capete întreaga moştenire a lui Hristos, fiindcă întreg Evul-mediu e dominat de o idee, de ideea lui Hristos. Bizanţul nu l-a recunoscut; titlul de Impărat i-a venit din dorinţa Papei de a avea un apărător şi din conştiinţa populară a Occidentului. Războaiele le-a purtat pentru că „misiunea Imperiului era să

www.dacoromanica.ro

întindă creştinismul până la capătul lumii întregi". Carol cel Mare represintă adaptarea, la începutul Evului-mediu, a tradiţiilor venite din Imperiu şi din Biserică, sinteza realisată de voinţa, şi adesea numai de instinctul său, între două tradiţii felurite.

2. *Ludovic-cel-Sfânt* (pp. 91—102) represintă regalitatea franceză, *care trăeşte întreagă în Biserică*. Regele, cu caracter imperial, al Franţei e dator să lupte pentru Hristos. Când merge la cruciată, el îndeplineşte funcţiunea pe care trebuia s'o îndeplinească Impăratul.

N. BĂNESCU

* * *

N. Iorga, *Les découvertes portugaises et la croisade*. Congresso do mundo português. Publicaçôes, III volume. Memórias e comunicaçoes apresentadas ao congresso de História dos descobrimentos e colonização (III congresso), Tomo 1º. I seccão: Descobrimentos maritimos. 1940, pag. 49—53.

In contribuţia aceasta la volumul masiv închinat descoperirilor maritime portugheze, regretatul nostru istoric aduce, ca în atâtea alte probleme ale istoriei universale, un punct de vedere nou: arată, cu multă ingeniositate, cum la baza acestor descoperiri stă *ideia cruciatei*, care a stăpânit epoca.

Portugalia veacului al XV-lea a fost „o ţară de cruciată", ca şi Spania aceleiaşi vremi. Cucerind Grenada din mânile Maurilor, Isabella repurta o biruinţă a Crucii. Când Columb se înfăţişază dinaintea reginei devotate lui Hristos, el nu era „un gânditor rece în domeniul geografiei întreprinzătcare", ci tot pe atâta măcar „un bun creştin, zelos pentru opera sacră". Aşa înţelege şi regina întreprinderea, care poate aduce convertirea la singura religie adevărată a neştiutorilor credinţei, cari de mii de ani au murit osândiţi.

De multă vreme în Portugalia se făcea acelaşi lucru. Henric Navigatorul, „în care trăeşte spiritul străbunului cruciat", e împins la acţiunile sale de avântul izbăvirii sufletelor păgâne care ar putea să-şi piardă mântuirea.

Iată acum paralelismul istoric care apropie, la cele două capete ale Europei, cruciata portugheză şi cruciata românească:

www.dacoromanica.ro

„In timp ce Navigatorul întinde creştinătatea pe ţărmul mediteran al Marocului, Ştefan-cel-Mare, Domn al Moldovei, apără frontiera orientală la Dunăre şi, puţin înainte de restaurarea Crucii la Grenada, vesteşte prinţilor tuturor naţiunilor credincioase marea sa biruinţă din 1475 asupra Turcilor lui Mohamed al II-lea. Un secol mai în urmă, Dom Sebastian, o clipă învingător, rămâne pe câmpul de bătaie marocan; Mihai-Viteazul, Domn al Ţării-Româneşti, pasionat pentru o cruciată, anachronică şi ea, e ucis, după o biruinţă, de un ofiţer trădător al Impăratului Rudolf, pe o câmpie a acelei Transilvanii pe care el voise s'o desfacă din legăturile sale cu Turcii sub Domnii maghiari, vasalii lor, spre a o închina, sub sceptrul său, acestui Impărat, simbol al creştinătăţii".

N. BĂNESCU

* * *

Th. Capidan, *Limbă şi cultură*. Fundaţia regală pentru literatură şi artă. Critică. Bucureşti, 1843, 442 pag. 8°.

Volumul acesta, care strânge la un loc studiile totdeauna interesante ale d-lui Capidan, apărute în anii din urmă, are o deosebită valoare. Oricât de variate în fond — şi aceasta face atracţia lor pentru cetitor — aceste studii au o trăsătură comună, care le dă unitate: punctul de vedere filologic din care sunt tratate. Volumul are meritul de a pune la îndemâna publicului celui mare, într'o formă care n'are nimic din înfăţişarea grecaie şi pedantă, atât de obişnuită la eruditi, resultatele recente ale filologiei cu privire la problemele de seamă ale limbii şi, indirect, ale istoriei noastre.

Consideraţiile privitoare la raporturile fireşti dintre *limbă* şi *cultură* (1—21) deschid preţiosul volum. Autorul defineşte cu multă claritate îndoita înfăţişare, spirituală şi materială, a limbii ca act de sinteză şi subliniază elementul afectiv, care dă vieaţă expresiei. Funcţiunea biologică a limbii, cu factorii săi: fisiologic, psihic şi social, forma ei internă, care determină felul de a gândi al fiecărui popor, „mentalitatea" lui, modificările limbei şi causele care le produc, îşi află aici expresia naturală, ştiinţific, şi totuşi fără greoiul aparat al ştiinţii, care îndepărtează pe cei mai mulţi dela cetire.

www.dacoromanica.ro

„Limba noastră națională" (22—51) cercetează raporturile dintre limbă și națiune. Limba oglindește deopotrivă sufletul vorbitorului și sufletul colectiv. Fiecare și toți laolaltă contribue la formarea limbii naționale; aceasta, odată formată, exercită o mare înrâurire asupra mentalității generale. Urmărind apoi tendințele ce se observă acum în limbă, filologul e adus a-și spune cuvântul în chestia *neologismului*, atât de actuală astăzi la noi, arătând împrejurările în care el pătrunde și rămâne, ca fenomen linguistic impus de unitatea de cultură și civilizație. Excesul, care strică limbii naționale, trebue combătut, și numai literatura bună poate hotărî în această privință.

„Bilingvismul la Români și modificările din limbă" (52—83) arată cât de mare e prefacerea pe care o determină în evoluția unui graiu fenomenul atât de obișnuit al bilingvismului. El duce în multe locuri la pierderea limbii materne, și autorul exemplifică mai ales cu stările din Balcani, pe care timp îndelungat le-a cercetat. Singură structura gramaticală a limbii este și în ce ne privește o apărare sigură împotriva acestei primejdii.

„Atlasul lingvistic al limbii române" (84—107) lămurește metoda întrebuințată la această mare operă și foloasele ei pentru studiul limbii noastre.

„Unitatea lingvistică europeană" (108—138) e un studiu de informație, resumând resultatele la care a ajuns astăzi știința cu privire la limbile preindoeuropene și la unitatea de limbă a indoeuropenilor, la patria lor primitivă și la grupurile ce-i reprezintă azi.

„Simbioza albano-română și continuitatea Românilor în Dacia" (138—174) se deosebește prin contribuția nouă a autorului. Combătând părerile greșite ale d-lui G. Stadtmüller privitoare la patria primitivă a Albanezilor și la simbioza lor cu Românii, d. Capidan stabilește că, în epoca de plămădire a poporului român de pretutindeni, o parte din strămoșii noștri veneau în atingere cu strămoșii Albanezilor. Din această simbioză albano-română au ieșit o seamă de cuvinte, dar mai ales particularități de limbă comune ambelor popoare. Aceste cuvinte și particularități, pătrunse mai întâiu la Românii din Sudul Peninsulei balcanice, au putut ajunge ușor până la populația românească din Nordul Dunărei, cum o atestă hărțile graiului (unele cuvinte

www.dacoromanica.ro

ajung, în adevăr, din celula de origine, la depărtări foarte mari). Tot aşa stau lucrurile în ce priveşte caracterul sudic al elementului slav din limba noastră. Autorul arată că nu e deosebire între slava din Nordul şi cea din Sudul Dunării : ne-o atestă influenţa slavă în limba maghiară, care, formată numai la Nordul Dunărei, cuprinde aceleaşi elemente slave ca şi limba română. Explicaţia autorului în privinţa rarităţii numelor vechi de baştină pe teritoriul dela Nordul fluviului e justă. Atlasul linguistic adaugă acum resultatele sale concludente : în părţile de Apus ale Daciei, unde se păstrau legăturile dintre românismul din Dacia şi cel din Sudul Dunărei, se conservă până azi forme vechi de limbă şi cuvinte, care nu se pot explica decât prin continuitatea populaţiei străvechi în acele părţi.

„Romanitatea balcanică" (175—214) e o caracterisare istorică şi filologică a acestei romanităţi în raporturile ei cu cea occidentală şi cu populaţiile locale care au dat acestei romanităţi caractere proprii.

Reluând un studiu mai vechiu, „Din vechile raporturi lingvistice slavo-române" (215—226), d. Capidan învederează erorile manifeste ale lucrărilor recente ale lui Scheludke, Mladinov şi Miletić, cu privire la influenţa română asupra limbii bulgare.

„Elementele sud-slave în limba română şi elementele româneşti din limbile slave meridionale" (227—242) probează că, la pătrunderea primelor elemente slave în limba română, modificările vechi şi caracteristice graiului nostru în fonetism erau pe isprăvite în toate dialectele româneşti. Dacă e foarte greu a se preciza timpul când aceste elemente au pătruns în limba noastră, d. Capidan stabileşte cu multă măsură că nu se poate vorbi în această privinţă decât de mai multe epoci : avem elemente slave meridionale, din epoca veche, slavă ; altele din mediobulgară şi multe din bulgara nouă. In ce priveşte elementele româneşti în limbile slave de Sud, ele sunt numeric inferioare celor slave din limba română. Cele mai multe ţin de sfera ocupaţiilor pastorale.

In „Românismul balcanic" (257—268), distinsul filolog dovedeşte că Istroromânii, Meglenoromânii şi Aromânii fac parte, ca origine, din romanitatea balcanică. D-sa precisează legăturile lor cu Dacoromânii. O serie de asemănări lingvistice arată legătura Istroromânilor şi Meglenoromânilor cu românismul din

www.dacoromanica.ro

stânga Dunării (Aromânii n'au avut-o). Nu acceptă deci părerea lui O. Densușianu, care aduce pe Megleniți din Bihor.

Sub un titlu asemănător, „Românii din Peninsula balcanică" (269—286), ni se prezintă o schițare a împrejurărilor în care aceste ramuri ale românismului s'au format și desvoltat, fixându-se etapele acestei desvoltări, în raport cu particularitățile graiului lor. Argumentul d-lui Capidan cu privire la așezarea Aromânilor, cari n'au putut veni în Epir și Thessalia din părțile Albaniei, par concludente. Lipsa influenței albaneze asupra dialectului aromânesc nu poate avea altă explicație. Influențele vechi slave la Aromâni și Meglenoromâni vorbesc de aceeași direcție răsăriteană a coborîrii acestor grupe românești.

„Graiurile românești transdanubiene și însemnătatea lor istorică" (287—311) probează aceeași unitate lingvistică a Românilor Sud-dunăreni. Particularitățile limbii române din epoca primelor despărțiri a graiurilor ne-o învederează, și d. Capidan le explică prin starea socială pretutindeni aceeași.

„Basilica" (243—256) e un studiu care stabilește terminologia creștină unitară pretutindeni la Români, o afirmație a blocului lor unitar în Sud-Estul european.

In ultimul studiu al volumului, merituosul filolog arată, împotriva părerii susținute obișnuit până azi, că pretinsele aromânisme din dialectul daco-român sunt de fapt fenomene produse independent la Nord și la Sud de Dunăre.

Caracterisarea lui B. P. Hasdeu, a d-lui Sextil Pușcariu, a lui Daniil Moscopoleanul și a călătoriilor lui D. Bolintineanu, ca izvor al operii sale poetice, încheie acest prețios volum, căruia îi dorim, fiindcă o merită, o largă răspândire.

N. BĂNESCU

* * *

Marie-Mathilde Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timour en Anatolie (1402)*. București, 1942. 180 pag. 8°, cu 5 hărți.

Sugerată de regretatul N. Iorga și presentată ca teză de doctorat puțin înaintea tragicului său sfârșit, această lucrare, apărută sub auspiciile Institutului de turcologie al d-lui Babinger,

www.dacoromanica.ro

e o documentată monografie asupra memorabilei bătălii dela Angora.

Spre deosebire de obișnuitele „teze" dela noi, cu subiecte de multe ori banale și lipsite de originalitate, lucrarea d-nei Alexandrescu-Dersca e o însemnată contribuție istorică, sprijinită pe izvoarele orientale, mai cu seamă turcești, cercetate direct. Ea lămurește mai bine genesa conflictului dintre cei doi mari adversari și precisează împrejurările în care s'a desvoltat, până la terbila ciocnire fatală lui Bayazid.

Socotindu-se legitim urmaș al lui Genghiz-Han, Timur a reluat, în fruntea Turcilor transoxiani, cucerirea mongolă a înaintașului. Restaurator al credinței, el își simțea misiunea de a impune ortodoxia musulmană pe tot pământul : „precum nu este decât un Dumnezeu în cer, repeta dânsul, nu trebue să fie decât un stăpân pe pământ". Inferior prin naștere, Bayazid părăsise mentalitatea, obiceiurile și tradițiile strămbunilor săi. Era un antagonism latent între cei doi șefi musulmani și el izbucni îndată ce acțiunea lui Bayazid în Asia-Mică lovi pe protejații lui Timur.

Autoarea expune (cap. II) toată această acțiune în Asia-Mică a Sultanului. Lovitura dată în Azerbaidjan provoacă intervenția lui Timur și răspunsul trufaș al lui Bayazid. Timur se hotărî astfel la război. Pas cu pas se urmăresc fazele uriașei lupte și se subliniază urmările considerabile ale victoriei lui Timur ; ea aruncă centrul puterii turcești în Balcani. Autoarea acestei frumoase monografii, dă în Anexe relațiile contemporane asupra marelui eveniment.

N. BĂNESCU

* * *

L. A. Casso, *Dreptul bizantin în Basarabia*, traducere în românește de Șt. Berechet, cu note bio-bibliografice și comentarii de I. Popescu-Spineni. Iași, 1940.

Leon A. Casso, de origine român basarabean, a fost profesor de Drept roman la Universitatea din Moscova și a jucat un rol însemnat în Rusia țaristă, ajungând la înalta situație de Ministru al Instrucției publice. Mare învățat în știința Dreptului, el a scris multe lucrări, descrise de d. Popescu-Spineni. Mai în-

www.dacoromanica.ro

semnată pentru noi este, de sigur, cea închinată Dreptului bizantin în Basarabia, pe care nu-l găseşte însă atât de vechiu cum îl credea Dimitrie Cantemir. Lucrarea se ocupă şi de obiceiul pământului, atât de viu în Basarabia, până la cele din urmă legiuiri din secolul al XIX-lea. Traducerea ei din rusește e binevenită, iar schiţa bio-bibliografică a d-lui Popescu-Spineni foarte folositoare pentru cunoaşterea mai de aproape a învăţatului basarabean, despre care prea puţini au ştiut ceva până astăzi. Dar interpretarea textului din Dimitrie Cantemir, privitor la legiuirea lui Alexandru-cel-Bun, ni se pare fără sens.

N. BĂNESCU

* * *

I. Andrieşescu, *Bucovina şi Basarabia în lumina arheologiei*. Tiparul Institutului Grafic din Sf. mănăstire Neamţu. Extras (fără dată). [1943].

Eminentul nostru arheolog ne dă în acest studiu, de o mare claritate şi frumuseţe a expunerii, o scurtă privire asupra rezultatelor la care au ajuns astăzi reprezentanţii de seamă ai Preistoriei, pe urma descoperirilor făcute în staţiunile celor două ţinuturi româneşti. In fruntea acestor staţiuni se aşează Şipeniţul bucovinean, cu bogăţia extraordinară a ceramicei sale pictate. Vin apoi Cucutenii şi Petrenii. E vorba de un caracter particular al civilisaţiei din Răsăritul Europei şi de relaţia ei cu strălucita civilisaţie miceniană.

Subliniind importanţa deosebită a acestor staţiuni (de care se apropie cea din Ariuşd, în Transilvania), autorul face, cu drept cuvânt, triste reflecţii faţă de puţinul interes ce se pune la noi pentru asemenea tesaure, care privesc cunoaşterea trecutului nostru. Grija lor trebue s'o aibă toţi : fruntaşii satelor şi oraşelor, dascălii, autorităţile. Pentru ca obiectele atât de preţioase să nu mai umple Museele altor ţări, d. Andrieşescu îndeamnă la strângerea lor în Musee locale, „de care să se mândrească ţara întreagă", şi care ajută atâta de mult cercetătorilor.

* * * N. BĂNESCU

www.dacoromanica.ro

Italia e Romania, Vallecchi editore, Firenze, 1942.

Institutul de Cultură italiană dela noi strânge în acest elegant volum părerile exprimate de literaţi români asupra Italiei şi articole din recenta revistă „Romana", menite a ilustra raporturile culturale italo-române.

Introducerea, semnată de d. *Al. Marcu*, explică interesul Românilor din veacul trecut pentru Italia : identitatea de rasă şi identitatea scopurilor naţionale. D. *Carlo Tagliavini* publică un articol foarte bine informat asupra culturii italiene în România, începând dela primele relaţiuni comerciale, pe care Genova şi Venezia le-au avut cu ţinuturile noastre dela gurile Dunării şi sfârşind cu influenţa italiană asupra literaturii noastre din secolul al XIX-lea, până la scriitorii contemporani, cari au făcut aici cunoscuţi pe clasicii italieni. D. *Umberto Cianciolo* schiţează cu multă înţelegere mărturiile cronicarilor noştri privitoare la Roma şi la Italia.

Partea a doua a volumului cuprinde, sub titlul „Impresiuni româneşti asupra Italiei", extrase caracteristice din descrierile de călătorii şi din scriitori, din corespondenţe ale acestora, poezii originale inspirate de Italia şi traduceri din clasicii italieni, — o adevărată anthologie, dela Iancu Văcărescu şi Gh. Asachi până la Alexandri şi Eminescu şi urmaşii lor.

Volumul se încheie cu expunerea d-lui Cuciureanu asupra învăţământului nostru elementar şi mediu.

N. BĂNESCU

* * *

V. Grecu, *Abriss der rumänischen Byzantinistik*. Extras din „Südost-Forschungen" (fără an), pp. 174—201.

Acest articol substanţial prezintă mai întâi o schiţare a influenţei bizantine şi neogreceşti asupra vieţii spirituale a Românilor. Apoi, subliniind însemnătatea Bizantinisticei pentru ţara noastră, dă o interesantă caracterizare a activităţii ştiinţifice a celor cari, în frunte cu N. Iorga, s'au ocupat la noi cu această relativ nouă disciplină.

Afară de proporţiile uneori exagerate şi de păreri care se pot discuta, informaţia d-lui Grecu e sinceră, şi caracterisarea în

www.dacoromanica.ro

spirit ştiinţific totdeauna bună. Pentru străinii cari ar vrea să ştie cât de mult s'a lucrat la noi în acest domeniu cu totul nou, lucrarea învăţatului profesor dela Universitatea din Bucureşti e nu se poate mai folositoare.

N. BĂNESCU

* * *

Pr. Niculae Popescu, *Dela priveghere la privighetoare*, Bucureşti, 1943.

Invăţatul teolog ne dă în acest studiu, într'o formă din cele mai captivante, un adevărat capitol de filologie, în cadrul terminologiei noastre vechi creştine. El arată, cu o bogată documentare, sprijinită mai cu seamă pe cuvântarea vestitului episcop de Remesiana, Nicetas, privitoare la *privegheri* şi pe Călătoria la locurile sfinte a Egeriei (*Itinerarium Egeriae*), ce mare loc ţineau la strămoşii noştri creştini slujbele de noapte zise *vigiliae*, *pervigiliae*, „privegheri", şi stăruinţa cu care acest termin a persistat în graiul populaţiei noastre, veacuri întregi, confirmat de primele noastre texte religioase, şi păstrat şi azi, cu toată concurenţa pe care i-a făcut-o terminul slavon *denie*, ce se mai aude încă pentru privegherile din Săptămâna mare.

Autorul semnalează şi cuvintele pe care acelaş verb latin *vigilare* le-a dat în celelalte limbi romanice. Arată apoi înţelesurile pe care terminul de *priveghere* le-a luat în limba noastră, până la lumânarea cu care credincioşii merg la biserică în Săptămâna Patimilor, ca un colac sau turtă de ceară galbenă, numită până azi de săteni „privighetoare". Cu acelaşi înţeles a trecut terminul şi la pasărea care priveghează în cântări, fermecând cu trilurile ei nopţile noastre de vară: *privighetoarea*. In alte limbi romanice, numele ei vine dela *luscinia*, *lusciniola* (cântăreaţa de dimineaţă) — fr. *rossignol*, it. *usignuolo*, sp. *ruiseñor*, port. *rosinhor*,— numai în limba noastră pasărea măiastră, privighetoarea, care-şi înalţă, noaptea, imnul fără păreche către tăriile cerului, cum în biserică preoţii înalţă laudă Domnului, îşi ia numele din terminul acesta de origine bisericească.

N. BĂNESCU

www.dacoromanica.ro

Em. Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare*. Extras din „Cercetări literare", V, Bucureşti, 1943.

Foarte lăudabilă ideea autorului de a studia, dintr'un punct de vedere nou, manuscriptele slave de proveniență românească risipite azi în atâtea biblioteci şi colecţii străine. După cercetări laborioase de mulţi ani, d. Turdeanu ne dă acest studiu închinat manuscriptelor slave din epoca lui Ştefan cel Mare, atât de caracteristice pentru marea înflorire culturală a strălucitei Domnii. Ceea ce dă valoare acestui studiu, e legătura ce se face între operele analisate şi evenimentele epocii, lămurind astfel fasele activităţii culturale a marelui Domn, inaugurată cu anul 1466.

Dar autorul acestei frumoase lucrări cade şi dânsul în păcatul atât de obişnuit al tinerilor epocii noastre de iconoclasm ştiinţific. Exemplificarea cu N. Iorga, care „din 20 de manuscrise cu miniaturi şi ornamente, câte cunoaştem acum, din timpul lui Ştefan cel Mare, nu menţionează decât patru", în „Les arts mineurs en Roumanie", n'are însă nici un sens, căci N. Iorga nu făcea doară o lucrare despre miniaturi, spre a înşira toate manuscriptele cunoscute.

Ce bine le-ar sta acestor tineri de merit mai multă modestie şi respectul, pe care generaţia noastră l-a avut, faţă de înaintaşi şi învăţători!

N. BĂNESCU

* * *

Fr. Rainer şi I. Simionescu, *Sur le premier crâne d'homme paléolithique trouvé en Roumanie*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Ştiinţifice*, Seria III, Tomul XVII, 1942, pp. 489—503, cu 8 fig. şi pl.; şi extras.

Autorii publică cel dintâiu craniu paleolitic cunoscut până acum în România, provenind din peştera dela Cioclovina, jud. Hunedoara. Aparţine foarte probabil stratului aurignacian (paleoliticul superior). Craniul e pus în legătură cu *Homo sapiens diluvialis*. El oferă interesante afinităţi cu *Homo neanderthalensis*, din paleoliticul inferior, ceea ce sporeşte şi mai mult contribuţia acestei descoperiri din România la deslegarea problemei raselor din paleolitic. Se publică deasemeni şi câteva silexuri lucrate.

www.dacoromanica.ro

„Gravurile" de pe pereții peșterii dela Cioclovina se datoresc jocului naturii și nu pot fi deci atribuite omului paleolitic, cum crezuse M. Roska. Fiindcă resturile osteologice aparținând omului paleolitic din România sunt atât de rari, deși vestigiile civilizațiilor creiate de el, în special în paleoliticul superior, s'au întâlnit în toate regiunile țării noastre, publicarea craniului de mai sus, făcută cu toată competența și într'o limbă accesibilă specialiștilor străini, trebue subliniată cu toată satisfacția.

D. BERCIU

* * *

Ilona von Hunyady, *Kelták a Kárpátmedencében* (*Die Kelten im Karpatenbecken*). Táblakötet (Tafelband), Budapesta, 1942.

Autorul publică, deocamdată, numai volumul cu planșe (105), harta răspândirilor și indexul localităților, unde s'au descoperit antichități celtice, din ținutul carpato-dunărean. După un vechiu sistem al arheologilor unguri, autorul transcrie localitățile românești din Transilvania cu numirile lor ungurești. In *Buletinul Institutului Român din Sofia*, vol. II, am dat numirile românești celor aproape 40 localități din Banat și Transilvania. O dare de seamă amănunțită se va face când va apărea și textul.

D. BERCIU

* * *

Giacommo Devoto, *Die Indogermanen auf dem Balkan*, în *Forschungen und Fortschritte*, vol. XVIII, n-le 21—22, din 20 Iulie—1 August, 1942, pp. 213—214.

Autorul, profesor de filologie la Universitatea din Florența, publică rezumatul comunicării ținute în Ianuarie 1942 la Tübingen și la Cöttingen. El tratează cu toată competența problema prezenței Indoeuropenilor în Peninsula Balcanică, așa cum se înfățișează ea unui filolog. Constatările profesorului Devoto sunt cu atât mai interesante pentru noi, cu cât unele dintre ele concordă cu părerile arheologilor privitoare la aceiași problemă, despre care am vorbit în studiul nostru: *Indoeuropenizarea Greciei* (București, 1940). Eminentul profesor de la Univer-

www.dacoromanica.ro

sitatea din Florența arată că linguistica permite azi stabilirea unor raporturi sigure între Indoeuropeni și ținuturile balcanice, peste care s'a făcut și legătura între lumea sumeriană și cea indogermanică. Dela Sumerieni, spune autorul, au trecut la Indogermani,— prin intermediul Balcanilor,— cuvintele *Kupfer* (cupru ; indogerm. *raudo*, de la sum. *urud*), *Stern* și *Aster* (dela sum. *Ișțar*, *zeiță*). Sprijinit pe faptul că anumite cuvinte de origine indoeuropeană (autorul apelează constant la termenul așa de răspândit în știința germană : indogermani) nu se întâlnesc decât în limba greacă și cea arică, ajunge la concluzia că numai la gurile Dunării a putut să aibă loc o conviețuire a strămoșilor Grecilor și a Arilor. Din această regiune, cu direcția Sud-Vest, a pornit primul val indoeuropean spre Grecia, unde a dat naștere stratului „helladic", susține Devoto. Mișcarea hittită, pornită dela Dunărea de mijloc, s'a încrucișat cu curentul „helladic", în. trecerea sa spre Asia Mică (p. 213). In majoritatea cazurilor, arheologii de azi susțin că Hittiții indoeuropeni au plecat din Balcania. Nouă ni se pare însă că valea Dunării mijlocii nu trebue neglijată de către arheologi, fiindcă în ceramica hittită se observă influențe certe dela Dunărea de mijloc, ceea ce ar întări și mai mult părerea unui filolog ca Devoto. A treia mișcare indoeuropeană spre Grecia, adaugă Devoto, a pornit tot dela Dunărea de mijloc, cu direcția Nord-vest spre Sud-Vest. Aceasta ar fi mișcarea „proto-grecească", din al cărei amestec cu stratul „helladic" a luat naștere limba greacă (pp. 214, 215). Mai târziu a venit să se adauge o a patra mișcare indoeuropeană ce traversează iarăși Balcanii, în drumul său spre Asia Mică : e mișcarea frigiano-armeană (p. 214). Aceste mișcări indogermane determină indoeuropenizarea Balcanilor, care totuși pe la anul 1000 în. de Chr. nu erau definitiv indogermanizați, conchide autorul. Mărturisim că aceste constatări, coordonate și corectate de către datele arheologice (v. lucrarea noastră citată mai sus, pentru latura arheologică a problemei) sunt menite să contribue în modul cel mai serios la elucidarea uneia dintre cele mai interesante probleme, care privește în întregime originea poporului nostru, precum și substratul străvechiu al celorlalte neamuri din Sud-Estul european.

D. BERCIU

www.dacoromanica.ro

Christian Pescheck, *Streitäxte aus Bulgarien*, în *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, XXVIII, 1941, pp. 49—62, cu 30 fig.

Autorul publică o serie întreagă de topoare de luptă din piatră, descoperite în Bulgaria, deosebind mai multe tipuri sau forme caracteristice. Astfel d-l Pescheck, care a fost și în țara noastră, observând și aici numărul însemnat de atari topoare și securi, care de sigur ar trebui adunate și publicate de cineva dela noi,— face o primă grupă de securi-ciocane cu buton (*Knaufhammeräxte*), care au o largă răspândire geografică. Ele sunt străine în Sud-Estul european, originea lor fiind în cercul nordic. Nu lipsesc nici în România, unde numărul lor pare a fi chiar mai mare decât în Bulgaria. O formă degenerată a armelor de tipul arătat o vede autorul în securile-ciocane cu o ușoară curbură naviformă, pe care alți arheologi, pe baza răspândirilor din Rusia răsăriteană, le-au grupat în „Kazaner Typus". Amintesc că și această formă se cunoaște în România. Apar apoi securi-topoare cu șanț pe corp, altele cu cinci fețe, precum și securi de tradiție band-ceramică, având un corp mai svelt, cu secțiunea ovală sau drept-unghiulară, pe care dl. Pescheck le numește de „tip bulgar", pe motivul că asemenea securi sunt frecvente în civilizația tell-urilor, respectiv Gumelnița, din Bulgaria. Un nume mai potrivit ar fi fost de tip carpato-balcano-danubian, fiindcă această formă de secure apare în toate civilizațiile carpato-balcano-danubiene, de caracter band-ceramic. Se publică și două securi dela Turtucaia și Silistra. Prezența securilor de luptă în Bulgaria o pune d-l Pescheck în legătură cu influența nordică în aceste regiuni și cu mișcarea Indoeuropenilor, părere pe care o împărtășim și noi în privința numai a unor anumite forme de topoare.

D. BERCIU

* * *

Horedt (Kurt), *Donauländische Einwirkungen auf die bronzezeitliche Keramik Siebenbürgens*, în *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, XXVIII, 1940, pp. 83—95, cu 3 fig. și o hartă la p. 92.

Studiu necesar cunoașterii civilizației de tip Wietenberg din Transilvania, care se dovedește a fi cea mai reprezentativă civilizație a bronzului din această provincie. In ceea ce privește pre-

www.dacoromanica.ro

lungirea ei, din punct de vedere cronologic, de către autor până în Hallstatt, rămâne încă a se vedea mai clar pe viitor, fiindcă datele de până acum nu ni se par destul de concludente. S'au notat de către autor 88 de localităţi cu o atare civilizaţie. Deocamdată d-l Horedt, care a pregătit o lucrare cu caracter monografic asupra civilizaţiei Wietenberg, pe care o aşteptăm cu interes, publică material din 12 staţiuni, la care adăugă, la p. 94, cele 8 staţiuni cu ceramică de tip Tei din Ţara Bârsei (după A. Prox). Se arată înrâuririle dunărene asupra civilizaţiei Wietenberg, pe care noi le explicăm prin originea comună a civilizaţiilor epocii bronzului româno-ungar, deşi la sinteza uneia sau alteia au jucat rol principal câteodată tipuri de civilizaţii diferite. De aceea nici nu împărtăşim părerea autorului, după care civilizaţia Wietenberg n'ar intra în marea unitate a epocii bronzului din Dacia, împreună cu cercul câmpurilor de urne din Oltenia, cu tipul Tei şi Sărata-Monteoru din câmpia Munteniei şi Sudul Moldovei, cât şi cu grupa Vattina-Vârşeţ din Banat.

D. BERCIU

* * *

G. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine.* (Bibliothèque d'histoire contemporaine), Bucarest, 1943, 359 pag. 8°.

Masiva şi documentata operă a d-lui G. I. Brătianu e o lucrare de sinteză închinată ideii unităţii româneşti, dela origini şi până în zilele noastre. In lunga desfăşurare a faptelor, autorul se opreşte uneori la părerile pe care adversarii tezei româneşti le-au exprimat prea adesea în timpul din urmă şi reuşeşte a le infirma, punând în valoare materialul istoric şi filologic pe care ştiinţa l-a acumulat până acum.

Faţă de o propagandă interesată, răspândită fără nici un scrupul, din atâtea locuri, şi faţă de lupta eroică pe care poporul român o duce azi cu armele pentru apărarea frontierelor sale, lucrarea d-lui G. I. Brătianu, documentată şi obiectivă, e bine venită şi merită a afla o cât mai largă răspândire.

N. BĂNESCU.

www.dacoromanica.ro

G. Popescu-Vâlcea, *Slujebnicul Mitropolitului Ştefan al Ungro-Vlahiei (1648—1668)*. Tiparul Institutului de arte grafice din Sf. mănăstire Neamţu [1943], 19 pag. în 4°. Cu 42 ilustraţii.

Autorul presintă în această bine informată şi splendid ilustrată lucrare unul din cele mai preţioase şi mai caracteristice manuscripte cu miniaturi ale colecţiei Academiei Române. Introducerea ne dă interesante lămuriri privitoare la cuprinsul operei, care e un Liturghier arhieresc, şi arată valoarea artistică a iniţialelor, vignetelor, în care elementul floral şi zoomorfic ţine un loc atât de mare, a miniaturilor, foarte rare într'un manuscript liturgic. Căutând o explicaţie a modelelor, d. Popescu-Vâlcea ajunge, printr'o comparaţie cu alte manuscripte din prima jumătate a secolului al XVII-lea, la încheierea că vignetele vin mai ales din modele tipografice; dar în ornamentele iniţialelor se simte influenţa cărţilor populare, „Fisiologul" şi „Floarea Darurilor". In miniaturi se trădează o influenţă a picturilor murale. Artistul s'a influenţat în unele din ele şi din icoane şi gravurile tipografice.

N. BĂNESCU

* * *

Maria C. Marinescu, *Umanistul Ştefan Bergler (1680—1738). Viaţa şi activitatea sa*. Extras din „Rev. ist. română", XI—XII (1941—1942), Bucureşti, 1943.

Lucrarea aceasta, care e o teză de doctorat susţinută la Facultatea de Litere din Bucureşti, presintă viaţa şi activitatea cunoscutului humanist de origine din Blumăna Braşovului. Pornind dela porecla tatălui, cunoscut printre localnici ca „der bleesche Hans", d-na Marinescu socoteşte că el a fost Român. Studiile sale la Braşov şi la Universitatea din Leipzig, unde legă prietenie cu mari învăţaţi, activitatea-i de editor la Amsterdam şi Leipzig, sunt expuse amănunţit, după datele destul de numeroase pe care contemporanii ni le-au păstrat asupra acestui ardelean, a cărui ştiinţă i-a asigurat un loc de seamă între eruditi. Traducerea în latineşte a operii lui Nicolae Mavrocordat, περὶ καθηκόντων, i-a atras bunăvoinţa învăţatului Domn, în preajma căruia a stat o bucată de vreme.

www.dacoromanica.ro

Autoarea trece în revistă întreaga operă ştiinţifică a lui Bergler. D-sa ne-a dat, în această monografie, o lucrare serioasă, pentru care merită toată lauda. Singură traducerea în româneşte a textelor greceşti e, pe alocurea, defectuoasă.

N. BĂNESCU

* * *

Constantin Solomon şi C. A. Stoide: *Documente tecucene. Sec. XVII—XIX.* Vol. I, 1938, de 128 p. Vol. III, 1942, de 173 p. Tipografia Peiu, Bârlad.

Publicaţia de documente a d-lor Solomon şi Stoide care a ajuns până acum la al III-lea volum (cel de al doilea nu ne-a sosit) se referă la târgul şi ţinutul Tecuciului şi cuprinde un material bogat, adunat de editori din arhivele Statului dela Iaşi şi Bucureşti, dela Academia română şi din diferite colecţii particulare, în vederea alcătuirii unei monografii pe care o au în pregătire. Sunt în cea mai mare parte documente răzăşeşti, legate de stăpânirea de pământ şi formele de judecată pe care transmisiunea proprietăţii le-a necesitat în aceste trei secole. Lipsesc notele explicative, pe care de altfel editorii au anunţat că nu le vor da decât în conţinutul monografiei. Deasemenea nu s'a dat rezumatul cuvenit în capul fiecărui document, ceea ce în genere îngreue putinţa de consultare. Bună tablă de nume la sfârşitul fiecărui volum.

V. MIHORDEA

* * *

H. Dj. Siruni, *Haşmetlu.* Extras din *Hrisovul*, II, 1942, pp. 139—202.

In acest studiu se tratează titulatura Domnilor Ţărilor române în cancelaria otomană şi se dă o complectare la lucrarea pe care autorul a publicat-o la Academia Română, sub titlul: *Domnii români la Poarta otomană*, unde era vorba de ceremonialul primirii şi învestirii Domnilor.

Este scris cu scopul de a clarifica raporturile dintre Impărăţia Sultanilor şi Ţările noastre, pe baza însăşi a actelor emanate din cancelaria otomană.

www.dacoromanica.ro

Cuvântul *haşmetlu* din titulatura Domnilor ar însemna pe româneşte: „plin de magnificenţă" (pp. 189—196), ceea ce face să se conchidă că Ţările române aveau un loc cu totul excepţional în rândul celorlalte ţinuturi ale Impărăţiei otomane. D-l Siruni spune: „Principatele române erau ţări închinate... dar nu provincii vasale" (p. 201). Credem că noţiunea de *închinat* cuprinde şi pe cea de *vasal*. Deci erau ţări vasale, dar nu *anexate*, adică nu făceau parte integrantă din cuprinsul Imperiului peste care se întindea jurisdicţia Coranului, cum au fost restul provinciilor. Studiul este cu atât mai interesant cu cât materialul turcesc utilizat nu poate fi accesibil decât orientaliştilor şi d-l Siruni face parte dintre ei.

V. MIHORDEA

* * *

H. Dj. Siruni, *Domnii români la Poarta otomană*. Buc., 1941, Acad. Rom. Studii şi cercetări, vol. LV, 124 p. +XXI planşe.

Un manuscris turcesc din biblioteca Institutului de Istorie Universală, cuprinzând o culegere de ceremonii şi obiceiuri din secolul al XVIII-lea, a dat ocazie d-lui H. Dj. Siruni să extragă partea privitoare la formele cu care erau primiţi Domnii noştri în capitala Imperiului otoman între anii 1698—1782.

O substanţială introducere bibliografică, referitoare la ceremonial, dă posibilitatea cititorului să se orienteze în jurul chestiunii.

Textul tradus, (pp. 11—21) cuprinde în amănunt formalităţile pe care Domnii noştri le îndeplinesc la Poartă din momentul numirii şi până când ajung în Scaun. Urmează notele (pp. 33—92), apoi textul turcesc, transcris în alfabet latin (pp. 93—106). Indice de nume şi la urmă planşele.

Lucrare de mare însemnătate pentru lămurirea raporturilor noastre cu puterea suzerană în epoca de cea mai accentuată influenţă otomană la noi.

* * * V. MIHORDEA

www.dacoromanica.ro

Alexandru V. Boldur, *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*. Iaşi, 1943, de 81 p.

Institutul de istorie naţională „A. D. Xenopol" din Iaşi publică ediţia românească a cărţii domnului profesor Al. Boldur: *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei*, apărută acum doi ani în limba rusă.

Sprijinit pe o largă bibliografie, cea mai mare parte în limba rusă, autorul stabileşte că pe teritoriul dintre Nistru şi Bug Geto-Dacii au stăpânit un secol şi jumătate, reînviind, după perioada năvălirii barbarilor sub numele de Bolohoveni, având o ţară proprie şi orientare politică cu totul independentă de principatele ruse. Pe vremea dominaţiei succesive a Lituanienilor, Tătarilor, Polonezilor şi Turcilor, răscoalele contra ordinei impusă de vremelnicile stăpâniri sunt mai toate conduse de Români. Populaţia românească autohtonă este întărită ca număr de mai multe valuri de colonizare, cu locuitori din Moldova şi Ţara-Românească.

Serios documentată, sistematic împărţită şi însoţită de mai multe hărţi, lucrarea d-lui prof. Boldur este o reală contribuţie la cunoaşterea aşezărilor româneşti de peste Nistru.

V. MIHORDEA

* * *

N. Grigoraş, *Mânăstirea Galata*. Iaşi, 1943, de 85 p., extras din „Studii şi cercetări istorice".

Mânăstirea Galata este ctitoria lui Petru Şchiopul, pe care a zidit-o de două ori. Prima dată, la 1576 a ridicat „Galata din Vale", care din cauza terenului instabil s'a surpat peste puţin timp. In 1582, pe colina din Sud-Vestul Iaşilor, a ridicat „Galata din deal" care există şi în zilele noastre, dându-i-se numele după cartierul din Constantinopol unde Petru a petrecut anii cei mai liniştiţi, înainte de a avea visuri de domnie.

Clădirea, impunătoare din punct de vedere arhitectonic, a fost dotată cu sate şi bogăţii de tot felul, devenind reşedinţă domnească preferată, nu numai a ctitorului dar şi a altor Domni după dânsul.

www.dacoromanica.ro

Călătorii străini, impresionați de frumusețea ei, au lăsat în descrierile lor pagini interesante despre Galata. A fost închinată de Radu Mihnea Sfântului Mormânt din Ierusalim. Călugării greci au administrat marea ei avere în mod detestabil. In 1821, fondurile acestei mânăstiri au fost întrebuințate pentru subvenționarea revoluției grecești, lucru de care nu a scăpat decât la secularizare.

Scrisă după documente și atingând în tratare toate problemele care se leagă de trecutul acestei mânăstiri, monografia d-lui Grigoraș constitue o contribuție care va rămânea.

V. MIHORDEA

* * *

Arhiva Românească. Tomul VII, (1941) 402 p. Director: Mihail Kogălniceanu.

Volumul al VII-lea începe cu articolul d-lui C. Andreescu: *Documentele Kogălnicenilor din arhiva Fundației culturale Mihail Kogălniceanu,* care sunt date sub formă de regest, dacă au mai fost odată publicate și în întregime, dacă sunt inedite. In note se lămuresc expresiile neînțelese și se dau indicațiile bibliografice pentru documentele publicate anterior. Urmează apoi studiul d-nei A. Pierret-Antoniu despre *M. Kogălniceanu și ziarele franceze din timpul șederii sale la Lunéville* (1834—35); G. Zane: *M. Kogălniceanu, întemeietorul marei industrii textile din România*; G. Popa-Lisseanu: *Legenda Sfântului Dumitru din Tesalonic*; Aurelian Sacerdoțeanu: *Așezările omenești din Țara Românească până la 1418*; Franz Babinger: *Isvoarele turcești ale lui Dimitrie Cantemir*; Constantin Moisil: *Câteva reminiscențe din timpul propagandei pentru unirea Principatelor române*; Mircea Tomescu: *Un vechiu lăcaș de închinare, Schitul Seaca-Mușătești, Olt.*

La *„ciclul Steege"*, d-l Mihail I. Kogălniceanu continuă știrile despre viața și activitatea lui Ludovic Steege, d-l Hans Petri se ocupă de anii de școală petrecuți de Steege la Brașov, d-l dr. G. Z. Petrescu despre Steege ca student și d-l Șerban Cioculescu despre activitatea de gazetar a acestuia la Paris. Mai semnează articole d-nii: Victor Slăvescu, George Baiculescu, d-ra Ghiacioiu, etc. Discuții, note, recenzii, indice de documente, indice analitic.

* * * V. MIHORDEA

www.dacoromanica.ro

Revista de istorie bisericească. Anul I, nr. 1, Aprilie-Iunie 1943, Craiova. Director : T. G. Bulat.

Publicaţia se tipăreşte cu ajutorul moral şi material al Inalt prea Sfinţitului Nifon, Mitropolitul Olteniei.

Gândul pe care l-a avut d-l profesor Bulat de a scoate o revistă de istorie bisericească a trecut pe calea înfăptuirii. Însemnătatea este lămurită cu toată claritatea în cuvântul introductiv, semnat de însuşi Prea Sfinţitul Mitropolit, arătând necesitatea aşa de mult simţită a acestei publicaţii în ansamblul mişcării intelectuale româneşti, unde vedem amintite şi cele două condiţii ale publicaţiilor de istorie : să fie scrise cu mare obiectivitate şi foarte bine documentate.

In articolul de introducere, d-l prof. Bulat se ocupă de revistele de istorie bisericească şi influenţa lor asupra culturii europene. Semnează articole : T. G. Bulat (*Eusebiu, episcop de Cesareea, istoric al Bisericii primare*), Teodor M. Popescu (*Confesionalism şi obiectivitate în istoria bisericească*), Marcel Romanescu (*Odoarele noastre bisericeşti*), Pr. C. Bobulescu (*Pocrovul*), Prof. G. Cotoşman (*Vechimea organizaţiei naţional bisericeşti la Românii bănăţeni*), Pr. P. Popescu-Cilieni (*O catagrafie a Episcopiei Râmnicului*). Directorul revistei mai semnează o bibliografie a studiilor de istorie bisericească, dări de seamă şi două necrologe. Revista îşi încheie cele 160 de pagini de text cu un rezumat în limba franceză.

V. MIHORDEA

* * *

Analele Moldovei, revistă de cercetări istorice şi ştiinţifice. Director : C. A. Stoide. Apare la Tecuci. Vol. II, fasc. I—II, Ianuarie—Iunie 1942, 149 pagini.

Cel de al doilea număr al publicaţiei moldoveneşti aduce colaborarea d-lor : N. C. Bejenaru (*Originele Iaşilor*), Const. Solomon (*Biserica şi moşia Cănăcheştilor dela Lărgăşeni-Tecuci*), C. A. Stoide (*Contribuţii la istoria Bisericii moldoveneşti sub Petriceicu Vodă*), G. Ursu (*Un mod de a vedea în istoria literară*), Aurel George Stino (*Biblioteca românească din Paris, fondată în 1846 de Scarlat Vârnav*, I. Rick (*Ceva despre vântul de Sud-Est*

www.dacoromanica.ro

— *Bâltăreţul — în România*), A. Alexinschi (*A doua contribuţie pentru cunoaşterea faunei Lepidopterelor din Bucovina*), G. Bezviconi (*Zamfir Ralli-Arbure*). Afară de recenzia d-lui G. Ursu, făcută volumului IX din *Studii şi documente literare*, lipsesc complet notele, dările de seamă şi informaţiile de cronică, adică tot ce face nervul unei reviste. Sperăm că lăudabila iniţiativă şi putere de muncă a Directorului acestei publicaţii va face ca în fascicolele următoare să ia loc şi partea care este esenţial de domeniul revistelor.

V. MIHORDEA

* * *

Ariadna Camariano, *Traducerea greacă a Teatrului politic, atribuită greşit lui Nicolae Mavrocordat şi versiunile româneşti*, în *Revista istorică română*, vol. XI—XII, pp. 216—260.

Este vorba, în această lucrare, de traducerea în greceşte a operei lui Ambrosius Marlianus: *Theatrum politicum...*, făcută de Avramie Cretanul, predicatorul Curţii domneşti din Bucureşti, care, tipărită la Leipzig în 1758, are pe copertă numele lui Nicolae Mavrocordat drept traducător.

Meritul domnişoarei Camariano este că a deslegat această enigmă, rezolvând problema într'un succint studiu de 44 de pagini şi de a fi descoperit pe traducător pe chiar coperta manuscrisului, cum însăşi d-sa ne informează la p. 220: „tradus din limba latină în limba noastră afla de preotul Ioan Avramie, 1716".

Acest manuscris, care se găsea în mai multe copii în biblioteca Mavrocordaţilor, a ajuns în mâinile lui Serafim Pisidios, stareţul mânăstirii Kikkos din Cypru, care l-a editat la Leipzig în 1758, dedicându-l lui Constantin Mavrocordat.

Presupunerea d-rei C. de a fi fost indus în eroare editorul de vreun ex libris al lui N. Mavrocordat, care l-ar fi făcut să-l ia drept traducător, e puţin verosimilă (p. 247). Cum se ştie că biblioteca Mavrocordaţilor s'a vândut la licitaţie în Constantinopol în toamna anului 1750 [1]) şi că în ea exista un manuscris al acestei opere, fără numele traducătorului pe copertă [2]).

1) V. Mihordea, *Biblioteca Domnească a Mavrocordaţilor*, Buc. 1940, p. 9.

2) D-ra C. ne înformează la p. 220 că exista în biblioteca lui Nicolae Mavrocordat şi o copie în felul acesta.

www.dacoromanica.ro

e probabil că acesta a ajuns în mâna lui Pisidios. Pe de altă parte, Nicolae Mavrocordat, care a scris *De officiis*, avea faima de a fi fost cel mai învăţat om din tot Orientul : manuscrisul provenind din biblioteca sa, legătura a fost aproape firească. Nu trebue uitat nici faptul că înţelesul pe care oamenii dela 1758 îl dădeau noţiunii de proprietate literară era deosebit de cel de astăzi şi nu-i permis a-l judeca cu mentalitatea zilelor noastre.

De asemenea cred că nu s'a înţeles nici spiritul epocei lui Grigore Pleşoianu, căruia i se pune în seamă acuzaţia de furt („pe jumătate") de proprietate literară (pp. 255—257). La p. 256 în loc de Denuţul Logofătul, trebue citit Dănuţul Logofătul. Pentru cartea lui Gh. I. Dima : *Privire politicească*, anul apariţiei este „Acum în urmă", fără loc (p. 257).

Ocupându-se de biblioteca Mavrocordaţilor, în a cărei colecţie de manuscrise a figurat şi opera în cauză, d-ra C. observă în lucrarea mea despre această bibliotecă [1]), următoarele :

1. Privitor la datarea catalogului dela 1723, spuneam în amintita lucrare despre *Catalogul cărţilor bibliotecii din mânăstirea Văcăreşti*, că deşi poartă data Iunie 1723, se pare că e mult mai nou, deoarece în conţinut se menţionează o ediţie a tragediilor lui Eshil din 1757 (pp. 3—4). O altă carte era menţionată ca editată în 1726. Profesorul Iorga, în recenzia ce o face lucrării mele, a observat încă din 1940 (*Revista istorică*, 1942, p. 82) că data este o greşală în manuscris. Reconstituită, cred că trebue să se citească 1577. Erudiţia d-rei C. pentru un lucru aşa de simplu apare cu totul inutilă.

Cât priveşte ipoteza pe care o face pentru cartea editată în 1726, aflătoare în catalogul din 1723, oricât de „savantă" ar fi argumentarea, d-ra C. ar trebui să producă o copie fotografică a manuscrisului pentru a face dovada adausului de mai târziu pe care-l presupune (p. 239). Pe cuvânt n'o pot crede ! Cum însă aceste cataloage erau mereu multiplicate la cererea savanţilor străini, care în lipsă de manuscrise pentru copiat se mulţumeau şi numai cu titlurile conţinutului bibliotecii [2]), catalogul cu menţiunea „1723" poate să fie o copie ulterioară, care a păstrat data

1) Citată în prima notă.

2) Mihordea, l. c., p. 27, nr. 22, 23 ; pp. 28—29, nr. 24—27, etc.

www.dacoromanica.ro

din titlu nemodificată, dar a primit alte completări de opere intrate între timp în bibliotecă.

Dar d-ra C. ține să spulbere această îndoială a mea, asupra datei din 1723, pentru ca să rămână în picioare ceea ce scrie: „cataloagele bibliotecii Văcărești erau întocmite în timpul domniei lui Nic. Mavrocordat" (p. 240) spre a avea timp (Domnul) să vadă că *Teatrul politic* este tradus de cel pe care l-a descoperit d-sa. Regret că nu pot subscrie la această afirmație în totalitatea ei, întrucât asemenea cataloage s'au întocmit și sub Constantin Mavrocordat [1]).

2. In legătură cu faptul că Ms. 603 al Academiei Române mi-a rămas necunoscut, d-ra C. a citit la pagina 3 a lucrării mele: „s'au întocmit și cataloage, mai multe la număr" și am menționat numai pe cele publicate de N. Iorga. Descoperirea domniei sale este prețioasă, mai cu seamă sub raportul afirmației pe care însăși o face că în acel catalog „sunt aproape aceleași cărți cuprinse și în catalogul publicat și de N. Iorga" (p. 240). Cât pentru manuscrisele din el, am luat cunoștință din alte isvoare.

Dar d-ra C., în afară de traducător, mai are, în interesantul domniei sale studiu și alte descoperiri de ordin bibliografic. La p. 220 (repetat la pp. 228 și 238) ne informează despre un catalog de manuscrise al Academiei Române, întocmit de Bianu și R. Caracaș, vol. II la „1906". Eu nu cunoșteam până acum decât pe cel din 1913.

V. MIHORDEA

1) *Ibidem*, p. 52, nr. 18.

www.dacoromanica.ro

CRONICA

A. Sacerdoţeanu-M. Regleanu, *Culegere de facsimile pentru şcoala de arhivistică.* Seria greacă, fasc. 1. Bucureşti, 1942.

Culegerea cuprinde 25 reproducţii fotografice, după acte din secolul al XVII-lea. Poate că autorii nu trebuiau să neglijeze diplome şi acte cu mult mai vechi decât data la care s'au oprit.

Transcrierea textului credem că trebuia să fie complectă; autorii au dat numai câteva rânduri dela început şi câteva dela sfârşit. Abreviaţiile ar fi trebuit puse deosebit, căci, aşa cum s'a făcut, se încarcă textul cu ele. Sunt şi greşeli în transcriere chiar dela prima planşe: rândul 1 trebue cetit: τοῦτο καὶ νόμοι διακελεύονται; rândul 2: ἡμεῖς παρελάβομεν; la sfârşit trebue cetit: τούτων δ'οὕτως διαταχθέντων καὶ δικαίως ἀσφαλιζομένων.

N. B.

*

Fr. Altheim, *Originea vestmântului regesc gotic.* Extras din „Anuarul Institutului de st. clasice", IV (1941—1942).

Autorul acestei erudite lucrări, întemeiată pe o bogată bibliografie, schiţează expansiunea Goţilor în spaţiul sarmatic din Sudul Rusiei, atingerea lor cu Alanii iranieni şi influenţele suferite dela aceştia şi dela vecinii iranisaţi din acele părţi. D-sa dovedeşte că acestor influenţe se datoreşte şi costumul regesc al Ostrogoţilor, pe care îl studiază în monumentele care ni l-au transmis, începând cu epoca lui Theodoric şi a urmaşilor săi. Comparaţia cu costumul regilor Sassanizi arată cât de puternice au fost influenţele iranice în ornatul regesc al Ostrogoţilor şi Visigoţilor, ceea ce nu s'a putut întâmpla, după justa observaţie a autorului, decât în epoca în care aceste două ramuri germanice erau încă unite sau în imediată apropiere.

N. B.

www.dacoromanica.ro

G. Strat, *Problema elitelor sociale*. Extras din Analele Facultăţii de Drept din Bucureşti, III, 1942.

O justă definiţie a elitelor sociale şi rolului însemnat pe care-l au în viaţa popoarelor. Sunt, în această frumoasă expunere, triste constatări privitoare la confusia pe care a adus-o în capete cutremurarea de azi a lumii şi sănătoase sugestii pentru a o înlătura.

N. B.

*

Marin Ştefănescu, *Filosofia creştină. Contribuţie la înţelegerea filosofiei*. Bucureşti, 1943.

Profesorul dela Cluj ne-a dat în acest volum un frumos studiu de cugetare creştină, pe care o aflăm de altfel în toată opera sa.

D. Ştefănescu examinează atent doctrinele, pentru a ajunge la superioritatea creştinismului şi a proclama adevărul filosofiei creştine. Vechea ideie a lui Plato, după care lumea e diversitate şi unitate în acelaş timp, e temeiul dela care dânsul porneşte.

Este, în această carte, o erudiţie şi o convingere care fac mai mult decât tot verbalismul ipocrit şi fără sens al câteunui pseudo-filosof de la noi, care zăpăceşte lumea.

N. B.

*

Revista de istorie bisericească, anul I, nr. 1, 1943, iniţiată de I. P. S. Mitropolit Nifon al Olteniei şi condusă de d. T. Bulat, cunoscut pentru frumoasa-i activitate din Basarabia, se presintă cu acest prim număr în condiţii care dau cele mai bune speranţe.

D. Bulat schiţează vieaţa şi opera lui Eusebiu de Cesarea şi începe o bibliografie a studiilor de istorie bisericească; D. T. Popescu fixează principiile care trebue să călăuzească pe istoricul Bisericii, pe deasupra sentimentului său religios; d Marcel Romanescu ne dă o preţioasă contribuţie la istoria artei noastre religioase, iar păr. Bobulescu o frumoasă monografie a lui Pahomie dela Schitul Pocrov (Neamţ). Vechimea organisaţiei noastre bisericeşti în Banat e tratată, însfârşit, de păr. Cotoşman, care încearcă a lămuri şi vechea episcopie a Mehadiei.

N. B.

*

www.dacoromanica.ro

Th. A. Naum, *Germania lui Tacit.* Bucureşti, 1943.

D. Naum ne dă o ediţie bună a operei celebre a lui Tacit, însoţind-o de traducere, comentariu şi observaţiuni critice. Autorul n'a putut merge până la manuscripte, pentru a ne da critic ediţia (ceea ce au făcut mulţi, mai înainte); folosindu-se însă de cele mai bune ediţii, are grijă să ne lămurească variantele pe care le-a preferit. Traducerea e limpede şi exactă, comentariul bogat şi de mult folos.

N. B.

*

M. Romanescu, *Argintăria la Bănăţeni şi Românii balcanici în veacurile XVI—XVIII.* Bucureşti, 1943.

Autorul acestui interesant şi documentat studiu presintă câteva lucrări de argintărie din veacul al XVI-lea, caracteristice pentru arta bănăţeană şi pentru a Românilor balcanici din acea epocă. D. Romanescu arată că arta bănăţeană se desvoltă atunci sub influenţa saxonă, pătrunsă însă de elemente orientale. In Balcani, Aromânii au fost argintari vestiţi şi autorul semnalează, în legătură cu obiectele studiate, şcolile dela Chiprovăţ şi Moscopole. Consideraţiile istorice nu sunt totdeauna exacte. Ştirile bizantine trebue căutate în original, şi nu luate din istorici moderni, cari de multe ori nu le pricep.

Merituoasa lucrare a d-lui Romanescu e împodobită de splendide planşe.

N. B.

*

Doi ani de activitate la Ministerul Sănătăţii, 1941—1942.

Expunerea aceasta, perfect documentată, ne arată cât de mult s'a făcut, în aceşti doi ani, sub privigherea neobosită a d-lui Ministru Dr. Tomescu, în domeniul sănătăţii publice.

Datele recensământului medicilor, făcut în 1941, desvălue trista situaţie în care se afla serviciul sanitar al ţării, cu un număr de medici ridicol de mic faţă de populaţia ţării (vreo 6000 la 13 mil. de locuitori !). Lipsa era agravată încă prin repartiţia lor inegală : la Bucureşti, 1 medic la 212 locuitori ; la ţară, d. ex. în Vlaşca, 1 medic la 12.101 locuitori !

www.dacoromanica.ro

O întreagă operă de reorganizare a învățământului și serviciilor noastre medicale se impunea grabnic; expunerea ne-o lămurește în linii generale impresionante, dată fiind mulțimea realisărilor, într'un ritm care face onoare corpului nostru medical și organelor administrației, în frunte cu d. dr. Tomescu.

N. B.

*

Dionisie I. Udișteanu, *Graiul evlaviei străbune. I. Inscripții și însemnări dela Secu.* Seminarul monahal Cernica, 1939.

Autorul, cunoscut prin publicații în serviciul ridicării vieții călugărești, tipărește în acest volum, — o adevărată monografie a mânăstirii Secu, — inscripțiile bisericilor din cuprinsul Sfântului lăcaș, ale mormintelor și clopotelor, însemnările din Pomelnicul ctitoresc, întocmit sub stăreția vrednicului Neonil, și cele de pe odoarele atât de numeroase încă în mânăstire. Ea adună și notițele și însemnările cuprinse în cărțile și manuscriptele ce s'au păstrat. O lungă introducere, de 50 de pagini, schițează istoricul acestei mânăstiri, multă vreme unită cu a Neamțului, opera de cărturar a lui Paisie și înfăptuirile I. P. S. Nicodem, din timpul stăreției sale la Secu. Lucrarea e străbătută de un sentiment de adâncă evlavie și de o sinceră grijă a ridicării monahismului nostru.

N. B.

*

Șt. Ciobanu, *Versuri poloneze necunoscute în opera Mitropolitului Moldovei Dosoftei.* Extras din „Mélanges Drouhet", București, 1940.

Este o contribuție care întregește cunoștințele noastre cu privire la erudiția marelui mitropolit cărturar. Autorul a descoperit anume, în „Parimiile" lui Dosoftei, tipărite la Iași, în 1683, o serie de versuri, ce cuprind prezicerile „Sibilei Eritreia". Ele sunt în limba latină, cu traducerea în românește sub fiecare vers. Autorii „Bibliografiei românești vechi" nu le-au observat, dar au fost reproduse întocmai de Matei Voileanu, fără a indica însă numele lui Dosoftei.

www.dacoromanica.ro

In manuscript, urmează apoi îndată versurile și în limba polonă, și d. Ciobanu le atribue tot învățatului mitropolit, cunoscut ca poliglot, cu atâta mai mult cu cât dela dânsul ni s'au păstrat și adnotații în limba polonă.

N. B.

*

Ziarul *Dobrogea Românească*, sub îngrijirea d-nei Elisa G. Dimitriu-Serea, e o publicație care, prin caracterul său științific, se așează în fruntea periodicelor noastre. Semnalăm, în n-rul din Februarie 1943, cuvântarea lui Dim. Onciul la comemorarea a 500 de ani dela moartea lui Mircea-cel-Bătrân; în cel din Martie, pe al d-lui S. Mehedinți, „Deliormanul, o verigă între Carpați și țărmul mării", în care autorul probează caracterul de „Vorland" al țărmului Dobrogean pentru țara noastră. Scurtele, dar substanțialele monografii, închinate de d. Oct. Mărculescu orașelor romano-bizantine din Dobrogea, — *Transmarisca* (n-rul din Maiu) și *Cavarna medievală și modernă* (n-rul din Iulie), au o valoare istorică.

N. B.

*

Rodica Ciocan, *Etienne Báthory, prince de Transylvanie, roi de Pologne, et les Roumains*. Bucarest, 1940.

In legătură cu lucrarea de comemorare a lui Báthory, publicată de Academiile ungară și polonă (Cracovia, 1935), d-ra Ciocan aduce în acest studiu prețioase întregiri, în ce privește raporturile lui Báthory cu țările noastre, prea puțin cunoscute autorilor publicației. O sumă de date, culese în colecțiile noastre de documente, precisează până la cele mai mici amănunte aceste raporturi.

N. B.

*

D. B. Ionescu, *Istoria doctrinelor economice*. Vol. I, Sibiu, 1941, 393 pag. 8°.

Lucrarea d-lui Ionescu se distinge prin erudiția ei sigură și prin claritatea expunerii totuși atât de condensate. Autorul urmărește în acest prim volum doctrinele economice dela popoarele

www.dacoromanica.ro

vechi până la şcoala fisiocraţilor, făcând loc larg împrejurărilor ce au determinat în fiecare epocă şi la fiecare popor evoluţia lor. Oricât de specială, lucrarea va fi cetită cu mult interes şi în cercurile largi ale publicului.

N. B.

*

N. Lascu, *Dacia Felix. Intre filologie şi istorie.* Extras din „Anuarul Institutului de studii clasice", Cluj, IV (1941—1942).

Sprijinit pe o bogată documentare, autorul probează că înţelesul adevărat al expresiei *Dacia Felix*, care apare pe monetele din a doua jumătate a secolului al III-lea, nu e cel curent de „Dacia Fericită", cum o interpretează mai în urmă şi d. Alföldi, şi nu e nici în legătură cu bogăţiile naturale ale solului sau cu prosperitatea la care atât de repede ajunsese provincia sub stăpânirea Romei. D. Lascu îi dă un sens figurat militar-politic, indicând ocrotirea Daciei prin maiestatea Romei, întrupată în persoana sacro-sanctă a Impăratului, voinţa lui de a o apăra prin puterea legiunilor norocoase în războaie.

N. B.

*

C. Moisil, *Monete arhaice din Olbia.* Extras din „Cronica numismatică şi arheologică", 1943, n-le 125—126.

După un istoric al cetăţii dela gurile Bugului, merituosul numismat descrie monetele turnate, de caracter arhaic, care întrec în mărime şi greutate orice alte monete greceşti, înregistrând părerile învăţaţilor în privinţa lor şi a categoriei în care s'ar putea clasa. Sunt trei serii : una cu chipul Medusei, alta cu al Athenei şi a treia cu al Demetrei.

N. B.

*

N. Vătămanu, *Lt. Col. D. Pappasoglu, primul istoriograf al Bucureştilor.* Extras din „Gazeta municipală", 1943.

In cadrul societăţii „Bucureştii vechi", d. dr. Vătămanu evoacă figura cunoscutului autor de stampe şi tablouri istorice, de care mulţi dintre noi îşi mai aduc aminte, cu toate că o ju-

www.dacoromanica.ro

mătate de veac s'a scurs dela moartea acestui inimos cercetător al trecutului nostru. D. Vătămanu reconstitue interesanta biografie a lui Pappasoglu, care, cu tot numele său turcesc, era un descendent al familiei boiereşti a Slătinenilor, schiţează cariera sa de militar şi activitatea-i de arheolog. Se atrage îndeosebi atenţia asupra „Istoriei fundării oraşului Bucureşti", care ar merita o reeditare. Singura lipsă a acestei schiţe monografice e însemnarea urmaşilor Lt. Colonelului Pappasoglu: doi dintre dânşii, militari cunoscuţi, au murit de curând.

N. B.

*

G. Sántha, *A Harcos szentek Bizánci legendái.* (Le leggende bizantine dei Santi combattenti). Magyargörög Tanulmányok, 22. Budapest, 1943.

In colecţia de studii ungaro-elenice, condusă de d. Gy. Moravcsik, d. Sántha publică acest interesant studiu asupra legendelor bizantine ale sfinţilor luptători, în comparaţie cu cele antice ieşite din cultul eroilor. Autorul ajunge la conclusia că legendele sfinţilor luptători sunt de creaţie populară şi reprezintă aspectul literar al cultului bizantin al sfinţilor, în special al martirilor. De şi miezul e acelaşi în ambele tipuri ale legendei, nu se poate conchide la identitatea sau continuitatea cultului martirilor şi al cultului eroilor.

N. B.

*

G. N. Leon, *Noua economie germană.* Extras din „Cercetări juridice", 1943.

Expunerea aceasta, de o perfectă claritate, arată împrejurările care au dus Germania dela organizarea economică pe baza concepţiei liberale la noua economie naţional-socialistă şi la dărâmarea din temelii a edificiului politic al Statului liberal. Causele acestei profunde schimbări au fost condiţiile impuse Germaniei prin tratatul dela Versailles, şi autorul le schiţează în toată complexitatea lor; ele au însemnat distrugerea regimului economic german. Ca o reacţiune în potriva acestei stări de lucruri, s'a ridicat Germania naţional-socialistă, impunând noul regim, în

www.dacoromanica.ro

care toate forţele productive ale naţiunii sunt încadrate în scopurile superioare ale Statului.

O învăţătură mare se desface din această luminoasă expunere a economistului : ea te face să simţi perspectivele deschise umanităţii de uriaşul război, în care lumea sângerează azi cu atâta furie.

N. B.

*

Numărul pe Iulie-August 1943 al revistei „Cele trei Crişuri", cuprinde un bogat material. D. Al. Iacobescu reînvie, după „Amintirile" Aristiţei Romanescu, începuturile fericite ale teatrului lui Alexandri şi marele talent al lui Gr. Manolescu. D. Al. Lapedatu schiţează istoria primelor Scaune de domnie ale ţărilor noastre, presintând cu încercata sa competenţă vechile monumente de artă ce le-au împodobit. D. Al. Boldur înfăţişează mişcarea hatmanului Bogdan Hmelniţchi în legătură cu Moldova lui Vasile Lupu. Interesante Amintirile d-lui Ramiro Ortiz (Academia „Terasa"), din vremea legăturilor sale cu lumea artistică dela noi, şi rândurile reproduse din marele Hasdeu cu privire la moartea lui Eminescu.

N. B.

*

Dr. N. Vătămanu, *Contribuţiuni la viaţa şi scrierile lui Nicolae Filimon*. Buc., 1943, de 24 p. (Extras din „Universul literar", nr. 18, 30 Iunie 1943).

Pe bază de cercetări migăloase autorul isbuteşte să prezinte o serie de lucruri nouă cu privire la viaţa autorului„ Ciocoilor vechi şi noi", infirmând multe din părerile stabilite de către istoricii literari.

In continuare dă şi unele din scrierile necunoscute până acum ale lui N. Filimon.

V. M.

*

Dr. N. Vătămanu, *Amintiri din vremea unirii Principatelor*. (Extras din „Cronica numismatică şi arheologică"). 1943. Se dă fotografia unui „bilet electoral" din vremea Divanurilor Ad-hoc,

www.dacoromanica.ro

semnat de Vornicul de oraș și de alegătorul respectiv. Un alt bilet, de mărimea unei cărți de visită, poartă pe el, la mijloc, cuvintele : *Union*. Pe laturi : „Garanție de l'autonomie ; Prince étranger ; Gouvernement constitutionnel". Contribuții mărunte care-și au totuși partea lor în redarea acelui mare eveniment dela răscrucea evoluției noastre politice.

V. M.

*

Cele trei Crișuri, anul XXIV, 1943. Director : George Bacaloglu.

Revista, frumos ilustrată, cuprinde între altele și multe articole de istorie.

In numărul de pe Ianuarie-Februarie, semnalăm articolul d-lui prof. N. Bănescu despre Ioan Maiorescu, nume adoptat în amintirea înrudirii cu Petru Maior (la început se numea Ioan Trifu).

Se reproduce articolul lui V. A. Ureche : *Ceremoniile din vechime la Bobotează*, dar nu se spune de unde a fost luat.

D-l prof. Al. Boldur dela Universitatea din Iași semnează în acest număr un articol despre *Problema Ucrainei*, iar în cel de pe Mai-Iunie altul despre *Rădăcinile imperialismului rusesc*.

Toate articolele sunt însoțite de fotografiile autorilor.

V. M.

*

In legătură cu șederea lui *Carol al XII-lea* prin părțile noastre, în afară de bibliografia dată în studiul ce am publicat (*Carol al XII-lea la Tighina*, Buc. 1943), unele referințe se găsesc în articolul d-lui Constantin I. Karadja : *Un journal de route à travers la Bessarabie et la Dobrogea en 1710*. (Revue historique du Sud-Est Européen, 1929, pp. 364—65), din care aflăm că dela Tighina, regele Suediei a trimis o misiune științifică în Orient (la Constantinopol, Palestina și Egipt).

In 1712, Poarta a recomandat lui Nicolae Mavrocordat la Iași să observe mai adânc ce se petrece în Polonia, unde se svonise că o armată suedeză de 40.000 de oameni ar fi venit din Nord și s'ar afla la Posnan (Duzinchevici, *Documente din arhivele polone*, în Buletinul Comisiei Istorice, 1935, p. 13).

www.dacoromanica.ro

In scrisoarea călătorului francez Paul Lucas, datată din Constantinopol, 21 Septembrie 1714 găsim: ...Toutes les entretiens d'icy ne roulent que sur le roi de Suède, qui a eu toutes ses audiences de congé. Il est à présent à Demurtocat [Demotica], où l'on assure qu'il met ordre à toutes choses pour son départ. L'on croit qu'il passera par la Hongrie"... (*Revista istorică*, 1936, p. 45).

V. M.

*

In *Revista Fundaţiilor Regale*, Martie 1943, un studiu al d-lui Alfred Schiaffini despre *Latinitatea şi italienitatea în Europa Sud-estică* (pp. 483—499), reprodus din Anuarul Academiei italiene, vol. XIV, (1942). Se reia teza lui N. Iorga — „demnă de tot mai mare încredere, a maestrului istoriografiei româneşti" (p. 495) — expusă pentru prima oară în *Observaţiunile unui nespecialist cu privire la istoria antică* (Bucureşti, 1911), ce susţine că mult înainte de Traian, păstorii romani cu turmele au adus în Dacia ideea latină, astfel că prin cucerire s'a consfinţit o operă de mult începută neoficial.

Tot acolo, într'un alt studiu, se face portretul psichologic al Impăratului Traian, datorit scriitorului spaniol Santiago Monterro Diaz, care analizează lucrarea de mai întinse proporţii a profesorului Elay Bullon: *La politica social de Trajano* (Madrid, 1935). In româneşte de Al. Popescu-Telega.

V. M.

*

Timocul, anul X, caetul I, 1943.

Intrată în al zecelea an de apariţie, revista *Timocul*, condusă de d-nii Fl. Florescu şi A. Andrei, închină o serie de articole Românilor de pe valea Timocului, semnate de d-nii C. Constante (*Adevărul asupra Românilor din Serbia*), G. Giuglea (*Dela Românii din Serbia*), A. Andrei (*Ceva din viaţa economică a Românilor timoceni*), Em. Bucuţa (*Institutul pentru Românii de peste hotare*), Florea Florescu (*Albania*), Nicolae M. Popp (*Populaţia Banatului în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*) Gh. Florescu (*Românii în hrisovul lui Ştefan Duşan*), etc.

V. M.

www.dacoromanica.ro

NOTIŢE

Semnalăm articolul d-lui P. Şeicaru: *Istoricul N. Iorga*, publicat în fruntea revistei „Ramuri" dela Craiova, n-le pe Sept.-Oct. 1942. Este, în această splendidă caracterisare a operei uriaşe a marelui dispărut, şi o exactă presintare a concepţiei sale de istoric.

*

D. C. S. Făgeţel, care şi-a legat numele de frumoasa revistă craioveană „Ramuri", evoacă, în n-rul pe Martie 1942 şi urm., începuturile entusiaste ale acestei reviste, care avea să joace un rol atât de însemnat în mişcarea literară dela noi, şi înseamnă fasele prin care, nu fără greutăţi, a trecut în existenţa ei de aproape patruzeci de ani.

*

Lecţia inaugurală a d-lui dr. Gr. T. Popa, *Evoluţia unui om şi evoluţia unei Ştiinţe*, extras din „Rev. ştiinţelor medicale", 1942, este, pe lângă o excelentă introducere în ştiinţa pe care d-sa o represintă, şi o adevărată bucată literară, de o înaltă valoare morală.

*

In „Ramuri", numărul din August 1942, d. Const. Hoisescu publică *O convorbire cu Ibsen*. Inginerul de azi, pe atunci student la şcoala de mine din Freiberg (Germania), trebuind să facă o lucrare asupra minelor de cupru din Norvegia, a plecat, în 1900, în acea ţară, şi a avut ideia originală de a cunoaşte şi interpela pe marele dramaturg. A avut astfel cu dânsul conver-

www.dacoromanica.ro

saţia pe care ne-o relatează acum, extrem de interesantă pentru cunoaşterea felului în care-şi compunea vestitul scriitor creaţiile şi a concepţiei de viaţă înfăţişată în opera lui.

*

O frumoasă caracterisare a lui *Delavrancea ca orator* ne dă d. Valjean, în „Ramuri", n-le 1—2, din Ianuarie-Februarie, 1943.

*

In „Convorbiri Literare", nr. 1, din 1943, păr. I. Lupaş publică un studiu luminos: *Congresul dela Berlin şi repercursiunile lui în Istoria Românilor*, pe baza documentelor contemporane. In acelaş număr, d-na Elena Rădulescu-Pogoneanu, schiţează impresionanta biografie a Mariei Cantacuzino, soţia, în ultimii săi ani, a marelui Puvis de Chavannes.

*

In „Ramuri", nr. 3 din 1943, d. Scarlat Struţeanu vorbeşte despre *Urme iliro-tracice în folclorul românesc*, reminiscenţe mai cu seamă ale cultului răspândit al lui Dionysos-Zagreus.

*

Articolul d-lui Eugen Botezat: *Delta Dunării, monument al naturei şi patrimoniu naţional* („Convorbiri Literare", 1 Martie 1943) arată cât de mari sunt neajunsurile stării actuale a Deltei şi indică măsurile pentru a se face dintr'însa ceea ce impun interesele economice ale ţării şi prestigiul ei.

*

Pr. P. Vintilescu, *Liturghia în viaţa românească*, Bucureşti, 1943, arată locul pe care-l ţine elementul religios în folklorul nostru şi-l explică pe calea naturală a conştiinţii religioase formate în simpla atmosferă a liturghiei.

www.dacoromanica.ro

N. Cartojan, *Mihail Kogălniceanu, activitatea literară.* Acad. Rom., Mem. secț. literare. București, 1942. E comunicarea făcută la înalta instituție de cultură, cu prilejul comemorației marelui scriitor și om de Stat. D. Cartojan expune activitatea lui literară din cea mai fragedă tinerețe și dă în anexă un fragment de roman, autobiografia în limba franceză și câteva scrisori dela W. de Kotzebue către Kogălniceanu.

*

In „Făt-Frumos", n-le 2 și 3 din 1941, d. Leca Morariu reproduce, după manuscrisul original, părți din interesanta *Istorie a vieții mele* a lui T. Vârnav, semnalând marile lui însușiri de scriitor.

*

Duioase rânduri închină d. Aurel G. Stino amintirii lui Teodor Stefanelli, în „Făt-Frumos", nr. 4, 1941.

*

In „Cronica numismatică și arheologică", Ianuarie-Iunie, 1943, d. Em. Condurachi evocă activitatea de istoric și însușirile de profesor ale mult regretatului I. Minea.

*

Semnalăm cu bucurie rubrica „Limba veche și 'nțeleaptă" din nr. 2, 1941, al revistei „Făt-Frumos", rubrică sub care d. Gh. T. Kirileanu, unul din cei mai adânci cunoscători ai folclorului nostru, începe a da la lumină bogăția materialului cules într'o viață de adevărat Benedictin.

*

D. Constantin Turcu tipărește în „Făt-Frumos" (nr. 4, 1941) câteva date scoase din actele oficiale privitoare la începuturile profesoratului atât de regretatului V. Bogrea. Darurile minții lui strălucite, dinstincția sufletului său ales au lăsat, în

www.dacoromanica.ro

scurta lui trecere dela P. Neamț și dela Liceul internat din Iași o amintire neștearsă.

*

Semnalăm din aceiași prețioasă revistă a d-lui Leca Morariu: „Amintirile" d-lui Artur Gorovei (nr. 4), vădind talentul său de ales povestitor; articolul d-lui Steţcu (*ibidem*) privitor la încurcata situație a lui Alecu Russu, ca proprietar al moșiei Teţcani; frumoasa caracterisare a activității d-lui Gorovei, din pana păr. D. Furtună (nr. 3).

N. BĂNESCU

Tipărit în Atelierele S. A. R. „Cartea Românească" din București, B-dul Regele Carol I, Nr. 3. Reg. Comerțului Nr. 311/931 Soc. Ilfov, în luna Februarie 1944.

www.dacoromanica.ro

Pag.

N. Iorga : *Les découvertes portugaises et la croisade* (Comunicare la Congresul de Istorie a descoperirilor şi colonizărilor, Lisabona, 1940) (N. Bănescu) . . . . . 288—289
Th. Capidan : *Limbă şi cultură* (N. Bănescu) . . . . . 289—292
Marie-Mathilde Alexandrescu-Dersca : *La campagne de Timour en Anatolie* (1402) (N. Bănescu) . . . . . 292—293
L. A. Casso : *Dreptul bizantin în Basarabia* (N. Bănescu) . . . . . 293—294
I. Andrieşescu : *Bucovina şi Basarabia în lumina arheologiei* (N. Bănescu) 294
Institutul de Cultură italiană : *Italia e Romania* (N. Bănescu) . . . 295
V. Grecu : *Abriss der rumänischen Byzantinistik* (N. Bănescu) . . . . 295—296
Pr. Niculae Popescu : *Dela privighere la privighetoare* (N. Bănescu). 296
Em. Turdeanu : *Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare* (N. Bănescu) 297
Fr. Rainer şi I. Simionescu : *Sur le premier crâne d'homme paléolithique trouvé en Roumanie*, în *Mem. Secţ. Ist. a Acad. Rom.*, seria III, tomul XVII (D. Berciu) . . . . . 297—298
Ilona von Hunyady : *Keltâk a Kârpâtmedencében* (*Die Kelten im Karpatenbecken*) (D. Berciu) 298
Giacommo Devoto : *Die Indogermanen auf dem Balkan*, în *Forschungen und Fortschritte*, vol. XVIII, n-le 21—22 (D. Berciu) . . . . . 298—299
Christian Pescheck : *Streitäxte aus Bulgarien*, în *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, vol. XXVIII (D. Berciu) 300
Kurt Horedt : *Donaulândische Einwirkungen auf die bronzezeitliche Keramik Siebenbürgens*, în *Wiener Prähistorische Zeitschrift*, vol. XXVIII (D. Berciu) . . . . . 300—301
G. I. Brătianu : *Origines et formation de l'unité roumaine* (N. Bănescu). 301
G. Popescu-Vâlcea : *Slujebnicul Mitropolitului Ştefan al Ungro-Vlahiei* (1648—1668) (N. Bănescu) 302
Maria C. Marinescu : *Umanistul Ştefan Bergler* (1680—1738). *Viaţa şi activitatea sa* (N. Bănescu) . . . . . 302—303
Constantin Solomon şi C. A. Stoide : *Documente tecucene. Sec. XVII—XIX.* (V. Mihordea) 303
H. Dj. Siruni : *Haşmetlu* (V. Mihordea) . . . . . 303—304
H. Dj. Siruni : *Domnii români la Poarta otomană* (V. Mihordea) . . 304
Alexandru V. Boldur : *Românii şi strămoşii lor în Istoria Transnistriei* (V. Mihordea) 305
N. Grigoraş : *Mânăstirea Galata* (V. Mihordea) . . . . . 305—306
Arhiva Românească, tomul VII (V. Mihordea) 306
Revista de istorie bisericească, anul I, nr. I (V. Mihordea) 307
Analele Moldovei, vol. II, fasc. I—II (V. Mihordea) . . . . . 307—308
Ariadna Camariano : *Traducerea greacă a Teatrului politic, atribuită greşit lui Nicolae Mavrocordat şi versiunile româneşti*, în *Revista istorică română*, vol. XI—XII (V. Mihordea) . . . . . 308—310
Cronică (N. Bănescu şi V. Mihordea) . . . . . .
Notiţe (N. Bănescu) . . . . . .

Tipărit în atelierele S. A. R. „Cartea Românească" din Bucureşti B-dul Regele Carol I, Nr. 3. Reg. Comerţului Nr. 311/931 Soc. Ilfov, în luna Ianuarie 1944.

www.dacoromanica.ro

C. R. 52866 - 943

PREȚUL LEI 400.—

www.dacoromanica.ro